

Kristine Nørgaard
Kari Singstad

"Følg aktørene"

*Hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess
bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen
gjennom en ny baderomsløsning*

Masteroppgave i Organisasjon og ledelse

Veileder: Robert Næss

Medveileder: Sara Heidenreich

September 2023

Kristine Nørgaard
Kari Singstad

"Følg aktørene"

Hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen gjennom en ny baderomsløsning

Masteroppgave i Organisasjon og ledelse
Veileder: Robert Næss
Medveileder: Sara Heidenreich
September 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og statsvitenskap

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Denne masteroppgaven leveres som siste del av masterprogrammet Organisasjon og ledelse ved NTNU Videre, Trondheim og endelig er vi klare for å avslutte en lærerik, spennende, men også utfordrende utdanning. Oppgaven har gitt oss en unik mulighet til å fordype oss innen STS, noe som har vært en ny, veldig spennende måte å se på innovasjonsprosessen for oss.

Underveis i forløpet med masteroppgaven har vi vært så heldige å få veiledning av Robert Næss og Sara Heidenreich. Deres ro, faglige tyngde, gode innspill og nye innfallsvinkler har hjulpet oss i mange krevende perioder. Vi kom i mål til slutt, så takk for at dere holdt motivasjonen vår oppe.

Vi vil også gjerne takke informantene våre for at dere satt av tid og deltok med stort engasjement under intervjuene. Med mottoet “Følg aktørene” hadde ikke oppgaven blitt til uten deres bidrag. Det har vært spennende å bli kjent med deres historie om innovasjonsprosessen av en ny baderomsløsning for eldre fra så mange ulike perspektiv.

Det har vært godt å være to som sparringspartnere, diskusjonspartnere og motivatorer gjennom utallige timer på Teams. Det hjelper å føle litt ansvar for å levere til avtalte møter og milepæler. Vi er gode på samarbeid!

Nå er endelig masteroppgaven snart levert, og vi kan vende tilbake til våre normale liv. Takk til familiene våre som har vært tålmodige og hjelpsomme i en slitsom og hektisk periode.

Bergen/Oslo 30. august 2023

Kari Singstad og Kristine Nørgaard

Sammendrag

Den økende aldrende befolkningen i Norge er en av de store samfunnsutfordringene vi står overfor. Skal vi møte bærekraftsmålene innen 2030 må samfunnet klare de massive omstillingstiltakene vi står overfor, hvor effektiviseringshensyn må gjøres uten at det går på bekostning av det sosiale bærekraftsarbeidet. I denne masteroppgaven har vi tatt utgangspunkt i en bemerkelsesverdig innovasjon: En baderomsløsning som er skreddersydd for eldre og mennesker med nedsatte funksjonsevner, med et banebrytende vendbart toalett som sentralt element. Baderomsløsningen ble utviklet fra 2015-2021 og er et resultat av et samarbeid mellom det offentlige som eier og tjenesteleverandør, og det private som produsent og selger. Oppgaven studerer hvordan samskonstruksjon om innovasjon kan fungere best mulig og hvordan man gjennom et offentlig-privat samarbeid kan lykkes med innovasjoner. Den ser på innovasjon som et resultat av en samkonstruksjon mellom samfunn, teknologi og vitenskap, med bidrag både fra menneskelige og ikke- menneskelige aktører og foregår på tvers av avdelinger, organisasjoner og bransjer. Gjennom denne samkonstruksjonen har ulike faktorer som brukere, regelverk, entreprenører, politiske føringer og samfunnets krav om bærekraftig omstilling, medvirket til at en ny teknologisk løsning for eldreomsorgen har blitt utviklet. I tillegg studerer oppgaven hvordan denne nyskapingen kan bidra til å møte den store samfunnsutfordringen som et økende antall eldre medfører.

Vi har formulert følgende problemstilling: *“Følg aktørene” – hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen gjennom en ny baderomsløsning.* For å analysere dette spørsmålet har vi gjennomført en kvalitativ studie, der vi har intervjuet relevante aktører i innovasjonsprosessen rundt en ny baderomsløsning. Vi har valgt å følge aktørene som har medvirket i innovasjonsprosessen gjennom et sosioteknisk perspektiv, STS (Science and Technology studies), eller studier om vitenskap, teknologi og samfunn. Det har vi gjort ved hjelp av aktørnettverksteori (ANT), hvor vi har studert oversettelsesprosessen (translasjonsprosessen). Gjennom fire faser i oversettelsesmodellen har vi fått innblikk i innovasjonsprosessen gjennom problematisering, interesseskaping, innrullering og mobilisering. Caset med baderomsløsningen viser at innovasjonsprosesser i eldreomsorgen er komplekse utviklingsprosesser med mange medvirkende aktører. Analysen viser at innovasjonsprosessen ikke følger en lineær prosess,

men er heller en prosess som kontinuerlig endrer og utvikler seg. For å få til en bærekraftig omstilling i eldreomsorgen kreves det en rekke små og store endringer hvor nyskapinger som det vendbare toalettet kan utgjøre et viktig bidrag til omstillingsprosessen.

Abstract

The growing ageing population in Norway is one of the major societal challenges we are facing. If we are to meet the Sustainable Development Goals by 2030, society must cope the massive restructuring measures we are facing, where efficiency considerations must be made without compromising the social sustainability efforts. This master's thesis is based on a remarkable innovation: A bathroom concept tailored for the elderly and people with reduced functional abilities, with a groundbreaking rotating toilet as the central element. The bathroom concept was developed from 2015-2021 and is the result of a collaboration between the public sector as owner and service provider, and the private sector as producer and seller. The thesis studies how co-construction of innovation can work in the best possible way and how to succeed with innovations through a public-private partnership. It looks at innovation as the result of a co-construction between society, technology and science, with contributions from both human and non-human actors and takes place across departments, organizations and industries. Through this co-construction, various factors such as users, regulations, entrepreneurs, political guidelines and society's demands for sustainable change have contributed to the development of a new technological concept for elderly care. In addition, the thesis studies how this innovation can contribute to meeting the major societal challenge that an increasing number of elderly people entails.

We have formulated the research question: "Follow the actors" – how a public-private innovation process contributes to sustainable restructuring of elderly care through a new bathroom concept. To analyse this question, we have conducted a qualitative study, where we have interviewed relevant actors in the innovation process regarding a new bathroom concept. We have chosen to follow the actors who have contributed to the innovation process through a socio-technical perspective, STS (Science and Technology studies), or studies about science, technology and society. Through Actor Network theory (ANT) and the translation process we have gained insight into the innovation process by using the four phases of the translation framework, problematization, interesement, enrolment and mobilization. The case with the bathroom concept shows that innovation processes in elderly care are complex development processes with many contributing actors. The analysis shows that the innovation process does not follow a linear process but is rather a process that continuously changes and

evolves. In order to achieve a sustainable transformation in elderly care, a number of small and large changes are required, where innovations such as the rotating toilet can make an important contribution to the transformation process.

Innhold

Forord.....	i
Sammendrag.....	ii
Innhold.....	vi
1 Bakgrunn	1
1.1 Innledning	1
1.2 Problemstilling.....	5
1.3 Baderomsløsning for eldre.....	7
2 Teoretisk perspektiv	10
2.1 Innovasjon.....	10
2.2 Innovasjon i et STS - perspektiv	14
2.3 Aktørnettverksteori	17
2.3.1 Translasjon.....	20
3 Metodisk tilnærming	25
3.1 Forskningsdesign	26
3.2 Datainnsamling	26
3.2.1 Utvalg av informanter.....	26
3.2.2 Intervju.....	28
3.2.3 Bearbeiding av data fra intervju.....	30
3.2.4 Dokumentanalyse.....	31
3.2.5 Dataanalyse	32
3.3 Ethiske vurderinger	33
4 Ny baderomsløsning for eldreomsorgen	35
4.1 Teknologien ny baderomsløsning for eldreomsorgen.....	35
4.1.1 Problematiseringen	38
4.1.2 Interesseskaping og innrullering	45
4.1.3 Mobilisering	58
4.1.4 Bærekraft.....	68
5 Konklusjon.....	75
5.1 Hvordan startet innovasjonsprosessen for en ny baderomsløsning for eldreomsorgen?.....	75
5.2 På hvilken måte skapes det interesse for innovasjonen og hvordan innrulleres aktører i et nettverk i samkonstruksjon av baderomsløsningen?	76

5.3	Hvordan lykkes nettverket med mobilisering av den nye baderomsløsningen og tar den i bruk?	77
5.4	Bidrar baderomsløsningen til en bærekraftig omstilling?.....	79
5.5	“Følg aktørene” – hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen gjennom en ny baderomsløsning.	79
5.5.1	Fremtidens bærekraftige innovasjonsarbeid	80
Referanser	83

Nøkkelord: [Innovasjon, Bærekraft, Aktørnettverksteori, STS, eldreomsorg]

1 Bakgrunn

1.1 Innledning

“Innen få år vil det være nesten dobbelt så mange 80-åringer i Norge som i dag. Hvis vi skal gi dem den hjelpen de trenger, må vi innse at vi har begrenset med tid til å tilpasse oss – som samfunn og som medmennesker” (Halvorsen, 2020).

Skal velferdsstaten opprettholde et tilfredsstillende tilbud til innbyggerne, er den økende aldrende befolkningen en av de store samfunnsutfordringene som må løses i Norge de kommende årene. Det blir stadig flere eldre og det er vanskelig å rekruttere nok menneskelige ressurser til eldreomsorgen. En befolkning med en økning av innbyggere over 80 år, uavhengig av om helsetilstanden blant de eldre stadig blir bedre, medfører et stort bistandsbehov. Vi kan derfor reise spørsmål om kapasiteten hos omsorgstjenestene i kommunene klarer å holde følge med utviklingen i Norge (Wettergren et al, 2019). Eldrebølgen har lenge vært en del av samfunnsdebatten og det kan den siste tiden virke som om den faktisk er over oss og at behovet for omsorgstjenester er akutt. Dette kommer til uttrykk gjennom nylige medieoppslag, blant annet om situasjonen ved helsehusene i Oslo. NRK og Avisa Oslo har *“i en rekke saker fortalt om kritikkverdige forhold, grov omsorgssvikt og mangelfull bemanning ved helsehuset”* (Fyen 2023). Medieoppslagene reflekterer den økende utfordringen knyttet til å håndtere det voksende antallet eldre og deres behov for omsorg og pleie i byområder og indikerer behovet for økte ressurser og tiltak for å tilrettelegge for en bærekraftig og effektiv omsorgstjeneste.

Hvordan samfunnet skal få til de massive omstillingstiltakene vi står overfor, hvor vi vil bli tvunget til å gjøre effektiviseringsvalg som ikke kan gå på bekostning av det sosiale bærekraftsarbeidet, er spennende problemstillinger. I denne oppgaven har vi valgt å studere en ny baderomsløsning for eldre som er et resultat av et offentlig-privat samarbeid i en innovasjonsprosess. Baderomsløsningen har et vendbart toalett som kan føre til reduksjon i areal på baderom. Nyskapingen kan også bidra til at eldre klarer seg mer selv og samtidig

gjør arbeidsdagen lettere for helsepersonell. Masteroppgaven vår undersøker hvordan en slik innovasjon har blitt til og hvilke faktorer som har vært med å forme den nye teknologien. Denne baderomsløsningen kan være en av flere nyskapinger som kan være med å løse utfordringene rundt et økende antall eldre i befolkningen. Regjeringen la i juni 2023 frem en eldrereform for å få til et mer aldersvennlig samfunn preget av åpenhet, trygghet og fellesskap. Stortingsmelding 24 - *Felleskap og meistring- Bu trygt heime* har som mål at eldre kan leve aktive liv hvor det tilrettelegges for å bo trygt hjemme lenger. På den måten utsettes behovet for helse og omsorgstjenester, gjennom planlegging, målrettede tjenester, bedre bruk av helsepersonell og de samlede ressursene. Eldreformen peker på at i arbeidet med å utvikle bærekraftige nyskapinger er det viktig med samarbeid og brukermedvirkning. Dette både for at løsningen skal dekke brukernes behov og for at den skal være forankret hos brukerne og forenkle implementering. Skal samarbeid fungere og resultere i vellykkete løsninger, må det offentlige finne ut hvordan de kan legge til rette for at aktørene kommer sammen. Stat og kommune har et ansvar for å tilrettelegge for samskaping og innovasjon for å oppnå en mer aldersvennlig utvikling (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023).

Innovasjon av nye løsninger som effektiviserer omsorgstjenestene kan være en måte å møte utfordringene i eldreomsorgen. Stortingsmelding 30 gir politiske føringer om behovet for en innovativ offentlig sektor slik at endringene i demografien kan møtes på best mulig måte. Styringsdokumentet foreslår innovasjon og da med særlig vekt på ny teknologi som kan bidra til at eldre blir mer selvstendige. Innovasjon og ny teknologi kan også bidra til at resurser tilknyttet eldreomsorgen kan prioriteres der kompetansen behøves mest (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020). Det kan være vanskelig å forutse hvordan teknologiske nyskapinger vil påvirke utviklingen i eldreomsorgen. I arbeidet med å finne nye løsninger er det viktig å etterstrebe at de ikke skal erstatte de “varme hendene”, men heller være en omfordeling av ressurser slik at samfunnet kan bruke riktige ressurser på riktig sted. Dette innebærer at det er nødvendig med fokus på å finne nye og nyskapende løsninger for å håndtere kravene og utfordringene knyttet til eldrebølgen og omsorgstjenester. Det oppfordres til å tenke kreativt og ta i bruk innovasjon og teknologi for å effektivisere og forbedre tjenestene som tilbys til eldre innbyggere. Målet er å finne mer effektive, bærekraftige og tilpassede løsninger som møter de stadig skiftende behovene i samfunnet og sikrer en god omsorgstjeneste for eldre i årene som kommer. Stortingsmelding 30 sier at

offentlig sektor må: *“jobbe smartere, mer målrettet og systematisk med innovasjon. En innovativ tilnærming åpner for å tenke nytt og vil være blant regjeringens hovedstrategier for økt bærekraft”* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:7). Styringsdokumentet anbefaler bruk av innovative offentlige anskaffelser, digitalisering og innovasjon som forebygger utenforskap og helseutfordringer som verktøy for å finne innovasjoner som resulterer i økt bærekraft (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020).

Endringer og nyskapinger i eldreomsorgen skal ikke bare være effektive, men må også være bærekraftige. Bærekraftsmålene er en samtidig kamp mot fattigdom, urettferdighet og miljøødeleggelser og alle målene må nås. De kan ikke løsrives fra hverandre og har en sterk forankring i begrepet rettferdighet, samt at rettferdighet er nøkkelen til å finne løsninger (Holden og Linnerud 2021). Det er vanlig å snakke om tre dimensjoner av bærekraft som må oppfylles. Dette gjøres ved å finne en akseptabel balanse mellom den sosiale, den økologiske og den økonomiske dimensjonen (Holden og Linnerud 2021). Den sosiale dimensjonen handler om at alle mennesker får en rettferdig mulighet til å leve anstendige liv, om sosial rettferdighet og menneskelige behov. Bærekraft assosieres ofte med den økologiske dimensjonen, om naturens tålegrense og hvordan vi skal minke utslipp og ta vare på naturmangfoldet (Holden og Linnerud 2021). Bærekraftig utvikling har også en økonomisk dimensjon, der økonomisk vekst er betinget. For å bekjempe fattigdom er det deler av verden som har behov for økonomisk vekst, mens andre deler av verden kanskje må redusere sin økonomiske vekst. Økonomi kan likevel være et svært effektivt virkemiddel for å fremme bærekraftig utvikling. Private aktører som skal bidra til utvikling av ny teknologi er avhengig av økonomisk vekst for å bestå og produktet som utvikles må være en lønnsom forretning for produsenten (Holden og Linnerud 2021).

De ulike dimensjonene av bærekraft finner vi også igjen i Stortingsmelding 40, som er Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030. Den gir føringer om at endringene som gjennomføres må være bærekraftige. Målet med handlingsplanen er å tilpasse de globale målene og gjøre dem mer relevante og målbare for det norske samfunnet. Et eksempel fra styringsdokumentet er bærekraftsmål 3 som omhandler god helse og livskvalitet for alle uansett alder og delmål 3,8, fokuserer på en allment likeverdig dekning av helsetjenester i Norge (Kommunal og omstillingsdepartementet 2021). Ikke bare er det utfordringer med å finne gode løsninger i eldreomsorgen, men krav og forventninger fra det offentlige, kunder, leverandører og brukere gjør at det å finne bærekraftige løsninger ikke

lenger er et valg for private og offentlige organisasjoner (Aasen og Amundsen 2011). Selv om en bærekraftig utvikling er et globalt mål, er det viktig å oversette målene til lokale handlinger (Holden og Linnerud, 2021). Kravet om en bærekraftig omstilling har skapt et stort behov for innovasjon av produkter, tjenester og prosesser og i den forbindelse er det interessant å se nærmere på hvordan eldreomsorgen og velferdssamfunnet kan møte det økende antallet eldre på en bærekraftig måte. Dersom en organisasjon vil være lønnsom nå og i fremtiden er det en forutsetning at den tilpasser seg og lykkes med bærekraftig omstilling. Offentlig sektor står i en særstilling for å dra den bærekraftige omstillingen videre i Norge gjennom blant annet reguleringer, krav til egen virksomhet og det å stille krav til leverandører. Regjeringen viser blant annet til at: *“Samarbeid med andre sektorer er en forutsetning for å lykkes med bærekraftsmålene. Arbeidet for å motvirke sosial ulikhet er en annen forutsetning for å nå målene”* (Regjeringen, 2018). For å få til den nyskapingen og innovasjonen som er nødvendig vil samarbeid på tvers av bransjer og sektorer være avgjørende. Dette finner vi igjen i styringsdokumenter om samarbeid for å nå bærekraftsmålene innen 2030. *“For å lykkes er også samarbeid mellom offentlig sektor, næringsliv, akademia og sivilsamfunn avgjørende”* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:11).

Oslo kommune, som har en viktig rolle i utviklingen av det vendbare toalettet vi studerer i denne oppgaven, har høye ambisjoner når det gjelder å legge premissene for en bærekraftig omstilling. Byrådets visjon er å skape: *“En grønnere, varmere og mer skapende by, med plass til alle”* (Bystyret 2018:4). I kommuneplanen legges også føringer om at: *“Oslo kommune skal bevisst bruke sin innkjøpsmakt. Gjennom innovative anskaffelser kan vi stille miljøkrav og benytte miljøkriterier, og ved deltakelse i innovative partnerskap skal kommunen stimulere næringslivet til nytenkning, samarbeid og innovasjon”* (Bystyret 2018:30).

For å finne nye bærekraftige løsninger som gir et bedre tilbud i eldreomsorgen, er vi avhengig av innovasjon og samarbeid på tvers av bransjer og markeder. Omstilling til en bærekraftig eldreomsorg formes av alle valg vi tar i dag og er ikke bare et resultat av teknologiske, politiske, eller økonomiske endringer. For å kunne velge må det gjøres små prioriteringer og avveininger i et komplekst og uoversiktlig landskap selv om konsekvensene av valgene kan være vanskelig å se på beslutningstidspunktet (Haarstad og Rusten, 2018).

Ny teknologi som for eksempel det vendbare toalettet, kan studeres i et sosioteknisk perspektiv og forstås som innvevd i sosiale prosesser og relasjoner og utvikles i samspill med institusjoner, praksis, kulturer og rammebetingelser. Bærekraftig omstilling skal ikke bare begrenses til å handle om global oppvarming og ødeleggelse av miljø, men også kunne gi nye økonomiske og teknologiske muligheter. Det handler også om hvordan naturressurser forvaltes, hvordan byer og lokalsamfunn utvikles. For å få til dette må både tankemåte og adferdsmønstre endres når det kommer til klima og miljø. Det er nødvendig med en positiv og mobiliserende kraft for å få til samfunnsmessig endring og nye former for verdiskapning (Haarstad & Rusten, 2018).

1.2 Problemstilling

En ny baderomsløsning i eldreomsorgen berører mange menneskelige og ikke-menneskelige aktører, som produsenter, forskere, sykepleiere, de eldre, de som bygger sykehjem, pårørende, regelverk og den gamle baderomsløsningen for å nevne noen. I Norge har det offentlige høy tillit i befolkningen, noe som er en av hjørnesteinene i et velfungerende velferdssamfunn. Viktigheten av denne tilliten i befolkningen finner vi igjen i styringsdokumentene: *“Offentlig sektor nyter høy tillit i befolkningen, og er kjernen i et velferdssamfunn med ansvarlig myndighetsutøvelse og godt tjenestetilbud. Fremover vil Norge møte utfordringer som utfordrer bærekraften i dagens velferdssamfunn”* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:7). Utfordringen med at andelen eldre øker og det samtidig blir færre yrkesaktive, må løses for at tilliten til velferdsstaten skal opprettholdes. Disse endringene må skje samtidig som negative miljøendringer begrenses. Stortingsmelding 30 omtaler også denne utfordringen: *“Andelen eldre øker, samtidig som det blir færre yrkesaktive. Den globale oppvarmingen og de negative miljøendringene må begrenses. Samtidig vil befolkningen fortsatt ha høye forventninger til offentlig sektor, og Norge skal bidra til å nå verdensmålene for bærekraftig utvikling innen 2030”* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:7). For at Velferdsstaten skal opprettholde et godt tjenestetilbud etter forventningene til sine innbyggere, må det utvikles mange ulike bærekraftige løsninger.

Denne masteroppgaven vil studere hvilke faktorer som har medvirket til at en ny teknologisk løsning i baderom med et vendbart toalett for eldreomsorgen har blitt utviklet og hvordan denne nyskapingen kan bidra til å møte de utfordringene som det økende antall eldre i samfunnet medfører. I tillegg studerer den hvordan det nye baderommet kan bidra til miljømessig, økonomisk og sosial bærekraft. Fokuset i oppgaven er å se på samspillet mellom kunnskap, teknologi og samfunn i en innovasjonsprosess og hvordan dette samspillet har vært med på å påvirke resultatet. Oppgaven skal sette søkelys på hvordan samarbeid om innovasjon kan fungere best mulig og hvordan man gjennom et offentlig-privat samarbeid kan lykkes med innovasjoner for eldreomsorgen. Oppgaven har følgende problemstilling:

“Følg aktørene” – hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen gjennom en ny baderomsløsning.

Vi avgrensner problemstillingen med fire forskningsspørsmål:

1. *Hvordan startet innovasjonsprosessen for en ny baderomsløsning for eldreomsorgen?*
2. *På hvilken måte skapes det interesse for innovasjonen og hvordan innrulleres aktører i et nettverk i samkonstruksjon av baderomsløsningen?*
3. *Hvordan lykkes nettverket med mobilisering av den nye baderomsløsningen og tar den i bruk?*
4. *Bidrar baderomsløsningen til en bærekraftig omstilling?*

Med utgangspunkt i et sosioteknisk perspektiv vil vi fokusere på analysen av aktørene som var involvert i innovasjonsprosessen og hvordan deres handlinger og samspill påvirker den innovative prosessen. Dette vil vi gjøre ved hjelp av et oversettelsesperspektiv basert på aktørnettverksteori (ANT). Gjennom å bruke case-eksemplet, baderomsløsning for eldre, vil vi studere hele oversettelsesprosessen (translasjonsprosessen) (Callon, 1984). Vi vil starte med å presentere den nye baderomsløsningen.

1.3 Baderomsløsning for eldre

For å gjennomføre en effektiv omstilling i eldreomsorgen kreves det mange små og store endringer. Vi har tatt utgangspunkt i en endring, innovasjon av en baderomsløsning for eldre, som ble utviklet i tidsrommet 2015 til 2021. Baderomsløsningen er et resultat av en samarbeidsprosess mellom det offentlige som bruker og kjøper, og det private som produsent og selger. Løsningen er sentrert rundt et nyskapt roterende toalett. Produsenten og flere rapporter argumenterer for at ved å installere det vendbare toalettet kan det bygges mindre baderom, rehabilitere større deler av gammel bygningsmasse, samtidig som man gir helsepersonell en enklere arbeidshverdag med mindre belastningsskader. Brukerne av det vendbare toalettet er todelt. For det første er det eldre mennesker som ikke lenger klarer seg selv og bor på sykehjem eller i omsorgsboliger, eller som trenger hjelpemidler for å kunne bo hjemme lengre. Den andre brukergruppen er medarbeidere i helse og omsorgstjenesten som har baderommene som sin arbeidsplass og assisterer den andre brukergruppen. Nytteverdier ved det vendbare toalettet kan for eksempel være en bedre arbeidshverdag for helsepersonell, det offentlige kan spare ressurser ved at de eldre kan klare mer selv ved å benytte innovasjonen eller en verdigere opplevelse for de eldre (Lyssand, Sævareid, 2021). Disse resultatene vil kunne frigjøre både økonomiske ressurser og menneskelige ressurser for det offentlige og vil dermed være økonomisk samfunnstjenende.

Illustrasjon 1: En mekanisk løsning på toalettskålen gjør at toalettsetet enkelt kan vendes 360 grader.

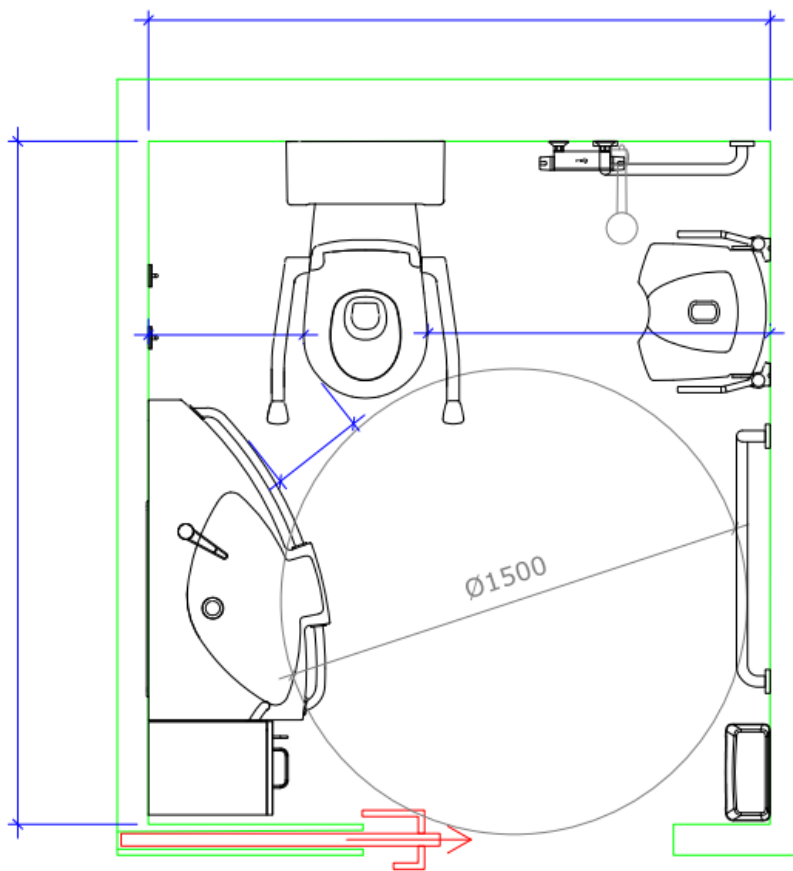

Illustrasjon 2: Sammen med hev-senk funksjonalitet på cisternen gjør vendbarheten at brukeren vil bli langt mer selvhjulpent.

Illustrasjon av baderomsløsningen, hentet fra prosjektets sluttrapport “Fremtidens baderom - et fleksibelt baderomskonsept med vendbart toalett” (Lyssand, Sævareid 2021:5).

Det vendbare toalettet i samspill med plasseringen av de andre elementene som vask og dusj, minimerer antall forflytninger, eliminerer behovet for snuradius og gir bedre hygieneforhold for bruker. Hygieneforholdene forbedres fordi brukeren ikke må berøre rullestol eller støttehåndtak før vask av hender og deretter etter vask, slik det er med gammel løsning. Baderomsløsningen gir mulighet for å rotere toalettsetet og forenkler det å komme seg ut og inn av rullestol uten behov for svingradius, gir lett tilgang til vask og gjør det enklere å komme seg fra toalett til dusj. Toalettet kan også benyttes som dusjstol. Bruker kan sitte på toalettet og vaske hendene før de reiser seg, ved å rotere setet på toalettet. I tillegg viser det seg at denne løsningen kan gi bedre arbeidsforhold for helsepersonell dersom bruker ikke er alvorlig bevegelseshemmet. Hver forflytning medfører fare for fall og reduksjon av forflytninger minker fallskader hos eldre. I oppsummeringen av resultatene fra prosjektets ferdigrapport finner vi at faren for fall er redusert betraktelig med den nye løsningen (Lyssand, Sævareid, 2021).

Med det roterbare toalettet opprettholdes påkrevd svingradius i henhold til tekniske krav ved at setet kan roteres så brukeren kommer lett av og på og baderommet kan bygges mindre. Deltakere i innovasjonsprosessen beskriver dette som at prosjektet klarte å eliminere snusirkelen ved at rullestolen kunne kjøre rett inn. Det sparer areal, dermed også kostnader ved bygging og rehabilitering av bygg. Behovet for areal per bad er redusert og selv om investeringskostnaden for toalett og garnityr i dag er høyere, vil kostnaden per bad reduseres.

Illustrasjon av anbefalt oppsett av baderom fra produsent. Hentet fra prosjektets sluttrapport (Lyssand, Sævareid 2021:9).

Løsningen er utviklet i en samkonstruksjonsprosess som involverer flere menneskelige og ikke-menneskelige aktører, og den er satt i system gjennom en innovativ anskaffelse. I denne anskaffelsesprosessen går det offentlige i dialog med markedet for å skape innovative produkter. For å få en forståelse av hvordan løsningen ble slik den ble, har det vært spennende å høre de ulike aktørenes historier om hvordan innovasjonsprosessen var og om hvordan produktet har utfordret den tradisjonelle baderomsløsningen for eldre, slik vi finner den i Husbankens veileder, til i dag å være produsentens standard baderomsløsning.

2 Teoretisk perspektiv

I dette kapittelet vil vi presentere det teoretiske rammeverket som danner grunnlaget for oppgavens analyse av innovasjonsprosessen til det vendbare toalettet og hvordan det kan bidra til en bærekraftig omstilling i eldreomsorgen. Valget av teoretisk perspektiv vil hjelpe oss med å besvare problemstillingen og forskerspørsmålene i oppgaven vår. For å beskrive innovasjonsprosessen for baderomsløsningen av det vendbare toalettet vil vi ta utgangspunkt i tidligere forskning på innovasjon i tillegg til Science and Technology Studies (STS). Kapittelet starter med innovasjon før det går videre til STS og nærmere bestemt aktørnettverksteori (ANT) og oversettelsesteori (translasjon). Sammen vil dette gi oppgavens teoretiske perspektiv som vil bidra til analysen vår av den nye baderomsløsningen.

2.1 Innovasjon

Innovasjon er viktig for å finne nye og bedre løsninger på samfunnsmessige utfordringer og kan være et hjelpemiddel for å bidra til en bærekraftig omstilling av eldreomsorgen. I tradisjonell innovasjonsteori brukes ofte begrepet diffusjon, for å beskrive spredning og utvikling av innovasjon og teknologi. Diffusjonsbegrepet knyttes særlig til Everett Rogers (Røhnebæk og Lauritzen, 2019) og viser hvordan innovasjon og teknologiutvikling, sees på som en lineær prosess, der spredningen skjer gjennom stegvise faser. Det som avgjør om teknologien eller produktet får en høy diffusjonsrate, er hvor god den er. Er den god nok, effektiv nok eller nyttig nok, vil den spre seg (Skjølsvold 2015). Teknologideterminisme er troen på at teknologiens utvikling er fastlagt, uavhengig av samfunnet rundt og at det er teknologien alene som er drivkraften i sentrale samfunnsendringer (Ask og Søraa 2021). Teknologideterminisme ser på utviklingen av teknologi og vitenskap som selvdrevet, basert på en indre logikk og hvor vi mennesker i realiteten ikke har mulighet til å påvirke det som skjer (Skjølsvold 2015).

Det finnes mange ulike definisjoner og ulike perspektiver av innovasjon i tidligere forskning, men det er stor enighet om at innovasjon, skal representere noe nytt og være nyttig

selv om det strides om hva, i hvilken grad og for hvem innovasjonen skal være nyttig for (Aasen og Amundsen 2011). Dette finner vi også i Stortingsmelding 30: *“Innovasjon er ikke et mål i seg selv, det må skape verdi for samfunnet og innbyggerne”* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:9). For vår oppgave vil den sosiale og den praktiske nytteverdien stå sentralt i en bærekraftig omstillingsprosess. Bærekraftig omstilling av eldreomsorgen handler om å skape et sosialt bærekraftig samfunn med blant annet likeverdige helsetilbud, arbeid med forebygging av ensomhet og skape et aldersvennlig samfunn. Dette finner vi igjen i Stortingsmelding 40:

«En viktig del av folkehelsepolitikken er å skape trygge og sosialt bærekraftige lokalsamfunn og å fremme helsevennlige valg, i tillegg til en forsterket innsats for å forebygge ensomhet, redusere sosial ulikhet i helse, tidlig innsats for barn og unge og et aldersvennlig samfunn» (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021:42).

For å oppnå målene fra dette styringsdokumentet må det utvikles sosiale innovasjoner. Dette er nye løsninger som både dekker et sosialt behov og medfører ny eller bedre kapasitet og relasjoner, samt bedre anvendelse av ressurser og ferdigheter. Sosiale innovasjoner er samfunnsnyttige og forsterker samfunnets handlekraft (Caulier-Grieco et al., 2012; Willumsen et al. 2020). Sosial innovasjon kan forstås som et resultat av samarbeid og vil sjelden komme i stand med mindre det legges til rette for det. Behovsdrevet innovasjon blir til når kommunen utvikler og gjennomfører løsninger sammen med blant annet innbyggere, næringsliv og organisasjoner, i stedet for til dem (Willumsen og Kjeldstadli 2020). Direkte involvering av brukere kan reise spørsmål om likebehandling, og om det oppstår forskjeller i velferdsytelser fordi brukere har ulike forutsetninger for å bidra. Er dette tilfelle bidrar samskaping av teknologiske løsninger, til mer forskjell i et velferdssystem hvor likhetsverdien tradisjonelt har stått sterkt (Røiseland og Lo 2019). Samskaping forsøker å løse utfordringer som påvirker menneskers liv gjennom aktiv involvering av de gjennom hele innovasjonsprosessen. Innbyggerne deltar under defineringen av utfordringene produktet skal løse, design og utvikling av produktet og under spredning av nyskapingen (Keserü, 2023). Det finnes små og store innovasjoner som sammen eller alene kan føre til store endringer for mennesker og samfunn. For å møte utfordringene i eldreomsorgen er det derfor viktig med både produkt- og tjenesteinnovasjoner og for å få til dette må det samarbeid til. Relasjoner og samarbeid mellom ulike aktører er helt avgjørende (Ødegård og Bjørkly 2020). Politiske

styringsdokumenter som Stortingsmelding 30 peker også på viktigheten av samarbeid mellom det private og det offentlige og mellom ulike sektorer som et viktig element for å få til gode nyskapinger:

“Innovasjon i offentlig sektor krever ofte samarbeid på tvers av forvaltningsnivåer, sektorer, næringsliv, sivilsamfunn og utdannings- og forskningsmiljøer – og med innbyggerne. Det kan bringe nye perspektiver og idéer inn i utviklingen av offentlig sektor” (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:8).

Det offentlig står overfor stadig flere komplekse problemer, stigende grad av forventninger og krav til de offentlige tjenestene fra innbyggerne og private virksomheter. Det har vært antatt at mangel på konkurranse og økonomiske insentiver, kombinert med politisk styring, hierarkisk kontroll og byråkrati har gjort det nesten umulig med innovasjon i det offentlige (Ringholm et al, 2013). Tjenestene som den offentlige sektor produserer er komplekse og styrt av juridiske krav, plikter og rettigheter. Dette er kjennetegn som ikke nødvendigvis er innovasjonsfremmende. På den annen side har også offentlig sektor sektorspesifikke innovasjonsdrivere. Den har et stort budsjett som øker risikovillighet, dyktige og velutdannede ansatte med fagkunnskap, enkel tilgang til input fra brukere og innbyggere og relativt gunstige betingelser for kunnskapsoverføring og innovasjonsspredning (Krogh et al 2020). For å muliggjøre innovasjon av produkter i eldreomsorgen, kan det være formålstjenlig med et offentlig-privat samarbeid. En av utfordringene for et slikt samarbeid, er anskaffelsesreglementet som skal fremme konkurranse, motvirke korrupsjon, og bidra til effektiv bruk av samfunnets ressurser (Regjeringen, 2023). Anskaffelsesreglementet kan være en barriere for nyskapingssamarbeid mellom det private og det offentlige. Godt samarbeid er avhengig av gode relasjoner og gode relasjoner kan fort være konkurransehemmende og stride mot anskaffelsesreglementet. Innovasjon av produkter som brukes av det offentlige er avhengige av et samarbeid med produsenter for at brukernes behov skal løses. Det offentlige er underlagt strenge regler i anskaffelsesreglementet for kontakt med produsenter, men har mulighet til dialog i forkant av en anskaffelse og kan gjennom slike innovative anskaffelser få til en samhandling (LUP 2023). Det vil være avgjørende for innovasjon av produkter til eldreomsorgen å få til et samarbeid og dialog mellom privat og offentlig sektor. Dette finner vi også igjen i Stortingsmelding 30: *“Offentlig og privat sektor må samarbeide om å løse de store samfunnsutfordringene og utvikle bedre og mer innovative løsninger”* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020:8).

I innovasjonsprosessen med det vendbare toalettet er den offentlige sektoren tjenesteleverandør og eier av sykehjem og omsorgsboliger, mens det private næringslivet fungerer som produsenter og leverandører av produkter som benyttes i eldreomsorgen. I tillegg spiller innbyggerne og brukerne av produktene og tjenestene fra den offentlige sektoren en viktig rolle. Det offentlige får som kjøper og representant for brukerne i eldreomsorgen en viktig posisjon med å initiere og drive frem nye løsninger som kan møte behovet for nyskaping og endring og bidra til bærekraftig omstilling av sektoren. Å kartlegge behovet til brukerne er viktig for spredningen av innovasjonen. Aktiv deltakelse av brukere tilpasser produktet til det faktiske behovet og øker kjennskapen om produktet blant brukerne. Stortingsmelding 40 understreker betydningen av å sette av tid til å avdekke det faktiske behovet og ha en aktiv deltakelse av ulike brukergrupper. Deretter er det viktig å:

“utforske mulige løsninger, i stedet for å definere en løsning med detaljerte spesifikasjonskrav. En bør være åpen for at både problemet eller behovet og løsningen kan være noe annet enn man først har antatt. Løsningen er kanskje heller ikke oppfunnet eller utviklet ennå. Når man undersøker behovet, er det viktig å involvere alle berørte: innbyggere eller brukere, næringsaktører, sivilsamfunnet og offentlig sektor selv” (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2021:192).

Med gode interaksjoner og relasjoner mellom aktører kan det legges til rette for samarbeid på tvers av bransjer, organisasjoner og sektorer. På den måten kan det oppnås et helhetlig perspektiv. Skal en innovasjon bli vellykket er vi avhengig av at de rette menneskene kommer sammen for å løse utfordringer i samarbeid med blant annet teknologi og regelverk. Det er et økende behov for samarbeid på tvers av fag og interne strukturer for å løse kompliserte utfordringer i samfunnet (Aasen og Amundsen 2011). Velfungerende samarbeidsrelasjoner kan bidra til verdifull kunnskapsutvikling. Dermed er innovasjon og samarbeid etter hvert betraktet som en nødvendig forutsetning for å lykkes med innovasjon (Aasen og Amundsen 2011).

Det har vist seg at mennesker som tenker “utenfor boksen” er viktige i innovasjonsprosesser. Slike entreprenører kan bli essensielle i en innovasjonsprosess for å utnytte ideene i et kommersielt marked. I tradisjonell innovasjonsteori har en entreprenør ofte blitt sett på som innovatør, en risikobærer eller en megler (Aasen og Amundsen 2011). En

entreprenør kan være vanskelig å identifisere, da ingen er entreprenør gjennom hele prosessen, og samtidig er ingen utelukkende definert som entreprenør. En innovasjon kan ikke forklares som et resultat av en persons arbeid og historien viser at innovasjon er et resultat av en kollektiv prestasjon og et resultat av samhandling, der innovasjonen blir påvirket av forskjellige aktører og interesser (Aasen og Amundsen 2011). Like fullt er det noen som må drive, samle og utvikle prosessene. I den sammenhengen har entreprenørene – idemakerne – en viktig rolle med å utfordre kjente praksiser, påvirke ulike aktører, skape interesse for nye produkter og løfte kontroverser rundt nyskapinger.

Tradisjonell innovasjonsteori har ofte forstått innovasjon som en lineær prosess der vitenskapen spres av seg selv og det er hvor god innovasjonen er som avgjør hvor vellykket spredningen av den er (Skjølvold 2015). Vi ser at de aller fleste nyskapingene i dag også er bærekraftige, noe annet ville ikke samfunnet ha godtatt. Bærekraftig omstilling som en av de viktigste kulturelle og samfunnsmessige strømningene i vår tid er med på å forme de valgene vi tar og hvordan teknologien utvikler seg. Vi mener verden er mer komplisert enn tradisjonell innovasjonsteori omfavner, og at det er flere faktorer som spiller inn i utformingen av nyskapinger, innovasjon og samfunnet generelt. Teknologi og vitenskapsstudier (STS) kan derfor hjelpe oss med å forklare og belyse innovasjonsprosessen for badromsløsningen.

2.2 Innovasjon i et STS - perspektiv

Denne oppgaven ser på innovasjon som et resultat av en samkonstruksjon mellom samfunn, teknologi og vitenskap, med både menneskelige og ikke- menneskelig aktører, på tvers av avdelinger, organisasjoner og bransjer. For å få til innovasjoner av produkter som benyttes av det offentlige, kreves komplekse prosesser som berører mange. Denne masteroppgaven ser på hvem aktørene i utviklingen av den nye badromsløsningen er, hva de gjør for å frembringe kunnskap og fakta og hvordan aktørene er relatert til hverandre i nettverket (Callon 1984). Dette vil vi se på gjennom et sosioteknisk perspektiv, STS (Science and Technology studies), eller studier om vitenskap, teknologi og samfunn. STS er et felt innen samfunnsvitenskapen og vokste fram som en reaksjon på et dominerende teknologideterministisk syn (Skjølvold 2015). STS har vært opptatt av å vise at teknologier og vitenskapelig fakta produseres av samfunnsaktører med tidligere referanser og interesser

og at sosiale kulturelle og historiske strømninger er med på å forme teknologien. Dette innebærer at vi ikke kan forutse hvilke effekter en ny teknologi vil få (Skjølvold 21). Et sosioteknisk perspektiv er blant annet opptatt av samspillet mellom de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene som har bidratt til utviklingen av eller legger hindringer for innovasjoner (Næss, 2007).

Teknologier kan føre til nye muligheter, men resultatet av teknologien er ikke bestemt på forhånd (Skjølvold, 2015). Tomas Skjølvold forklarer dette som: «*Teknologier tilbyr noe, men det er i samspill med mennesker, i det sosiotekniske, at de virkelig betyr noe*» (Skjølvold 2015:33). Det er som vi har vært inne på i tradisjonell innovasjonsteori vanlig å tenke på innovasjon og teknologiutvikling som en lineær prosess (Røhnebæk og Lauritzen, 2019). En inkrementell, stegvis forflytning, hvor innovasjonen eller teknologien vil spre seg dersom den er god nok. Innen STS kritiseres denne innovasjonsforståelsen og det argumenteres for hvordan en vellykket innovasjon handler like mye om hva brukerne av teknologien gjør, som hvordan teknologien utvikles og produseres (Skjølvold, 2015).

I STS og spesielt i ANT har det blitt vanlig å benytte begrepet samkonstruksjon (Co-construction). Begrepet samkonstruksjon antyder at: «*nye sosiale institusjoner og praksiser konstrueres sammen med teknologiske systemer og artefakter, og dermed ikke kan forstås uavhengig av hverandre*» (Skjølvold 2015:23). Ved å bryte ned skillet mellom vitenskap og samfunn, betraktes ikke lengre vitenskapelige data som objektive, rasjonelle og naturgitte. I stedet blir de sett på som resultater av forhandlinger, konstruksjoner, kontroverser og hverdagspraksiser. Det er viktig å forstå at flere aktører er med på å påvirke utformingen av vitenskap og teknologi. Derfor er det behov for treffpunkter hvor representanter fra vitenskapen kan samhandle med lekfolk (Skjølvold 2015). Dette kommer enda tydeligere frem innenfor Aktørnettverksteorien (ANT) som vi beskriver i neste delkapittel.

Et annet begrep som det kan være interessant å se på i denne sammenheng er samskaping (Co-creation). Det handler om å forstå hvordan innbyggerne lever livene sine og hva som er viktig og meningsfylt for dem. Deretter må man utforske hvilke endringer som muligens kan gi økt verdi for dem. Samskapingen må skje med aktiv involvering av innbyggerne i både identifiseringen av behovet og i utforming av løsning av problemet i stedet for at dette blir utformet på ekspertnivå (Keserü 2023).

Disse begrepene, samkonstruksjon og samskaping, viser at STS forsøker å bryte ned skillet mellom samfunn og vitenskap, og vi betrakter ikke lenger vitenskapelige data som objektive, naturgitte og rasjonelle, men ser på dem som et utfall av forhandlinger, konstruksjon, kontrovers og et sett komplekse hverdagspraksiser (Skjølvold 2015).

“Teknologi og vitenskap på den ene siden er påvirket av sosiale forhold, de er sosialt konstruerte eller sosialt formede. På den andre siden betyr ikke dette at all handlekraft ligger i menneskelige, sosiale krefter, og at dette er det eneste som betyr noe” (Skjølvold, 2015:64).

Et utfall av å betrakte vitenskapelig data som et resultat av forhandlinger, medfører at flere aktører burde være med å påvirke teknologiens utforming (Skjølvold 2015).

Den kanskje mest brukte betydningen av samskaping i samfunnsvitenskapen er snevrere. Denne betydningen handler mer om hvordan vi skal få til gode samarbeidsprosesser for at samkonstruksjon (STS) skal foregå på en styrt måte og særlig hva gjelder samarbeidet mellom offentlig og privat sektor. Hvordan skal aktørene i en innovasjonsprosess få delt den kunnskapen de sitter med og dra nytte av den i for eksempel en innovasjonsprosess.

I innledningen nevnte vi at det offentlige Anskaffelsesreglementet blant annet setter begrensninger for graden av interaksjon og samarbeid som kan forekomme mellom produsenter og det offentlige. For nære relasjoner mellom aktørene, kan lett skape konkurransefortrinn for enkelte aktører. Alle produsenter må ha de samme mulighetene for å kunne delta i innovasjonsarbeid. På den annen side er innovasjon i eldreomsorgen avhengig av en samarbeidsrelasjon, der både offentlige aktører, privat sektor, frivillige og andre er involvert. Samskaping forutsetter at både offentlig sektor, sivilsamfunn og private aktører inngår som aktive deltakere i en verdiskapende prosess (Keserü 2023). I denne oppgaven har vi valgt å benytte begrepet samkonstruksjon (Skjølvold 2015), for å undersøke hvordan teknologi, samfunn og vitenskap konstrueres. Samtidig har vi også støttet oss til litteratur om samskaping som metode (Keserü, 2023) (ikke innenfor STS) for å utforske måter samarbeidet mellom det offentlige og private bør foregå for å tilrettelegge for behovsstyrt innovasjon.

STS har vært kritisert for at det i dag brukes for å forstå samfunnet generelt, mens det opprinnelig ble brukt i studier av enkelt-teknologiske endringer (Skjølvold 2015). I denne masteroppgaven skal vi se på en innovasjonsprosess av en ny baderomsløsning for eldre som

er en enkelt-teknologisk endring. Selv om denne bestemte innovasjonsprosessen har sine særforhold med sine entreprenører, aktører og elementer, håper vi likevel å finne svar som kan generaliseres når det gjelder offentlig-privat innovasjonssamarbeid. Det er mange ulike elementer og aktører som har vært involvert i nyskapingen av baderomsløsningen for eldre og aktørnettverksperspektivet (ANT) gir oss mulighet til å forstå hvordan disse har hatt påvirkning på utviklingen av den nye baderomsløsningen.

2.3 Aktørnettverksteori

En av teoriretningene innen STS kalles aktørnettverksteori (ANT) og utviklet seg i fellesskap mellom Michel Callon, John Law og Bruno Latour (Skjølsvold 2015). ANT vokste frem på 80-tallet og tonet ned fokuset på ideen om at vitenskap og teknologi er sosialt konstruert. Latour oppsummerer produksjon av vitenskapelige data og teknologi slik: *“To sum up, the construction of facts and machines is a collective process”* (Latour 1987:29). Tidlig ANT blir beskrevet som studier av hvordan vitenskapelige og teknologiske entreprenører arbeider for å overbevise og «få rett», mens sen ANT beskriver hvordan handling, handlekraft, påvirkning og effekt sirkulerer. En slik sirkulasjonsprosess er en kontinuerlig endringsprosess som gjør at samfunnet kan produseres, endres og rives ned (Latour 2005). Spredning av teknologi og innovasjon i henhold til ANT, handler om endringer og tilpasninger til lokale kontekster og at spredningen av innovasjon skjer gjennom ulike typer oversettelse og ikke på bakgrunn av hvor god nyskapingen er (Røhnebæk og Lauritzen 2019).

I ANT er fokuset på aktørenes handlinger, relasjonene mellom aktørene og nettverkene de danner. Det er aktørene som skaper stabilitet i nettverkene gjennom de relasjonene de har til hverandre (Latour 1987). Aktørene i innovasjonsprosessen er heterogene og likestilte og kan være både menneskelige og ikke-menneskelige aktører. Teknologi og vitenskap er konstruksjoner av disse nettverkene og gjennom symmetri mellom det menneskelige og ikke-menneskelige aktørene blir fokus fjernet fra det abstrakte “det sosiale”. Ved å endre fokuset ser man at vitenskapsproduksjonen er sosioteknisk, at sosiale grupperinger ikke er statiske og at vitenskapsproduksjon derfor må forstås som dynamiske, lokale praksiser og prosessorienterte aktiviteter (Skjølsvold 2015).

For å studere dette mener Latour at man for det første må gi opp diskusjonene rundt hva vitenskapens betydning er og heller følge forskerne i aksjon. For det andre må vi gå bort fra å se på objektivitet eller subjektivitet i vitenskapelig data og følge hvordan de har blitt formet gjennom ulike ledd og av ulike aktører. Til slutt må vi gå bort i fra å bruke “Nature” som forklaring på hvorfor kontroverser blir lukket og heller se på den lange listen over heterogene ressurser og allierte som vitenskapen samler for å skape enighet (Latour 1987). I korte trekk vil dette si at for å finne ut hvordan baderomsløsningen har utviklet seg og blitt formet er det viktig: “*to follow the actors themselves*” (Latour, 2005:68).

For å undersøke hvordan baderomsløsningen for eldre har blitt til, ønsker vi derfor å se på det praksisnære, altså hva de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene gjorde i innovasjonsprosessen og hvordan disse handlingene påvirket teknologien ved å følge aktørene. Gjennom å benytte aktørnettverksteori (ANT) som analyseverktøy kan vi forsøke å forstå kompleksiteten i aktørene som har hatt innflytelse på nyskapningen og prosessene mellom dem. Interessemotsetninger er i deler av aktør-nettverksteorien spesielt vektlagt for å forstå både teknologiutvikling og vitenskapelig faktaproduksjon. Interessemotsetningen kommer til syne gjennom kontroverser eller gjennom fortolkninger av teknologien. For baderomsløsningens innovasjonsprosess, kan det for eksempel være kontroverser rundt regelverk og hvordan baderommet må bygges eller det kan være med teknologi og bruker. Det sentrale blir å vinne støtte for sine tolkninger og innrullere allierte til nettverket og på den måten lukke kontroverser. Ved å ha sterke nettverk som drar i samme retning, er det mulig å få gjennomslag for sine nyskapninger. Derfor forteller ANT noe om at makt, ikke er noe den enkelte aktør i utgangspunktet har, men får gjennom relasjonene til de andre aktørene. Teknologi og vitenskapsproduksjon blir dermed en blanding av praktisk konstruksjonsarbeid og sosialt entreprenørarbeid hvor det viktigste blir å få rett, ikke å ha rett (Skjølvold, 2015).

ANT har blitt kritisert for at det plasserer en sterk aktør i sentrum, mens det nødvendige nettverket forblir i analysens periferi. En sterk leder som trekker i de “riktige” trådene. Latour svarte med at ANT ble benyttet feil og mente at ANT ble benyttet som om innholdet ikke ble endret mellom sender og mottaker og hovedpoenget da ble borte. Det er det som skjer i overføringen mellom aktørene som er det viktige. Det er ikke de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene som er det viktigste i ANT, men derimot prosessene som løpende pågår i relasjonene mellom dem. En slik prosess blir også kalt translasjon eller

oversettelse. Oversettelse beskriver hvordan handlekraft og mening forflyttes og sirkuleres mellom aktørene. I tillegg til hvordan de endres på veien og hva effekten av dette blir. Altså koblingen mellom de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene (Latour 2005).

Nyere ANT mener at ved å følge aktørene kan man finne ut hvordan de er sammenkoblet, på hvilke måter de får handlekraft og hvordan den sirkulerer i forbindelsene mellom aktører eller grupper av aktører (Skjølsvold 2015). Menneskelige og ikke-menneskelige aktører deltar i kollektive prosesser som produserer montasjer. Det sosiale monteres gjennom ulike handlinger og er prosesser som blant annet produserer muligheter for å innrullere menneskelige og ikke-menneskelige aktører - en samkonstruksjonsprosess. Samkonstruksjon, konstruerer og monterer mennesker og ting i fellesskap. Samtidig legges premisser og muligheter for menneskelige aktører. For at de samlede ressursene som er tilgjengelig for de innrullerte, kan benyttes, må handlingene utføres. Gjennom studier må forskere observere og beskrive slike fenomener før det kan fastslås at de er der (Skjølsvold 2015).

Latour ville transformere begrepet "det sosiale" fra å være et premiss for å forstå samfunnet til å bli effekter, resultater av kollektive prosesser. Ved å pirke i empiriske begreper som sosiale strukturer, kultur, normer og lignende, vil vi finne handlende aktører bak begrepene. Når menneskelige og ikke-menneskelige aktører har handlekraft kan de også binde elementer sammen gjennom translasjonsprosesser. Gjennom å benytte translasjon som analyseverktøy er målet å forklare hvordan aktører får handlekraft, hvordan den sirkulerer i nettverket og hva de gjør, slik at nettverk av denne typen oppstår. Er det noen mektige aktører som kan tvinge andre til å føye seg? Hvem i innovasjonsprosessen av badromsløsningen har for eksempel defineringsmakt? Det må vi identifisere i relasjonene gjennom den empiriske analysen mellom menneskelige og ikke-menneskelige aktører (Latour 1987). For å tydelig identifisere og analysere de ulike elementene som inngår i innovasjonsprosessen av den nye badromsløsningen, vil vi benytte et oversettelsesperspektiv basert på aktørnettverksteori (ANT). Dette perspektivet lar oss undersøke hvordan ulike aktører og ikke-menneskelige elementer samhandler og påvirker innovasjonen av det vendbare toalettet gjennom deres handlinger og samspill i nettverket.

2.3.1 Translasjon

For å få til spredning av en nyskaping er det viktig å få aktørene til å spille på lag og trekke i samme retning. I ANT benyttes oversettelsesbegrepet (translasjon) for å vise hvordan nyskaping skjer gjennom makt- og interessekamper (Røhnebæk, Lauritzen, 2019). Det handler om å overbevise aktørene om at alle har den samme interessen av å få til et vellykket prosjekt. Interessene knytter aktørene sammen, danner relasjoner og utvider nettverket som er med på å opprettholde fakta eller en ny teknologi. Fenomener som fakta og teknologi er prosessuelle og det er aldri noen avslutning. Arbeidet med å få til denne felles forståelsen, kaller Callon translasjon eller oversettelse (Callon 1984). Nyskaping som oversettelse handler derfor om kunsten å interessere (Røhnebæk, Lauritzen, 2019). Translasjon er en forflytning av interesser fra en aktør til en annen. Når en translasjon lykkes fører det til enighet og samhandling i tillegg til at noen aktører oppnår kontroll over situasjonen (Skjølvold, 2015). De samme aktørene må også ha evne til å skape engasjement og interesse for innovasjonen gjennom formidling og forhandling. Budskapet må ofte formidles på ulike måter for å fremme interesse og innlemme ulike aktører (Røhnebæk, Lauritzen, 2019). Blikket må vendes mot hver enkelt prosess og hvilke sammenhenger den inngår i, med andre ord til forbindelsene mellom menneskelige og ikke-menneskelige aktører (Callon 1984). De ulike aktørene jobber for å oppnå sine mål og styrke sin posisjon. Handlingene og samhandlingene deres sees på som et pågående spill der de agerer i forhold til de andres handlinger (Geels 2004). Dette kan føre til at noen aktører gjennom translasjon får strategisk viktige posisjoner og oppnår definisjonsmakt. Med den makten kan de avgjøre hva som er viktig, riktig og sant. Aktører som oppnår definisjonsmakt, kan få økende kontroll over situasjonen og blir obligatoriske passeringspunkt hvor alle som vil mene noe eller påvirke prosessen må gjennom disse aktørene (Skjølvold 2015). En slik makt produseres i relasjonene mellom de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene.

Callon (1984) synliggjorde oversettelsesteorien gjennom en studie av en truet art av kamskjell i Frankrike, og tre vitenskapsmenns forsøk på å redde bestanden. Studien viser at det å lykkes med nyskaping og innovasjon handler om arbeidet med å få ulike aktører og elementer til å spille på lag og jobbe mot samme mål. Det er gjennom arbeidet med å få gjennomslag eller gjøre «noe» til en realitet at spredningen av innovasjonen skjer. Callon utviklet på grunnlag av denne studien en translasjonsmodell som består av en stegvis

beskrivelse av fire faser som aktørene i innovasjonsprosessen forserer på veien. Callon definerer de fire fasene i en oversettelsesprosess som problematisering, interesseskaping, innrulling og mobilisering. I den første fasen problematisering (1), defineres utfordringene i innovasjonsprosessen og aktørenes forventninger blir etablert. I denne fasen formulerer en sentral nettverksbyggende aktør eller entreprenør, utfordringen som skal løses. Det vil i vårt case si hva som er utfordringene med baderommet for eldre, hvem er de berørte og hvem var entreprenører i innovasjonsprosessen? Det er viktig at defineringen av problemet oppfattes som nyttig for flere aktører. De ulike aktørene vil ha ulike problematisering og derfor også forskjellige forventninger til den videre utviklingen av nyskapingen. En beboer på et sykehjem forventer enkel tilgang til dusj og toalett, helsepersonell en god arbeidsstilling, mens det kommunale foretaket som bygger ønsker lave kostnader. Dersom de har en felles forståelse av situasjonen, kan det virke samlende og gjøre det enklere å få med seg de nødvendige aktørene i nettverket. Enkelte aktører arbeider for å gjøre seg uunnværlige og bli obligatoriske passeringpunkter. Callon beskriver hvordan forskerne blir representanter for ulike aktører som inngår i utfordringene rundt å bevare kamskjellbestanden og på den måten får stor definisjonsmakt. Dette skjedde ved at ulike elementer hadde handlekraft, uten å være aktive aktører inn i prosessen. Eksempelvis var kamskjell og mulige teknologier for oppdrett elementer, men som måtte presenteres gjennom andre aktører. I tillegg ble forskerne i denne fasen representanter for fiskerne av kamskjellene. I denne første fasen blir med andre ord utfordringene, de eller det obligatoriske passeringpunktet og relasjoner i nettverket definert (Callon 1984). Interessene til aktørene i nettverket blir definert for å etablere viljen til hver enkelt aktør. Callon inkluderer også ikke-menneskelige aktører og deres interesser og motiver, fordi disse også berøres av utformingen. Både de menneskelige og de ikke-menneskelige aktørene har alle et handlingsrom og dermed en mulighet til å påvirke utfallet (Callon 1984).

Den andre fasen er interesseskaping (2) og handler om hvordan man ved å skape interesse for sin sak, kan utvide nettverket med nye aktører og ressurser som kobles og tilskrives nye roller og betydninger. Hvilke aktører må til enhver tid være med i innovasjonsprosessen av baderomsløsningen og hvordan skal man få dem med? En sykepleier er kanskje nødvendig under behovskartlegging og uttesting, men er ikke nødvendig når det skal bestemmes hvordan toalettet produseres. Interesseskaping er også en måte å holde nettverkene stabile på. Aktørene er sterkere sammen og gjennom flere som taler

samme sak, vil det skapes sterke allianser. Dersom nyskapingen skal vinne frem er det avgjørende at aktørene opptrer i felleskap. Når det skal skapes interesse og innrulleres nye aktører er det ofte nødvendig med nye oversettelser av aktørenes meninger. Nettverkets mål bør appellere til andre allianser. Interesseskaping handler derfor om hvordan aktører forhandler om sin deltakelse i aktør-nettverket og hvordan de tildeles ulike roller (Callon 1984). For å få til en vellykket innovasjonsprosess er det viktig at nettverket består av ulike aktører med ulik ekspertise, som til sammen innehar de kvaliteter som skal til for å oppnå suksess (Skjølvold 2015). Gjennom deltakelse i nettverket tilpasser aktørene sin identitet, noe som kan gå på bekostning av deltakelse i andre aktør-nettverk. For å overbevise dem om deltakelse må aktørene overbevises om at det er i deres interesse. Dette kan gjøres på flere måter som å peke på beviser, gjennom makt eller ved å love ulike fordeler. For ikke-menneskelige aktører som teknologi, kan interesseskaping handle om å utføre eksperimenter, tester eller utvikling av teknologier. Gjennom kontroversene mellom de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene, skapes utviklingen (Callon 1984). Lykkes interesseskapingen, blir de nye aktørene innrullert i aktør-nettverket. Fasene interesseskaping og innrulling går mye over i hverandre.

Den tredje fasen er innrulling (3). I denne fasen rekrutteres menneskelige og ikke-menneskelige aktører som vil gjøre alliansen sterk og at de nødvendige rollene fordeles mellom aktørene. Det er viktig at aktørene får tildelt ansvarsområder og aksepterer rollene de har fått tildelt i nettverket (Skjølvold 2015). En allianse eller et nettverk består som regel av et begrenset antall aktive aktører, men flere av disse aktørene er representanter for andre aktører og elementer i innovasjonsprosessen og for å lykkes med innovasjonsprosessen er det viktig å kartlegge hvem som representerer hvem og hva (Callon 1984). Representasjon innebærer at interesser fra en gruppe eller et element overføres til en person. Eksempelvis kan sykepleiere ved sykehjemmene, representeres gjennom en ergoterapeut, en arbeidsgiver eller en sykepleier. For ikke-menneskelige aktører er det for eksempel en forsker som representerer teknologien gjennom eksperimenter og tester (Callon 1984). Representasjon innebærer en overføring av interesser fra en gruppe til en enkelt representant. Det er denne overføringen eller flyttingen av interesser som Callon kaller mobilisering. I denne siste fasen, mobiliseringsfasen (4) er det viktig å vite hvem som representerer hvem og hvem som snakker på vegne av hvem (Callon, 1984). Her har alle de ulike gruppene med sine talspersoner felles mål og trekker i samme retning (Skjølvold, 2015). Kontroversene er

lukket og nettverket har det innovasjonsteorien kaller en opplevd nytteverdi av nyskapingen. Det er et viktig poeng er at de fire fasene ikke må være sekvensielle. De kan være både overlappende og gjentakende i løpet av en innovasjonsprosess når nye problemer oppstår eller nye aktører innrulleres (Callon, 1984).

Callons tilnærming til translasjon er forstått som et metodisk grep der man skal gå inn med et åpent sinn for å se på hva menneskelige og ikke-menneskelige aktører gjør når de i utviklingsprosessen vil nå sine mål og får gjennomslag for sine interesser (Skjølsvold, 2015). Ved å forstå aktørenes handlinger og tilpasninger kan vi fjerne de forutinntatte ideene om:

“hvordan de mystiske og usynlig sosiale strukturene fungerer, kan vi ved empirisk observasjon studere hvordan det sosiale produserer, lages og hvordan det fungerer, hvordan samfunn og sosiale strukturer også genereres av ulike former for praksis. Hvordan monteres samfunn av mennesker og av ikke-mennesker” (Skjølsvold, 2015:31).

Denne oppgaven tar utgangspunkt i Science and Technology Studies (STS) og aktørnettverksteori (ANT) fordi vi mener en analyse av samkonstruksjon er viktig for å kunne fange kompleksiteten i innovasjonsprosessen som pågikk rundt utviklingen av baderomsløsningen. Aktørene består blant annet av menneskelige aktører som representerer både det private næringslivet, ulike offentlige etater og foretak, brukere, arbeidsgivere og ulike interessegrupper. Sammen med regelverk og teknologi kan ANT som analyseverktøy bidra til å gi oss et helhetlig bilde av nyskapingens tilblivelseshistorie. Denne nyskapingen skal oversettes både til brukere, det offentlige som kjøper av produktet og det private som produsent og utvikler. I tillegg må det oversettes og tilpasses til en etablert infrastruktur og til flere ulike typer regelverk for å få godkjenning som mulig produkt for målgruppen. Gjennom å bruke oversettelsesperspektivet vil de ulike menneskelige og ikke-menneskelige aktørene bli kartlagt og vi vil se hvilken komplisert prosess som har utspilt seg. Innovasjoner blir ikke utviklet av seg selv, men er en del av en omfattende prosess med mange involverte aktører. Vi vil bruke sentrale begreper i oversettelsesteorien som problematisering, interesseskaping, innrulling og mobilisering til å analysere innovasjonsprosessen til den nye baderomsløsningen.

De fire fasene kan brukes for mange av omstillingsprosessene som samfunnet møter. Både tiltak som gjøres og prosessene må problematiseres slik at det skapes en støtte for

utfordringene blant mange aktører. Denne støtten kan bidra til interesse og innrulling av andre aktører igjen, som kanskje ikke i utgangspunktet var positive. På den måten oppstår det økt støtte i samfunnet for bærekraftige løsninger. Ved å innrulle aktørene kan mobilisering av bærekraftige nyskapinge, tiltak eller endringer bli enklere. Vi ønsker å bruke teorien til å beskrive innovasjonsprosessen av en ny baderomsløsning for eldre som en translasjonsprosess. De fire fasene i Callons translasjonsteori vil danne utgangspunkt for kapitlene våre i analysedelen av oppgaven.

Latour mener at prosessene som ligger bak produksjonen av vitenskap og artefakter, tas for gitt. Når vitenskap eller fakta er etablerte, stivner de og det er ikke innsyn i dem utenfra. Vi kan si at de befinner seg inne i sorte bokser. Skal vi forstå vitenskapelig produksjon- science in action, må de sorte boksene åpnes, ifølge (Latour 1987). I neste kapittel vil vi se på hvordan vi metodisk har forsøkt å åpne de sorte boksene rundt den nye baderomsløsningen.

3 Metodisk tilnærming

Målet vårt med masteroppgaven har vært å åpne den “sorte boksen” til teknologien, ny badromsløsning for eldre, og tilføre kunnskap som kan bidra til å forstå utviklingen av innovasjon i eldreomsorgen bedre. Dette kapittelet vil redegjøre for hvilke metodiske valg som er tatt i oppgaven. Det teoretiske utgangspunktet er teknologi og vitenskapsstudier (STS) og nærmere bestemt ANT, derfor har vi som metodisk tilnærming valgt å følge aktørene. Latour *“foreslår at vi skal gå ut i verden, følge aktørene og observere hva det er de gjør, hvilke redskaper de bruker og hvordan de kobler sammen ulike elementer for å få ting til å skje, for å peke på prosessene som genererer mønstre”* (Skjølvold 2015:31). Dette gjøres ved at vi undersøkte hvordan den nye badromsløsningen ble til, hvordan de ulike aktørene fikk handlekraft og hvordan denne sirkulerte i relasjonene mellom de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene (Skjølvold, 2015). Vi har derfor valgt i vår analysedel å fortelle “historien” om innovasjonsprosessen til badromsløsningen. I fremstillingen har vi bevisst valgt å benytte informantenes historier og på den måten følge aktørene gjennom utviklingen av den nye badromsløsningen. STS-perspektivet forstår bærekraftig omstilling som en samkonstruksjon mellom vitenskap, teknologi og samfunn og vi ønsker å jobbe i dybden med aktørenes opplevelse av innovasjonen av den nye badromsløsningen. Vi har valgt kvalitativ metode som er egnet for å avdekke aktørenes underliggende meninger, holdninger og erfaringer (Johannessen et al., 2021).

Oppgavens formål og problemstilling har avgjort strukturen på oppgaven, hvordan data er innsamlet, hvem som er informanter og hvordan arbeidet med å analysere dataene har vært gjennomført. Vi har etterstrebet å være nøytrale og upartiske og det har vært viktig for oss at resultatene våre er bekreftbare. I tillegg har vi forsøkt å være selvkritiske ved å være bevisst tidligere erfaringer eller oppfatninger som kan ha påvirket tilnærmingen og tolkningen av prosjektet vårt så svarene våre blir pålitelige. Derfor vil vi begrunne de valgene vi har tatt som omhandler data, innsamlingsmetode og hvordan dataen bearbeides og behandlet under datainnsamling (Johannessen et al., 2021). Med de valgene vi har tatt for forskningsdesign og forskningsmetode, mener vi at masteroppgaven får valide og pålitelige svar.

3.1 Forskningsdesign

For å kunne svare på problemstillingen i oppgaven vår er kvalitativ metode som forskningsmetode, det mest hensiktsmessige. Oppgaven vår har casedesign som forskningsdesign og caset er den nye baderomsløsning for eldre, og undersøkelsen av samkonstruksjonen mellom aktørene som har bidratt inn i innovasjonsprosessen. Forskningsdesignet gir oss en grense for hva og hvem undersøkelsen inkluderer og ekskluderer. Caset er paradigmatisk, men håpet er at funnene våre kan være generaliserbare og brukes av andre som jobber med innovasjonsprosesser (Tjora, 2021).

3.2 Datainnsamling

For å få kartlagt aktørenes opplevelser, forventninger og forhandlinger i innovasjonsprosessen, var det viktig å samle inn tilstrekkelig pålitelig, relevant og dyptgående informasjon. For å kartlegge samkonstruksjonen i innovasjonsprosessen av den nye baderomsløsningen har vi gjennomført dybdeintervju, gruppeintervju, dokumentanalyse og observasjon av ulike baderomsløsninger slik at det samlet skal danne et godt bilde av innovasjonsprosessen. Intervjuene brukte vi også til å etterspørre forskningsrapporter og andre relevante dokumenter fra innovasjonsprosjektet som kunne bidra til å belyse problemstillingen vår og underbygge data fra informantene.

3.2.1 Utvalg av informanter

Ved bruk av ANT og translasjon er det de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene som er involvert i utviklingen av den nye baderomsløsningen som er informantene våre når vi skal kartlegge innovasjonsprosessen. Vi gjennomførte intervjuer med menneskelige aktører som deltok i innovasjonsprosessen, for å kartlegge deres opplevelser og forventninger. Samtidig undersøkte vi utviklingen og påvirkningen til de ikke-menneskelige aktørene i prosessen. Vi begynte med å intervju de to aktørene som var entreprenørene i den tidlige problematiseringsfasen av innovasjonen. Gjennom disse intervjuene ble det kartlagt hvem som var aktive aktører i innovasjonsprosessen og vi gjennomførte intervjuer med representanter for de sentrale menneskelige aktørene som var involvert. I tillegg valgte vi å

intervjue representanter fra det kommunale foretaket for å undersøke hvordan de ser på innovative anskaffelser og samskaping som virkemiddel for å få til en bærekraftig omstilling.

Det var viktig å intervju representanter med ulike innfallsvinkler til innovasjonen for å kunne forstå mer av samspillet mellom teknologi, vitenskap og mennesker gjennom hele prosessen. Informantene vi valgte å intervju var representanter for forskermiljø, produsent, kjøpere av baderomsløsningen og fra offentlige sektor. Det var utfordrende å bestemme hvor vi skulle stoppe, etter hvert som vi ble mer kjent med innovasjonshistorien kom det opp stadig flere navn og stadig flere vi kunne intervju. På grunn av omfanget og den tilgjengelige tiden til masteroppgaven, måtte vi gjøre noen begrensninger. For det første måtte vi begrense informantene til å omfatte hovedaktører i innovasjonsprosessen som kunne gi oss et helhetlig bilde av innovasjonshistorien. For det andre valgte vi å ikke intervju brukerne av den nye baderomsløsningen for eldre. Deres stemme ble i oppgaven representert gjennom det kommunale foretaket og i rapportene fra brukertesting. Bakgrunnen er fordi det ville vært tidkrevende å få intervjuet mange nok som dekket de ulike brukergruppene både av de eldre og helsepersonell. I tillegg er de eldre og ofte demente brukerne en sårbar gruppe, som vi ikke ønsker å forstyrre og som vi var usikre på om kunne gi oss noen pålitelige svar. Kartleggingen av samspillet mellom aktørene gjennom intervju og forskningsrapportene fra utviklingen av baderomsløsningen for eldre ga oss den empirien vi trengte for analysen. Med de utfordringene reglementet for baderom for eldre har skapt for innovasjonsprosessen, kunne det vært interessant å høre hva som har påvirket deres standpunkt, men for det første fant vi ut dette ganske sent i arbeidet med masteroppgaven og for det andre hadde vi måttet intervju veldig mange mennesker for å få hele bildet. Vi mener likevel at utfordringene er belyst nok til å kunne få pålitelige svar i analysen.

Informant nummer/ID	Aktør	Type intervju	
1	Representant fra kommunalt foretak	Dybdeintervju	Ansikt til ansikt
2	Representant fra kommunalt foretak	Dybdeintervju	Ansikt til ansikt
3	Forsker NTNU	Dybdeintervju	Ansikt til ansikt
4	To representanter fra kommunalt foretak	Gruppeintervju	Digital plattform
5	Representant fra produsent	Dybdeintervju	Digital plattform
6	Representant fra produsent	Dybdeintervju	Digital plattform
7	Representant fra Leverandørutviklingsprogrammet	Dybdeintervju	Digital plattform

Figur 1: Oversikt over informanter

3.2.2 Intervju

Intervju er den dominerende formen for datainnsamling ved kvalitativ metode (Johannessen et al., 2021) og var egnet for kartleggingen av hvordan samarbeidet har fungert i innovasjonsprosessen med det roterende toalettet og hvilke forventninger aktørene hadde til hverandre. For intervjuet med informantene som representerte aktørene i innovasjonsprosessen valgte vi dybdeintervju i seks intervjuer, noen ansikt til ansikt og noen på digitale plattformer. Gruppeintervju ble gjennomført ved en anledning, der vi ønsket flere sammen for å skape en god diskusjon og fange opp flere ulike synspunkter i samme møte. Dette kan være vanskeligere i en en-til-en- samtale.

Dybdeintervju som metode er basert på fenomenologisk perspektiv der forskeren ønsker å forstå informantens opplevelser og hvordan hen reflekterer over dette. Det var viktig for å utføre en god analyse av problemstillingen, studere nyanser i opplevelser og erfaringer for de ulike aktørene og derfor var dybdeintervju en hensiktsmessig metode (Tjora, 2021). Vi satt etter intervjuene igjen med den subjektive forståelsen som aktøren hadde av innovasjonshistorien som kunne brukes til å forstå forholdet mellom aktørene, tilpasninger som var gjort og hvordan dette har påvirket baderomsløsningen (Tjora, 2021). For å få

kvalitet på de data vi samlet inn gjennom dybdeintervju, var vi avhengige av å opparbeide tillit mellom informantene og oss som intervjuer. Derfor satte vi av tid til å “snakke litt rundt grøten” for å skape fortrolighet i samtalen. Det var satt av god tid og gjennomføringen av intervjuene varierte litt etter hvor mye informanten ønsket å fortelle. Vi merket ganske godt når det var tid for å avslutte et intervju. Opplevelsen vår er at informantene uttalte seg reflektert om temaene og var åpne og ærlige i sin fremstilling av innovasjonshistorien (Tjora, 2021).

Intervjuene ble gjennomført med en varighet på rundt en time både ved dybdeintervjuer med en informant og gruppeintervjuet med to informanter. Vi vurderte om vi skulle flytte intervjuene ut fra arbeidsplassene for at det ikke skulle være så synlig for andre medarbeidere på arbeidsstedet, men ønsket at deltakelsen som informant skulle være minst mulig belastende for informantene. Informantene er aktører i kraft av å være representanter for sine arbeidsplasser og vi synes derfor det var greit at intervjuene foregikk på arbeidsplassene. For gjennomføringen ble det benyttet en semistrukturert intervjuguide som ble supplert med oppfølgingsspørsmål. Vår opplevelse var at intervjuguden ble mer brukt som en sjekkliste på slutten av intervjuet og at selve intervjuet foregikk mer som en samtale. Vi ønsket i utgangspunktet å gjennomføre intervjuene ansikt til ansikt fordi det gjør det enklere å skape en trygg og god ramme rundt intervjuet. Vi sitter i hver vår by og på grunn av tidsbegrensningen på oppgaven, valgte vi å avholde flere av intervjuene digitalt på Teams. De intervjuene vi gjennomførte ansikt til ansikt førte til demonstrasjon av hvordan prosesser hadde vært gjennomført og vi fikk blant annet se film som viste og forklarte hvordan den nye badersløsningen fungerte. Dette ville vært vanskelig å gjennomføre via Teams. Opplevelsen var at vi i digitale intervju kanskje gikk glipp av noe av det man får fra å møtes direkte, men at vi fikk godt innblikk i aktørenes opplevelse av innovasjonsprosessen. Vi oppdaget også underveis at intervjuene på Teams på den ene siden er mer effektive da det ikke skaper naturlige pauser på samme måte som i et fysisk intervju, på den andre siden ønsket vi gjerne de pausene da de fører til refleksjon og mulighet for å tenke før du må svare. Intervjuene på Teams opplevdes derfor litt mer hastige enn de fysiske intervjuene og i noen tilfeller var det vanskeligere å skape den trygge og gode atmosfæren og den naturlige samtalen enn det var i de fysiske intervjuene. Gruppeintervjuet på teams fungerte veldig bra. Det var en god flyt mellom informantene og få pauser som vi følte måtte fylles. Dette gjorde at det følte mindre hektisk, samtidig som det var svært effektivt.

Utover i intervjuprosessen ble vi tryggere i intervjurollen og merket at informantene var trygge i situasjonen allerede fra begynnelsen av intervjuene. De var engasjerte i innovasjonsprosessen og ville gjerne fortelle om sin opplevelse. Fordi en av oss jobber i det kommunale foretaket som deltar i innovasjonsprosessen, valgte vi ved intervjuer av disse aktørene å ta litt ulike roller. Den av oss som ikke arbeider i foretaket tok en litt mer fremtredende rolle som intervjuer, mens den andre kom med mer oppfølgingsspørsmål og observerte. I en intervjusituasjon kan informantene være litt selektive med hva de deler, men vi opplevde stort sett at alle var veldig åpne og fortalte om både positive og negative sider ved innovasjonsprosessen. Det at vi hadde intervjuobjekter fra både det offentlig og det private førte til at vi fikk belyst innovasjonsprosessen fra flere sider og dette til sammen ga oss historien om den nye baderomsløsningen.

3.2.3 Bearbeiding av data fra intervju

Vi har benyttet båndopptaker i alle intervjuene og har fulgt planen som er godkjent av Sikt for behandling av personopplysninger. Vi fikk ikke inntrykk av at bruken av båndopptaker førte til at noen ikke klarte å snakke helt fritt eller ga oss begrenset informasjon. For oss, var det veldig nyttig å kunne høre igjennom lydopptakene etterpå under transkriberingen og plukke opp poenger og nyanser fra intervjuene. Lydopptak var et godt hjelpemiddel så vi kunne fokusere på det som ble sagt der og da i intervjuet, komme med gode oppfølgingsspørsmål, lytte og være aktivt til stede, skape tillit og skape en intervjusituasjon med naturlig samtale. Råmaterialet fra lydopptakene ble transkribert av en av oss og kontrollert av den andre opp mot lydopptakene. I de transkriberte intervjuene ble språket endret fra muntlig til skriftlig og det var viktig å ikke mistet innholdet i det som ble sagt. Derfor ble det skrevet naturlige setninger som gir bedre forståelse enn kun stikkord. Vi har fokusert på at transkriberingen også får med ting som blir sagt i form av latter, tilbakeholdenhet eller andre uttrykksmåter. Dette ble relevant for analysen på et senere tidspunkt, spesielt med tanke på relasjoner mellom aktørene. Vi har derfor valgt en høyere detaljeringsgrad enn nødvendig for å sikre at vi ikke mister interessante data vi trengte til analysen. Transkriberingen er gjort på bokmål, selv om informantene snakker dialekt, dette valgte vi både for effektivitet, men også for å bevare informantenes anonymitet. I tillegg har vi tatt bort gjentakelser og gjort språket mer skriftlig ved å ta bort småord som ikke har betydning, men som bidrar til å gi fullstendige og fullverdige setninger.

3.2.4 Dokumentanalyse

For å fremskaffe tilstrekkelig empiri til å få pålitelige og troverdige resultater, har vi supplert intervjuene med dokumentanalyse. Vi analyserte dokumenter som besto av tidligere litteraturstudier, rapporter, konkurransegrunnlag, tilgjengelig informasjon på aktørens nettsider, andre relevante nettsider og andre kilder som samlet gjorde at vi dannet oss et helhetsbilde av prosessen og aktørene som medvirket til innovasjonen av baderomsløsningen for eldre (Johannessen et al., 2021).

På grunn av den begrensede tiden vi hadde til å skrive masteroppgaven, ble dokumentanalyse en viktig del av vår datainnsamling. Det var mange offentlige dokumenter tilgjengelig på aktørens hjemmesider som vi har kunne benyttet i studien. Sammen med forskningsrapporter fra studiene på baderomsløsningen som vi fikk tilgang til gjennom informantene. Stortingsmeldinger og andre offentlige dokumenter har også vært viktig for empirien vår. Dokumentstudier oppfattes som en ikke-påtrengende metode, der man slipper å involvere ikke-forskende deltakere (Tjora, 2021) og har vært spesielt viktig for oss overfor de sårbare eldre brukerne av baderommet. I tillegg har den begrensede tiden vi har til masteroppgaven gjort det nødvendig å benytte dokumentanalyse for å få tilstrekkelig empiri. Mange av de dokumentene vi benyttet var offentlig tilgjengelige og lette å få tak i (Johannessen et al., 2021).

Informasjon fra aktørens hjemmesider, kan ha utilstrekkelig detaljnivå og det fare for partisk selektivitet. Organisasjoner velger selv hvilke dokumenter som er åpne og tilgjengelige på sine hjemmesider og vi må være bevisst på at det kan ligge en agenda bak hva som vises frem. Dokumenter fra produsenters hjemmesider er for eksempel også en del av en markedsføringsstrategi. Vi valgte å se den informasjonen vi fikk på de ulike organisasjonenes hjemmesider opp mot det som kom frem fra forskningsrapporter og i intervjuer og brukte denne informasjonen mer som bakgrunnskunnskap. Et kommunalt foretak er underlagt offentlighetsloven og har derfor mange dokumenter tilgjengelig og vi fikk enkelt tilgang til alle dokumentene som hadde med selve innovasjonskonkurransen å gjøre. Offentlige dokumenter som konkurransegrunnlag, anskaffelsesdokumenter, tildelingsbrev og strategier er brukt som empiri. Også disse dokumentene var det viktig at vi

forholdt oss kritiske til og i tillegg se dem i riktig sammenheng. Vi brukte også her intervjuer og andre dokumenter til å bekrefte eller avkrefte informasjon og sette det i kontekst. Dokumenter blir ikke påvirket av forskningsprosessen og er stabile, men det kan være vanskelige å finne og få tilgang til aktuelle interne dokumenter. Vi har gjennom prosjektet vært bevisste på våre egne erfaringer og perspektiv, samt det utvalget av dokumenter som vi benyttet. Ulempene med å benytte dokumenter, nevnt over er mer potensielle og så lenge vi var bevisste på ulempene, veide fordelene for bruk av dokumentanalyse, klart opp for ulempene (Johannessen et al., 2021).

3.2.5 Dataanalyse

Selv om vi bor i hver vår by, var vi samlet fysisk i flere dager for å jobbe med intervjumaterialet. Dette ga oss mulighet til å bearbeide intervjuene sammen og dykke ned i materialet på best mulig måte. Før vi møttes hadde vi tatt noen valg i forhold til hvordan vi ønsket å analysere dataene. Siden vi ville fortelle historien gjennom aktørene ble det viktig å ta utgangspunkt i det ferdig transkriberte materialet.

For å gjennomføre analysen av innsamlet data, tok vi utgangspunkt i den Stegvis-deduktive induktive (SDI) strategien. Målet var at gjennom koding, kodegruppering og utvikling av konsepter (SDI) ville vi bygge videre en ny forståelse om den samkonstruerte innovasjonsprosessen og håpet vi kunne trekke noen generaliserbare slutninger ut over caset vi studerte (Johannessen et al., 2021). SDI-metoden er laget slik at vi arbeidet med analysen etappevis fra rådata til teori. Prosessen er drevet av nysgjerrighet for hva som er interessante temaer, spørsmål og konsepter og frem til å kunne generalisere resultatet (Tjora, 2021). SDI er et hjelpemiddel for å utvikle en tiltro til empirien, unngå forhastede konklusjoner og opprettholde en god systematikk gjennom hele analysen (Tjora, 2021). Dermed kunne vi la empirien fortelle oss historien, samtidig som vi beveget oss opp og ned i fortellingen vår. Målet med kodingen av data var å trekke ut essensen i empirien og å redusere volumet av materialet. Vi ønsket at kodingen skulle være empirinær og at vi kunne bruke resultatene fra kodingen direkte inn analysekapitlene i oppgaven. For kodingen benyttet vi begreper som allerede fantes i empirien. Etter kodingen oppdaget vi at ved å gruppere kodene etter tema, kunne kodegruppene gjenspeile translasjonsmodellens fire faser, problematisering, interesseskaping, innrullering og mobilisering. Koder vi fant irrelevante ble plassert i en

restgruppe som ble gjennomgått på et senere tidspunkt for å undersøke om det var annen viktig informasjon som burde vært med i oppgaven. De fire kodegruppene ble utgangspunktet for kapitlene i masteroppgavens analysedel (Tjora, 2021). I arbeidet med dataanalysen kom vi frem til at fasene interesseskaping og innrullering glir såpass over i hverandre at vi valgte å beholde dem i samme kapittel.

3.3 Etiske vurderinger

Informantene som deltok i dybdeintervjuene måtte få bestemme over sin egen deltakelse (Johannessen et al., 2021). For oss var tillit, konfidensialitet, respekt og gjensidighet viktig i kontakten vår med informanter og kontaktpersonene våre hos aktørene i innovasjonsprosessen. Vi foretok etiske betraktninger rundt denne kontakten og personvern (GDPR) gjennom hele prosjektet (Tjora, 2021). Informantene fikk skriftlig informasjon om hva de skulle delta på, at deltakelsen var valgfri og at de når som helst kunne trekke seg. I tillegg ønsket vi at de signerte skriftlig på samtykke til deltakelsen. I intervjuet gjentok vi også denne informasjonen muntlig i starten av samtalen og presiserte at vi ville ha samtykkeskjemaene signert. Vi fokuserte på å samle inn så få personopplysninger som mulig og slettet lydfiler og transkriberingen så raskt som mulig. Det er også viktig for oss at kildehenvisninger er korrekte gjennom hele oppgaven, og at det kommer klart frem om det er andres eller våre synspunkter.

Vi har gjennom hele oppgaven hatt fokus på anonymisering og mener dette er viktig i forbindelse med etisk god behandling av informanter. Vi har som referansen i teksten for konkurransegrunnlaget for baderomsløsningen, valgt å omtale det som konkurransegrunnlaget. Bakgrunnen for det er at en korrekt referanse kan avsløre identiteten til noen av informantene. I prosjektet følger vi lov om behandling av personopplysninger (Johannessen et al., 2021). Vi har meldt inn og fått godkjent prosjektet vårt hos Norsk senter for forskningsdata (SIKT) fordi det inneholder personopplysninger og vil følge de retningslinjer vi har fått fra dem. Vi har også vært bevisste på at vi etter forvaltningsloven har taushetsplikt.

Gjennom arbeidet med oppgaven har den utviklet seg fra å være veldig rettet mot det kommunale foretaket, til at det nå er baderommet og de involverte menneskelige og ikke-

menneskelige aktørene som står i fokus. I neste kapittel vil vi se på den nye baderomsløsningen og aktørenes utvikling og tilpasning i innovasjonsprosessen.

4 Ny baderomsløsning for eldreomsorgen

4.1 Teknologien ny baderomsløsning for eldreomsorgen

Vi er i en tidsalder hvor det etterspørres løsninger på den varslede eldrebølgen, og det stilles krav om at løsningene skal være bærekraftige. I dette kapittelet vil vi analysere problemstillingen: *“Følg aktørene” – hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen gjennom en ny baderomsløsning.* Analysen forteller historien om hvordan de menneskelige og ikke-menneskelige aktørene knytter forbindelser og arbeider med å forsøke å gå samme vei for å nå sine mål. Historien blir fortalt gjennom å følge aktørsamarbeidet i denne offentlig-private samkonstruerte innovasjonsprosessen av en ny baderomsløsning for eldreomsorgen. Kapittelet starter med å beskrive baderomsløsningen og deretter fortelle innovasjonsprosessens historie gjennom å bruke Callons (1984) oversettelsesfaser: problematisering, interesseskaping og innrulling og mobilisering. Avslutningsvis vil vi gjøre oss noen refleksjoner rundt hvordan den nye baderomsløsningen for eldreomsorgen kan bidra til bærekraftig omstilling.

Baderom i sykehjem og omsorgsboliger er viktige rom for både beboere og helsepersonell og det er mange krav til hvordan de skal utformes for å gi en best mulig opplevelse for brukerne. Moderne baderom for eldre har gjennom inkrementelle endringer videreutviklet seg fra vanlig toaletter slik vi kjenner det i vanlig hjem, via hev og senk, med muligheter for spyl og føn og nå også med roterende sete (intervju 1,2 og 5). I intervjuer med våre informanter, kommer det frem at det har vært en rask utvikling på baderom på sykehjem og sykehus det siste tiåret. Teknologien utvikler seg hele tiden og mange av baderomselementene i den nye baderomsløsningen er videreutviklet fra kjente materialer og teknologier (3 og 5). Den nye baderomsløsningen med det vendbare toalettet er blitt testet i forskningslaboratorium på NTNU. I studien konkluderes det med at det vendbare toalett-konseptet på 4 kvm er:

“foretrukket av samtlige brukere og pleiere som var med i studien. Testpersonenes bedømming viser at med det vendbare toalettet, og en bevisst organisering av badene, er

mulig å arealeffektivisere baderom samtidig som komfort øker og risiko reduseres” (Lyssand og Sævareid 2021:5).

Dersom en ny baderomsløsning med et vendbart toalett skal kunne karakteriseres som en innovasjon, må den representere noe som er nytt, nyttig og kunne bli nyttiggjort (Aasen og Amundsen, 2011). I den nye baderomsløsningen er det endringen med det vendbare toalettet som utgjør den betydelige forskjellen fra tidligere baderomsløsninger, selv om det også er avgjørende hvordan de ulike elementene på badet er plassert i forhold til hverandre. Endringen i seg selv kan kanskje sees på som små forbedringer, men konsekvensen og nytten av den nye løsningen er store. Ved å implementere denne løsningen åpner det opp for flere fordeler. For det første reduseres arealet på baderommet med 15%, og det vil si at eldre får mindre baderom, men med et bedre design for brukerne. For det andre medfører en slik løsning bedre hygieneforhold og færre fallulykker blant brukerne. Sist og ikke minst kan det gi bedre arbeidsforhold for helsepersonell. Løsningen er i dag blitt nyttiggjort og produsenten forteller at de selger 5000 toaletter årlig både i Norge og til Europa (5). Produsenten har investert i en fabrikk på Vestlandet som produserer det vendbare toalettet og sier i intervju at baderomsløsningen for eldre er: *“fullt implementert og integrert, det er standardtoalettet vårt, den forrige generasjonen den selges knapt. Det er nesten bare det vendbare toalettet”* (5).

Baderommet er et viktig rom. En representant fra produsenten går så langt at hen hevder at det er hjemmets og institusjoners viktigste rom. Hen peker på at badet er en av hovedårsakene til at eldre må flytte på sykehjem eller i omsorgsbolig. Klarer man ikke å gå på do selv, må man bo et sted som er bemannet med helsepersonell. Hen peker også på at det er mange tilpasninger som kan gjøres i et hjem, som å flytte sengen ned i første etasje for å slippe å gå i trapper eller få tilkjørt mat fordi man ikke lenger klarer å lage mat selv. Mens det å dusje og gå på do, det kan bare gjøres ett sted og dette gjør badet til hjemmets viktigste rom (5). Kan utvikling av et baderom som bidrar til at mennesker klarer å bo hjemme lengre eller blir mer selvstendige på et sykehjem, være et av bidragene til den varslede eldrebølgen og en bærekraftig omstilling av eldreomsorgen? Et annet poeng som også blir viktig er om denne løsningen kan imøtegå den kommende eldregenerasjonens forventninger og standarder for hva de oppfatter er en verdig eldreomsorg? Det er en spennende tanke om det å finne gode teknologiske løsninger kan bidra til å løse flere utfordringer i eldreomsorgen. Ikke bare sparer baderomsløsningen tid og antall helsepersonell i eldreomsorgen. Samme teknologi kan også

spare areal ved bygging av nye sykehjem eller oppgradering av eksisterende bygningsmasse og samtidig bidra til en verdigere alderdom. Representanten fra produsenten sier i intervjuene at det handler om å finne smarte måter å jobbe på. Det å skape nye baderomsløsninger inne på badet skal ikke bare kunne hjelpe de eldre som bruker badet, men også avlaste helsepersonell ved institusjoner. Hen sier at vi i dag mangler 7000 sykepleiere i Norge og at om 12-13 år vil dette ha økt til 28 000. Mangelen på sykepleiere og helsepersonell er ikke bare en utfordring i Norge, men gjelder for hele Europa (5). Produsenten ser derfor på hele Europa som et potensielt marked. Hen påpeker videre at det allikevel ikke er snakk om å erstatte de varme hendene, men det handler om å få brukt de varme hendene til å gi omsorg (5). Det å kunne være selvhjulpen på toalettbesøk, ved hjelp av ny teknologi, gir verdighet for brukeren og er ressursbesparende for helsepersonell.

Hvordan oppstår en innovasjon? Dette er et spørsmål som alltid er vanskelig å besvare, både i ettertid og mens innovasjonsprosessen er i gang. Mange forsøk på innovasjon feiler og det er først i ettertid vi kan se om resultatet var noe nytt, noe som var nyttig og ble nyttiggjort og derfor kan sies å være en innovasjon. For å belyse innovasjonsprosessen for baderomsløsningen for eldre og se hvordan den har blitt som den har blitt, har vi valgt å bruke et aktørnettverksperspektiv i vårt analysearbeid hvor vi skal følge aktørene og deres handlinger. Håpet vårt er at ved å benytte ANT og oversettelsesteori, kan vi åpne den "svarte boksen" som representerer den nye baderomsløsningen for eldre og danne oss et bilde av hvordan kompleksiteten av aktørene med sin kompetanse, sine nettverk og sitt utgangspunkt og med hjelp av både ikke-menneskelige aktører og teknologier gjensidig har påvirket hverandre (Skjølsvold 2015). Vi skal se på hvordan nettverket bestående av menneskelige og ikke- menneskelige aktører skapes, og hvilke utfordringer aktørene står overfor i innovasjonsprosessen (Skjølsvold 2015). I tillegg er vi opptatt av bærekraftig omstilling og hvordan baderomsløsningen kan bidra til å møte bærekraftsutfordringene i eldreomsorgen. Det kan her handle om både økonomisk, miljømessig og sosial bærekraft og når vi snakker om en bærekraftig omstilling er det gjerne i overlappene mellom disse bærekraften befinner seg.

4.1.1 Problematiseringen

Hvordan startet innovasjonsprosessen for en ny badersl sning for eldreomsorgen?

I dette kapitlet tar vi sikte på å utforske problematiseringsfasen med utgangspunkt i ANT og Callons oversettelsesteori (Callon 1984). Vi fokuserer hovedsakelig på hvordan nettverket av menneskelige og ikke-menneskelige aktører definerte utfordringene knyttet til eksisterende badersløsninger for eldre, samt behovet for å utforme en ny løsning. Vi vil se på hvem som har vært involvert i defineringen av løsningen samt hvordan aktørene arbeidet med å gjøre seg uunnværlige gjennom å fungere som premissleverandører i nettverket som dannes. Er det noen obligatoriske passeringspunkter eller entreprenører? Hvordan har dette hatt innvirkning på behovsdefineringen?

Vi fikk kjennskap til historien om det vendbare toalettet gjennom et kommunalt foretak og det ble utgangspunktet for undersøkelsene v re. Det er derfor naturlig å starte historien om den nye badersløsningen her. Underveis i undersøkelsene har vi lært at historien har flere sider alt etter hvilken aktør som forteller den og at det er denne samlede, komplekse historien som kan gi oss svarene på hvorfor badersløsningen ble som den ble. Disse svarene håper vi å få gjennom å følge de enkelte aktørene (Latour 2005) som var involvert rundt problematiseringen av badersløsningen for eldre.

Nyskapingens innovasjonsreise har to startpunkter. Det ene startpunktet er to entreprenører som så utfordringene ved dagens badersl sning for eldre og definerte et behov for en ny løsning (Aasen og Amundsen 2011). Det andre startpunktet er hos noen studenter ved Kungliga Tekniska H gskolan i Stockholm som så muligheten til å lage et vendbart sete på et toalett og hos en badersprodusent som har lang erfaring med badersløsninger til det offentlige og som kjøpte studentenes patent. Vi velger å starte historien med de to entreprenørene fra det kommunale foretaket og NTNU.

En ansatt i et kommunalt foretak i Oslo kom i kontakt med en foreleser gjennom studier i universell utforming ved NTNU (1). Representanten fra det kommunale foretaket forteller at da de møttes igjen i forbindelse med et kurs i Trondheim tok de en  l sammen. De diskuterte ideer om dagens løsning på baders for eldre og at de begge så stort potensiale i å

utvikle en mindre arealkrevende løsning (1). De er enige om at det må finnes en bedre løsning for baderom på sykehjem og omsorgsboliger som kan bidra til å spare areal. De hadde gjennom studietiden og ved tidligere møter opparbeidet en god relasjon og hadde tillit til hverandres kompetanse, noe som ga en åpen dialog med god takhøyde. Forskeren fra NTNU beskriver at de hadde møtt hverandre mange ganger før, de kjente hverandre ganske godt så det var en løssluppen samtale (3). Denne tilliten, nysgjerrigheten og det felles engasjementet fører til at de starter prosessen med å problematisere ideen.

Dette møtet mellom aktørene fra offentlige virksomhet og forskermiljøet ble starten på innovasjonsprosessen og de ble viktige nettverksbyggende aktører (Callon 1984). En fordel for disse aktørene er at organisasjonene de representerer, ikke er så avhengig av økonomisk vinning som aktører i det private markedet. Dermed kan de i problematiseringsfasen fokusere på behovet som de ønsker å dekke gjennom en nyskaping. I intervjuet med representant for det kommunale foretaket fremkommer det også at hen og forskeren ikke hadde økonomisk gevinst i baktankene, men at de hadde fokus på brukerbehovene (1). Selv om økonomisk vinning ikke var i fokus, trenger også disse organisasjonene finansiering enten i form av tilskuddsordninger, forskningsstipendiater eller bevilgninger fra det offentlige. En del av problematiseringen blir derfor å finne ut hvordan nyskappingsarbeidet kan finansieres.

Aktørene begynner med å diskutere utfordringer knyttet til areal på baderom. De ser at dagens etablerte oppfatninger om hvordan et universelt baderom for eldre skal utformes, krever mye areal. Ved å forsøke å utfordre denne oppfatningen og finne mindre arealkrevende løsninger kan det blant annet føre til enklere rehabilitering av eksisterende bygningsmasse. Baderommet er det rommet som koster mest å bygge per kvadratmeter i et sykehjem og en reduksjon av nødvendig areal vil være kostnadseffektivt (1, 3 og 5). Entreprenørenes felles faglige engasjement og deres personlige relasjon kan ha gjort at de faktisk satt og drodlet om å rotere toalettene for å minke behovet for snuradius. De ser for seg en mulighet til å dreie avløpet, men de ser utfordringer med slitasje på avløpsrør ved å rotere hele toalettet (3). Selv om de to aktørene spøkefullt hadde snakket om et roterende toalett, var det ikke det de hadde i tankene som løsning da de begynte å diskutere utfordringene rundt dagens baderomsløsning (1): *“Vi har sittet og vitset om at vi skulle hatt et toalett som var dreibart, det har vi gjort i mange år, men at vi skulle komme til å få se den det var vi ikke helt*

sikre på” (3). De to aktørene er på dette tidspunktet mest opptatt av hvor store badene på sykehjem er og hvor mye av dette arealet som står ubrukt. Det er areal som kunne vært brukt til andre formål og ofte benyttes som oppbevaringslokaler for hjelpemidler, men de finner ingen åpenbar løsning som kan minke arealet på baderommet, samtidig som de opprettholder kravene til universell utforming.

Et viktig aspekt av aktør-nettverkspektivet er at aktørene som involveres i nettverket har med seg en type kompetanse som gjør at de kan representere sin organisasjon eller har en rolle som er viktig for å få frem nyskapingen (Skjølsvold 2015). Entreprenørene på sin side kommer inn med faglig kompetanse, nettverk og relasjoner fra tidligere erfaringer. På denne måten har alle aktører forskjellige perspektiver og potensielt ulike mål å oppnå. Likevel, for å oppnå suksess i en innovasjonsprosess, er det avgjørende å ha en felles vilje til å gjennomføre prosessen for å nå et felles definert mål. Eldre baderomsløsninger var ikke universelt utformet og størrelsen på disse gjør at svært liten andel av bygningsmassen kan rehabiliteres, med tanke på de arealkravene som har ligget til grunn for utforming av baderom på institusjoner. Det er viktig å presisere at selv om eksisterende baderom i eldre bygningsmasse kunne vært rehabilitert, er det også andre bygningstekniske utfordringer som takhøyder til føring av ventilasjonsrør som gjør at rehabilitering av eksisterende bygningsmasse kan være vanskelig (5). I en forskningsrapport fra litteraturstudiet gjennomført av NTNU, fremkommer det at størrelsen på badene kan føre til fallskader blant de eldre, fordi avstandene mellom de ulike elementene er for stor (Stadheim og Nersveen 2015). En tredjedel av alle over 65 år har en eller flere fallelisoder i året. For hver gang de har et fall, øker risikoen for at det skal skje igjen (NHI, 2022). De vanligste årsakene til fall skyldes at bena ikke klarer å følge med ved en vektoverføring (41%) eller ved at personen hefter seg fast i for eksempel et stolben (21%). De fleste fallskader skjer på baderom (37%) (Stadheim og Nersveen 2015). I intervjuet med representanten for det kommunale foretaket fremkommer det at hen også jobber for den frivillige organisasjonen Et aldersvennlig Norge og med bakgrunn fra det arbeidet tenkte hen at en endring i nåværende baderomsløsning også kunne hjelpe eldre å bo hjemme lenger. Mange boenheter har små bad, som gjør det vanskelig å ha med rullator, rullestol eller andre hjelpemidler når man skal komme seg inn og ut av badet. Å beherske dette alene er en forutsetning for å bo hjemme. For samfunnet er det å ha eldre på sykehjem kostbart og de aller fleste ønsker å bo i sitt eget hjem så lenge som

mulig. Et mindre bad som har det riktige designet, kan gjøre det mulig at flere kan bo hjemme lengre (1). Ved å gjøre baderommene mindre og elementene plassert riktig, kan antall forflytninger reduseres og dermed også farene for fall. I tillegg til å se på behovet for endring i baderom hos institusjoner utvider entreprenørene problematiseringen til å gjelde for eldreomsorgen og muligheter for eldre å bo hjemme lengre. For å få til bærekraftig omstilling som skal ta hensyn til sosiale, verdige og praktiske menneskelige behov kan en reduksjon av areal på baderom være en av mange nyskapninger som må til. Når problematiseringen rundt baderomsløsningen utvides til også å handle om hjemmeboende eldre kan vi se at aktøren fra det kommunale foretaket også blir en viktig stemme som representant for frivillige organisasjoner som jobber for å bedre eldres rettigheter inn i innovasjonsprosessen (Callon 1984).

Entreprenørene undersøker nøye den nåværende baderomsløsningen innen eldreomsorgen og konkluderer med at det er nødvendig med en forbedret løsning. Med sin samlede faglige tyngde finner de ingen umiddelbar løsning på utfordringene og bestemmer seg derfor for å sette i gang et litteraturstudium som undersøker hva *“som er gjort av forskning på gode fleksible baderomsløsninger”* (Stadheim og Nersveen, 2015). Fra Husbanken fikk de innvilget et Kompetansetilskudd til innovasjon og i 2015 gjennomførte NTNU litteraturstudiet. Ved å sende en slik søknad måtte forskeren fra NTNU og representanten fra det kommunale foretaket formulere behovet skriftlig. Dette kan ha ført til at problematiseringen gikk fra en litt løs ide, til at det måtte knyttes opp til faktiske behov i eldreomsorgen. I problematiseringsfasen har finansiering fra tilskuddsordningen vært viktig. Hadde ikke entreprenørene hatt kompetansen og kjennskapen til ulike tilskuddsordninger, og muligheten til å søke tilskudd til innovasjon fra Husbanken, hadde de kanskje ikke fått gjennomført litteraturstudiet. Representanten fra det kommunale foretaket, hadde akkurat blitt kjent med ordningen i forbindelse med en konferanse og hadde derfor denne finansieringskilden *“friskt i minnet”* (1).

Rapporten fra litteraturstudiet viser at noen land har hatt fokus på å gjøre baderom tilgjengelige for folk flest, men det var gjort lite forskning eller fullskalatesting på området (Stadheim og Nersveen, 2015). Derfor ønsket entreprenørene å se på muligheten for å forske videre på baderom for eldre, og gjennom ytterligere en søknad til Husbankens *Kompetansetilskudd til innovasjon*, fikk de midler til videre forskning (1).

Det ble satt ned en arbeidsgruppe som sammen med NTNU utarbeidet en plan for hvordan det videre arbeidet med badrom for eldre skulle gjennomføres. Resultatet ble en overordnet prosjektplan med ulike parametere for hva som skulle gjøres og når. Prosjektplanen involverte en tilbudskonkurranse i et forsknings- og utviklingsprosjekt (1). I dette tilfellet betydde det at de måtte ha en annen tilnærming til offentlig anskaffelser enn det som har vært vanlig prosedyre, for å få til innovasjon. Dette vil videre i oppgaven bli kalt innovative anskaffelser og vi vil komme tilbake til det senere i kapittelet for interesseskaping og innrulling. Parallelt ble det satt ned en annen arbeidsgruppen som besto av representanter for brukerne av baderommene hvor både beboere og ansatte ved sykehjemmene var representert. Denne gruppen startet arbeidet med å kartlegge behovene for en ny baderomsløsning for eldre. Da behovene var kartlagt ble det utarbeidet en behovsoversikt for hva et badrom for eldre skulle dekke (1).

Representant fra foretaket og forskeren som entreprenører gjør seg uunnværlige og blir obligatoriske passeringpunkter i denne innovasjonsprosessen ved å ta kontroll over finansiering, forskning og behovskartlegging. Ved å være obligatoriske passeringpunkter oppnår også entreprenørene makt (Callon 1984). For å lykkes med å overbevise de andre aktørene om at de har sammenfallende interesser som dem, ser vi at det i denne innovasjonsprosessen var viktig at representanten fra det kommunale foretaket ikke bare var engasjert, men også hadde faglig tyngde og stort kontaktnett innen universell utforming av institusjoner for eldre. Dette var faktorer som kan ha fått de andre aktørene i nettverket til å lytte litt ekstra til synspunktene hans og at hans rolle var en medvirkende årsak til at nettverket ble så stabilt som det ble under den innovative anskaffelsen. Vi finner i intervju at både forskeren og representanten fra det kommunale foretaket påpeker viktigheten av nettverk for å få til både behovskartlegging, finansiering og forankring (1 og 3). I første del av innovasjonsprosessen som handler om problematisering, den innovative anskaffelsen og forskningen tilknyttet dette, ser vi at de to entreprenørene kommer til å ha en særstilling ved at de begge får en posisjon som obligatoriske passeringpunkter. Skal noe gjøres så må man innom disse to. Det kommer imidlertid en endring og et skifte av posisjoner når produsenten overtar stafettspinnen for å dra selve prosessen. Vi kommer nærmere tilbake til dette under kapittelet som tar for seg interesseskaping og innrullingsfasen.

I løpet av aktørenes fortellinger av historien har vi lært at historien også kunne vært fortalt fra en annen vinkel, der starten av innovasjonsprosessen skjer i Sverige. Noen

studenter ved Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm som har fått en ide om et vendbart toalett. Denne ideen blir senere oppdaget av en produsent av institusjonsbaderom fra Norge som kjøper patentet på idéen (Sørgjerd og Mauren, 2019). Patentet har deretter ligget brakk noen år før det kommer et ønske fra markedet om endring av baderomsløsningen for eldre. Ønsket om endring kommer i form av en utlysning av en innovasjonskonkurranse i regi av entreprenørene i den første historien. Baderomsprodusenten som har kjøpt patentet på det vendbare toalettet har lang erfaring innen institusjonsbad. De har i tidligere i samarbeid med Helse Bergen utviklet et baderom, der toalett og servant kunne heves og senkes og gjennom dette arbeidet har de allerede begynt å utfordre hvordan et baderom i eldreomsorgen skulle se ut. Produsenten hadde gjennom dette samarbeidet etablert et godt nettverk for produkter innenfor helse og eldreomsorg i Bergen.

Hvorfor utviklet ikke produsenten patentet til en fungerende baderomsløsning tidligere? De sier selv i intervjuer at de ikke utvikler produkter bare fordi de tenker at produktene kan være smarte, men det må være produkter som markedet for institusjonsbad faktisk etterspør (5). Produsenten måtte med andre ord vite at det var et marked for det vendbare toalettet.

Markedet for institusjonsbaderom er et lukket og avgrenset marked. Kjøperne er i all hovedsak offentlig virksomhet og veldedige organisasjoner. Dette førte til at produsenten var avhengig av at den nye baderomsløsningen faktisk dekket det behovet som kjøperne hadde. Kontakten mellom det private og det offentlige er av konkurransehensyn begrenset og kan gjøre at produsenten ikke våger å investere i innovasjonen. Det er også mulig at produsenten ikke hadde god nok oversikt over eksisterende finansieringsmuligheter til utvikling av innovasjon da innovasjonstilskuddet fra Husbanken var en finansieringsmulighet som representanten fra det kommunale foretaket akkurat hadde fått kjennskap til. Samkonstruksjonen av baderomsløsningen for eldre var avhengig av et samarbeid mellom det private og det offentlige. For videre gjennomføring av den innovative anskaffelsen ble det i 2016 søkt og mottatt nye midler fra støtteordningen kompensasjonstilskudd til innovasjon fra Husbanken.

Oppsummering av problematiseringsfasen:

Innovasjonsprosessen starter med et møte mellom to aktører, med ulik bakgrunn, men med et felles ønske om å finne en bedre løsning på baderom i eldreomsorgen. Aktørene

problematiserer aktivt rundt utfordringene baderommene har og setter i gang et litteraturstudium for å se hva som er gjort av tidligere forskning på området. Ved å være initiativtakere får de automatisk makt i forhold til hvem de velger å innrullere i nettverket (Skjølsvold 2015). De velger å fokusere på brukerperspektivet og knytter til seg ulike representanter for brukergrupper. De to initiativtakerne starter innovasjonsprosessen og blir nettverksbyggende aktører. I tillegg har de faglig tyngde, gode eksterne nettverk og sterke relasjoner til hverandre og blir obligatoriske passeringspunkter i nettverket. Selv om det i innovasjonsteori kan fremstå som at en innovasjonsprosess er en lineær prosess, viser dette caset med det vendbare toalettet det motsatte. Ved å følge aktørene og deres handlinger vil vi se at bevegelsene går både frem og tilbake. Noen aktører blir innrullert i nettverket, men andre aktører blir mindre viktige. Under interesseskaping og innrullering vil vi se nærmere på hvordan aktørene styrker nettverket ved å innrullere flere menneskelige og ikke-menneskelige aktører og skaper interesse for produktet (Callon 1984).

4.1.2 Interesseskaping og innrullering

På hvilken måte skapes det interesse for innovasjonen og hvordan innrulleres aktører i et nettverk i samkonstruksjon av baderomsløsningen?

For å få til en vellykket innovasjonsprosess er det viktig at nettverket består av ulike aktører med ulik ekspertise, som til sammen innehar de kvaliteter som skal til for å oppnå suksess. Etter problematiseringsfasen vil innovasjonen gå over i den andre fasen som er interesseskaping og innrullering hvor vi studerer hvordan aktørene skaper interesse for ideen om å utvikle en ny baderomsløsning for eldre og hvordan nettverket utvides med nye aktører som innrulleres i innovasjonsprosessen. I innrulleringsfasen lukkes kontroverser og aktørene aksepter rollene de har fått tildelt i nettverket (Skjølvold 2015). En innovasjonsprosess er sjelden lineær, og de ulike fasene i oversettelsesmodellen vil ikke bare gli over i hverandre, men også bevege seg frem og tilbake mellom fasene. Spesielt interesseskaping og innrullering er så sammenfiltret at vi har valgt å behandle dem under ett. Innrullering av nye menneskelige og ikke-menneskelige aktører i innovasjonsprosessen skjer etter hvert som det er nødvendig med ny kunnskap, kompetanse eller finansiering (Skjølvold 2015). Eller som vi finner i intervjuet: *“En ting var den tekniske utviklingen, men så var det alle disse aktørene som måtte overbevises om at dette var en god ide”* (6). Hvordan avgjøres det hvem som skal være med? Hvilken innvirkning kan aktører som deltar og de som ikke deltar, ha hatt på teknologien? Når vi skal fortelle innovasjonshistorien med hovedfokus på fasene interesseskaping og innrullering fra oversettelsesteorien, har vi valgt å dele historien i to. Den første delen omhandler etableringen av et privat-offentlig samarbeid og testing av baderommet i fullskala på tretti brukere. Den andre delen omhandler et større forskningsprosjekt på sykehjem og omsorgsboliger i seks forskjellige kommuner.

Det privat-offentlige innovasjonssamarbeidet i den innovative anskaffelsen

Representanten fra det kommunale foretaket og forskeren fra NTNU var kjent med innovative anskaffelser som var en nyopprettet samskapingsarena for offentlig-privat samarbeid. Samskapingsarenaen muliggjør dialog mellom aktørene i et offentlig-privat

samarbeid om innovasjon og de to entreprenørene tok kontakt med representanter fra det nyetablerte Leverandørutviklingsprogrammet (LUP). LUP har som oppgave å fasilitere privat-offentlig innovasjonssamarbeid. De skal sørge for at private bedrifter og offentlig virksomheter sammen kan løse fremtidens utfordringer gjennom innovative anskaffelser. I en innovativ anskaffelsesprosess blir det tilrettelagt for en dialog med markedet før anskaffelsen. I løpet av dialogaktivitetene blir behovet kommunisert, mens selve løsningen av behovet blir overgitt til leverandørene. Målet er å utvikle mer bærekraftige produkter og tjenester for fremtiden (LUP, 2023).

Entreprenørene forteller i intervju at de fikk god hjelp av LUP til å utarbeide et konkurransegrunnlag (1 og 3) og at LUPs rolle på den tiden var å være en sparringspartner for entreprenørene (7) Når det skal utvikles nye løsninger, er det viktig at tilnærmingen er åpen og fokuset må være rettet mot hva det er som skal løses. Det var leverandørene av badersløsninger som skulle komme med ideene, uten funksjonskrav som hemmer kreativiteten (7) og det var viktig at konkurransegrunnlaget ikke sa hvordan en ny badersløsning for eldre skulle være, men at det ga klart uttrykk for hvilket behov badersløsningen skulle dekke (1). På den måten åpnes det for at flere ulike type løsninger kan konkurrere mot hverandre. Representanten fra LUP sier også at det er dette som er den store forskjellen på innovative anskaffelser og tradisjonelle anskaffelser. Hen påpeker at de lyktes godt i denne anskaffelsen med å utarbeide et konkurransegrunnlag i henhold til disse kriteriene (7). Hovedformålet i konkurransegrunnlaget var at løsningen skulle spare areal, uten at det ble reduksjon i komfort og funksjonalitet sammenlignet med dagens løsninger. I mars 2017 inviterte det kommunale foretaket i samarbeid med LUP og NTNU, til konkurranse om de beste løsningene på fremtidens badersløsninger for sykehjem og omsorgsboliger. Håpet med konkurransen var å komme i dialog med leverandører, produsenter og designere som ville være med å utvikle mer arealeffektive og funksjonelle badersrom for omsorgsboliger og sykehjem. I henhold til konkurransegrunnlaget måtte badene i tillegg til bedre utnyttelse av arealet enn dagens løsning, være tilpasset alle byggets brukere, være fleksible og enkelt tilpasses de som benytter badet og ha gode hygieniske løsninger. Med bakgrunn i behovene i kravspesifikasjonen, ble det invitert til dialogkonferanse både for å belyse hvilke behov kommunen hadde, men også for å få kunnskap om mulige løsninger som eksisterte eller kunne utvikles av markedet. I tillegg til å få aktører til å melde seg på en

dialogkonferanse var det viktig med de rette aktørene for å lykkes med et godt produkt som kunne bidra til mer arealeffektive badrom i eldreomsorgen.

Da det kommunale foretaket i samarbeid med LUP og NTNU inviterte til dialog med markedet, møtte de en utfordring. Det var ingen produsenter eller leverandører som meldte sin interesse. LUP forteller i intervju at det var veldig spesielt at de ikke klarte å mobilisere produsenter å få til en dialogfase (7). En av grunnene til at de ikke fikk skapt interesse blant produsenter kan ha vært at innovative anskaffelser på dette tidspunktet var noe helt nytt og ukjent for både produsenter og det offentlige. I tillegg hadde LUP foreløpig lite erfaring som fasilitator, og det kan ha bidratt til at de ikke hadde etablerte det nettverket eller omdømmet som behøves for å kunne skape interesse i markedet. Representanten fra LUP sier i intervju at de var overrasket over at de ikke klarte å få til en god dialogfase i den innovative anskaffelsen, men at tilbake i 2016 var innovative anskaffelser et prematurt område (7). Det kommer også frem i intervju at LUP som ny organisasjon ikke hadde klare prosedyrer for hvordan de skulle gå frem for å nå ut til produsentene av badrom og badromstilbehør på den tiden. De visste at en kunngjøring om dialogkonferanse gjennom den normale anskaffelsesportalen DOFFIN ikke var nok, men var usikre på hvor de ellers skulle kunngjøre ønsket om dialog, hvem man skulle kontakte og hvordan man skulle “markedsføre” seg (7). Nettverket hadde problemer med å skape interesse gjennom de vanlige kanalene for offentlige anskaffelser og måtte benytte nye metoder for å nå ut til flere for å prøve å skape interesse. LUP og entreprenørene valgte derfor å utvide kontaktnettet for å få budskapet ut til produsentene. De dro ut på bransjeforeninger, helseklynger og benyttet seg av sine nettverk. LUP hadde lite erfaring med innovative anskaffelser på den tiden og at mye av forsøkene deres den gang, har dannet grunnlaget for det som i dag er prosedyren for innovative anskaffelser (7). Her ser vi hvordan nettverket problematiserer rundt hvordan de skal få tak i nødvendig kompetanse for å gå videre med prosjektet. De forsøker å skape interesse for behovet sitt, og prøver mange ulike fremgangsmåter uten at de lykkes.

Selv når nettverket hadde forsøkt de kanalene LUP benytter i dag for å få til dialogaktivitet, så meldte likevel ikke produsentene interesse. Det fremkommer i intervju med representanten fra LUP at de mener de gjorde alt riktig, men at tiden ikke var helt moden for den måten å jobbe på, eller at de ikke traff med kommunikasjonen (7). Selv om de forsøkte å skape interesse gjennom aktiv bruk av sine nettverk virker det som om det private var skeptiske til et offentlig-privat samarbeid og de var ikke lydhøre for det som ble sagt. Det

er kostbart og tidkrevende for produsentene å sende inn bidrag til den innovative konkurransen, og de er dermed avhengig av å være økonomisk rustet og villige til å ta risikoen med å investere i innovasjonsarbeid. Det at muligheten til innovative anskaffelsene var såpass nytt i markedet kan ha medført en lavere risikovillighet hos produsentene. Arbeidsgruppen som kartla og utarbeidet en beskrivelse av behovet til invitasjonen til dialogkonferanse og konkurransegrunnlaget, hadde en viktig rolle med å oversette behovet opp mot markedet. En klarhet i hvilken utfordring som skal løses gjør det enklere å skape interesse blant produsentene. Kanskje var ikke behovet oversatt på riktig måte, slik at det traff de potensielle produsentene?

Når nettverket ikke klarte å mobilisere deltakere til dialogkonferanse, gikk de aktivt ut og for å skape interesse blant produsentene i markedet for institusjonsbaderom. Forskeren fra NTNU sier i intervju at en av fordelene de hadde var at markedet for baderom på institusjoner er et lukket marked. Ikke bare er det et avgrenset antall produsenter, men også kjøperne er gitt på forhånd. Kjøperen er ikke det store allmenne markedet, men kommunale aktører og noen frivillige organisasjoner (3). Det offentlige er den største kjøperen av institusjonsbad og Oslo kommune som Norges største kommune, var allerede innrullert i nettverket og de hadde god kjennskap til de ulike leverandørene av institusjonsbad. For å skape interesse for innovasjonsprosjektet, ble de største leverandørene invitert inn til dialog: *“vi inviterte de store aktørene, og det er alltid sånn her i verden at hvis du får tak i en stor aktør, da kommer det flere”* (3). Gjennom møter ansikt til ansikt, kunne de oversette sine behov og ønsker til aktuelle produsenter i markedet. Det var en forutsetning for å få til dialogmøter at nettverket hadde gode relasjoner og visste hvilke produsenter som kunne være interessert og ha mulighet til å levere slike produkter. Ved å ta direkte kontakt med de store produsentene kan nettverket ha gått glipp av noen gode ideer fra de mindre produsentene, men på den annen side fikk de med seg produsenter med økonomisk evne og et produksjonsapparat til å gjennomføre hele innovasjonsprosessen. I etterpåklokskapens lys forteller en aktør i intervju at det er jo ikke sikkert de hadde fått til noen bedre løsning hvis de hadde fått til en dialogkonferanse den gangen. Hen var glad for at selv om de opplevde manglende deltakelse av produsenter som en barriere den gangen, så *“kjørte de på”* med det de hadde og fikk til en god løsning (7).

LUP tok direkte kontakt med produsentene de kjente til i markedet og foreslo å møtes. I møtene kunne nettverket skape trygghet og tillit og forklare hva et offentlig-privat

innovasjonssamarbeid gikk ut på. Det ble satt opp møter med entreprenørene, LUP og en og en leverandør. For å skape et åpent møte uten frykt for at andre produsenter skal stjele deres ideer og informasjon som kom frem i møtene, undertegnet også møtedeltagerne en taushetserklæring. På denne måten ble det en fortrolig samtale. Entreprenørene forteller i intervju at det i møtene ble lagt frem arbeidsgruppens behovskartlegging og produsenten fikk presentert sine ideer (1). Gjennom å bygge tillitt, oversette behovene sine og forklare muligheten for offentlig-privat samarbeid, klarte nettverket å innrullere leverandører til innovasjonssamarbeidet. I mars 2017, ble konkurransen lyst ut og frist for innlevering av tilbud var i april 2017.

For å skape interesse ble de tre beste forslagene premierte. Vinnerne ble kåret av en tverrfaglig jury bestående av blant annet representanter for brukere, design og funksjonalitet, byggherrer og helsepersonell. Juryen kåret tre vinnere som hver fikk en pengepremie på 100.000 kr og baderomsløsingen sin bygget opp i fullskala og testet i et laboratorium hos NTNU (Nersveen og Stadheim 2018). Konkurransen ble finansiert av tilskuddet fra Husbanken og var ment for å skape interesse for deltakelse med å utvikle nye løsninger. I intervjuene forteller forskeren fra NTNU at de fikk Geir Lippestad, som leder for en byrådsavdeling i Oslo, til å dele ut premien. Å få en kjent og talfør person som premieudleverer fører til bred pressedekning og blest om produktene (3). Ved å komme i nyhetene fikk leverandørene kommunisert ut om innovasjonen sin og reklamert for sine produkter. Det er mye makt i media og positiv publisitet kan føre til god reklame for produktet og en interesseskaping rundt det. Media kan også virke innovasjonshemmende. Frykten for negativ omtale kan hindre at leverandører våger å satse og at det offentlige tør å bruke penger på innovasjon.

De tre baderomsløsningene som ble valgt ut av juryen ble bygget opp i fullskala i et laboratorium, slik at det var mulig for brukere å teste produktet. Brukerne som testet baderommene, var både eldre med funksjonsnedsettelse og helsepersonell som har sin arbeidsplass på sykehjem og i omsorgsboliger og som bistår beboere på baderommet. Fordelen med å starte testingen i et laboratorium er at beboere på sykehjem eller omsorgsboliger er en sårbar gruppe og belastningen må begrenses for dem i innovasjonsprosessen. Selv om man ikke får med seg alle menneskelige og ikke menneskelige aktører i en slik test, vil det såpass tidlig i utviklingsløpet være en ressursbesparende og skånsom testmetode. Baderomsløsningen ble testet av tretti brukere og

analysert av forskerne ved NTNU. De tre vinnerløsningene ble testet opp mot et referansebad som var bygget etter beskrivelsen i Husbankens veileder for sykehjem. Referansebadet hadde et toalett slik vi kjenner det både fra hjemmene våre og i offentlige rom, enten plassert på gulv, eller vegghengt og med nok areal til rullestolers snusirkel. Det var for testene viktig å finne parametere som var målbare og som samtidig sa noe om brukervennligheten. Forskeren forteller i intervju at det vi kan telle, er hvor mange ganger du må forflytte deg. De var opptatt av løsninger som reduserer belastningen på personen. Det betyr blant annet å redusere antall operasjoner som skal gjennomføres, i tillegg ønsket de å sørge for at arbeidsstilling til assistenten blir bedre (3). Forflytninger sier altså noe om hvor slitsomt det er for både brukere og helsepersonell og kan sammenligne konkurransevinnerne opp mot referansebadet. Det er også ved forflytninger fare for fall, arbeidsskader ved løft og fare for spredning av bakterier.

Under brukertesting skjer det en tilpasning mellom teknologi og bruker.

Baderommene ble bygget opp av produsentene selv etter beskrivelsen som var levert inn som en del av innovasjonskonkurransen (Nersveen og Stadheim, 2018). Vi fikk under omvisning i laboratoriet forklart hvordan baderommet var bygget opp med flyttbare vegger og de ulike baderomselementene som servant og toalett kunne flyttes rundt i rommet. På denne måten kan baderommet tilpasse seg brukerne underveis i testperioden og finne den optimale avstanden mellom for eksempel servant og toalett. Baderomsløsningene har også mulighet til å tilpasses den enkelte bruker med justerbare baderomselementer. De tretti brukerne fra brukertesten har ulike behov og i denne testperioden finner de den løsningen som er best for alle og som enklest kan tilpasses til ulike brukere. I intervju fikk vi se film fra forskningen i laboratoriet som viste samspillet mellom bruker og baderommet, der vi så hvordan endringer i baderommet gjorde endringer i mønsteret til brukeren og hvordan disse påvirket hverandre. Representanten fra det kommunale foretaket forteller i intervju at tilbakemeldinger fra brukerne etter testene i forskningsprosjektet ble analysert av forskerne og levert til produsentene som en rapport med forbedringspotensial på de ulike løsningene. I møte med produsenten ble utfordringene gjennomgått og forklart hva de kunne arbeide videre med (1). Disse tilbakemeldingene ga produsentene en mulighet til å videreutvikle sine løsninger. Ved å gjennomgå forbedringspotensialet kan mulige misforståelser løses og hvordan produktet kan videreutvikles for å oppnå best mulig resultat. Produsenten av det vendbare toalettet fikk for eksempel tilbakemelding på servantkranen som var utformet med en lang hendel. Den var laget for at den skulle være lettere å få tak i og i motsetning til automatiske servanter er

enkler å forstå for personer med kognitiv svikt. Utfordringen var at den skapte frykt hos blinde. De var redde for å få hendelen i øyet og det ble derfor utarbeidet en hendel med en form som ikke kan stikke inn i øyet (Nersveen og Stadheim 2018). Her samskapes teknologien sammen med brukerne som deltar aktivt under utvikling og design av produktet (Keserü, 2023).

På dette tidspunktet i innovasjonsprosessen var det tre løsninger som ble kåret til vinnere, men i henhold til forskningsprosjektets sluttrapport var det klart en løsning som utpekte seg som den beste løsningen (Nersveen og Stadheim 2018). Dette finner vi også igjen i intervju med representant fra foretaket: *“det som kanskje kom best ut i forhold til innovasjon, det var det vendbare toalettet. Ellers var det også en servant som kunne snues og du kunne dra den ut”* (1). Løsningen med en svingbar servant var arealbesparende og løste mange av behovene på et badrom, men en servant som hviler på utsvingbare rør er sårbare for belastning. Det kan være lett for en bruker å benytte servanten til å holde seg i når de reiser seg eller støtte seg til ved ubalanse og dermed skade rør og servant. De var derfor overbevist om at baderommet med det roterbare toalettet var løsningen å gå for: *“Vi var ikke så overrasket over hvem det var som ville komme med den beste løsningen, men vi fikk hakeslepp når (navn produsenten) kom med sitt”* (3). Baderomsløsningen var svært arealeffektiv opp mot referansebadet og det desidert minste badet for sykehjem. Selv om løsningen med det vendbare toalettet krevde noe mer areal enn den minst arealkrevende løsningen for omsorgsboliger, kom det klart best ut i brukertestene. Dette viser at det ikke bare er størrelsen, men sammensetningen av elementene i baderommet som er viktige for brukeropplevelsen (Nersveen og Stadheim, 2018). Her ser vi hvordan teknologien er en likeverdig aktør i nettverket. For det første blir teknologien videreutviklet sammen med brukerne i laboratoriet og for det andre er det flere teknologier som forsøker å overbevise de andre aktørene om å være den beste løsningen. Dette viser i motsetning til det teknologideterministiske syn der utviklingen av teknologi og vitenskap er selvdrevet og, basert på en indre logikk og hvor vi mennesker i realiteten har liten om ikke ingen påvirkningskraft, at baderomsløsningen samkonstrueres (Skjølvold 2015).

Produsenten som kom best ut etter brukerevalueringen, har lang erfaring med brukergruppen i tillegg til gode relasjoner i helsevesenet fra tidligere innovasjonsprosesser. Er det det store fokuset på areal som gjør at de to andre produsentene ikke når helt opp i konkurransen? Vinneren er et norsk firma, med en internasjonal kundeportefølje, som leverer

kommunale foretaket er ikke lenger prosjektleder, men reiste til Bergen for å hjelpe produsenten med å overbevise Innovasjon Norge om midler til videre utvikling og testing av produktet. Dette kan være en indikator på at det fortsatt er sterke relasjoner mellom aktørene i nettverket som gjør det stabilt, selv om det kanskje skjer endringer i maktforholdet og hvem som er de obligatoriske passeringspunktene. At nettverket her fremdeles er så stabilt kan vise at innovative anskaffelser som samskapingsmodell og LUP som fasilitator fungerer for offentlig privat samarbeid og legger til rette for god samkonstruksjon. Nettverket er fremdeles preget av gjensidig tillitt og en felles tro på produktet.

Produsenten mottok 12,5 millioner i støtte fra Innovasjon Norge (3), for å gjennomføre et testprosjekt i samarbeid med seks kommuner og da starter ifølge forskeren det virkelig store prosjektet som blant annet involverte Helse Bergen og Oslo kommune. Nå fikk de prøve ut produktet i virkeligheten og baderomsløsningen ble installert på forskjellige type sykehjem og i et titalls private hjem (3). Det var ikke lenger utvalgte brukere i et laboratorium som skulle teste løsningen, men på hektiske sykehjem og sykehus. Teknologien skal for første gang prøves ut med alle de aktørene og elementene som skal fungerer sammen ved bruk av den nye baderomsløsningen. Dette var også første gang nyskapingen ble testet i private hjem. For å få til en god testperiode var det viktig med opplæring av både eldre og helsepersonell. Det er spesielt viktig med god opplæring der det er brukere med kognitiv svikt, for disse brukerne er det ekstra vanskelig å innføre ny teknologi som et vendbart toalett. Kognitiv svikt kan også gjøre det vanskelig å få tilbakemeldinger fra de eldre og kan medføre at helsepersonell får en enda viktigere rolle under testing. De blir en representant både for seg selv og for de eldre og få klart frem gode og dårlige elementer ved den nye baderomsløsningen fra de eldres synspunkt. For gjennomføring av utviklingsprosjektet ble det valgt tradisjonell prosjektorganisering, med produsenten som prosjekteier, prosjektleder og en sentral styringsgruppe. Representanter fra produsenten forteller at styringsgruppen i prosjektet besto av de store aktive aktørene i innovasjonsprosessen. Den besto av ledere på øverste nivå som representerte produsentene, kommunene, brukerne og arbeidsgiverne (6). De sier videre at de følte at de hadde en sterk prosjektgruppe og styringsgruppen var godt forankret både blant pleiere og pasienter (5). Slik prosjektet fremkommer var det godt forankret på ledelsesnivå i Helse Bergen, og kanskje relasjonene mellom produsenten og Helse Bergen fra tidligere gjennomføring av utviklingsprosjekt, har vært med å endre maktforholdet i nettverket og flytte fokus fra Oslo til Bergen.

Forskningsprosjektet hadde mange testlokasjoner, flere styringsgrupper og mange brukere som testpersoner. Produsenten leide inn en ekstern prosjektleder for å lede arbeidet. At det kommer inn en ny prosjektleder som ikke tidligere har vært med i nettverket, kan ha ført til at relasjonene mellom aktørene i nettverket endres og stabiliteten svekkes. Nettverket utvides også fra å bare omhandle Oslo til å omfatte seks kommuner, blant annet Bergen kommune. Produsenten har tidligere hatt et utviklingssamarbeid av badrom med Helse Bergen og Bergen kommune og flere av aktørene i Bergen, har kanskje gode relasjoner fra tidligere. Den nye prosjektlederen og innrulleringen av Bergen kan ha vært noe av årsaken til at Oslo kommune mistet noe av sin posisjon i nettverket og det skjer en endring i maktforholdet. De obligatoriske passeringspunktene endres til prosjektlederen og produsenten. Det er relasjonene mellom aktørene som skaper stabilitet og selv om nettverket var stabilt, kan det virke som om de gode relasjonene produsenten hadde med Bergen blir viktigere i prosessen videre. I en innovasjonsprosess hvor mange menneskelige og ikke-menneskelige aktører samkonstruerer for å utvikle gode løsninger vil vi finne noen nøkkelaktører. Disse vil ha en form for makt og kanskje også et ekstra ansvar for å dra prosessene og nettverket sammen (Skjølsvold 2015). Hva skjer dersom en av disse forsvinner? Her mener vi det er viktig at det ikke kun er enkeltpersoner som holder i prosessen, men at de er godt forankret i organisasjonene de representerer og blir involvert dersom det skjer endringer hos de ansvarlige personene. Innrulleringen og tilpasningen av nye menneskelige og ikke-menneskelige aktører i nettverket på en god måte blir viktig for å opprettholde kontinuitet og fremdrift i prosjektet.

Det kommer frem i intervjuene at det var viktig å få med seg Oslo videre i det store forskningsprosjektet. Forskeren fra NTNU sier blant annet at dersom du vil ha med deg de store kommunene i Norge, da skal du starte med Oslo kommune og det å få med seg den største kommunen er en kjempereklame for produsenten (3). Oslo er på grunn av størrelse, kompleksitet og kjøpekraft, en god deltaker i forskningen og en viktig potensiell kjøper av produktet. Når både Oslo og Bergen er med, ønsket nettverket å få med noen mindre kommuner. Det kan være viktig for forskningen at det er en variasjon av kommuner av ulik størrelse, fordi aktørene har ulike behov og målsetninger. Når kommunene er innrullert, blir det i perioden 2018-2020 gjennomført et innovasjonsprosjekt med mål om å utvikle fremtidens badroms-konsept, der det nye badroms-konseptet bygges på eksisterende sykehjem. Representanten fra det kommunale foretaket forteller i intervju at de bygget om

badene på de ulike stedene med det vendbare toalettet. Deretter fikk brukere og ansatte opplæring av bruken og mulighet til å komme med tilbakemeldinger på opplevelsen av produktet underveis (1). Konseptene blir så testet og tatt i bruk og eldre og helsepersonell ble intervjuet om hvordan produktet fungerte i praksis (Lyssand og Sævareid, 2021).

Prosjektleder forteller i intervju at: *“Vi var ute på testlokasjonene og samlet inn data, brukeropplevelser og intervjuet hundrevis av sykepleiere om hva de synes”* (6). De nye baderomskonseptene ble godt mottatt ute på sykehjemmene og til et av sykehjemmene i Oslo hadde prosjektet med seg to baderom som skulle testes og da ble det nesten kamp om hvilke avdelinger som skulle få de installert (6). På dette tidspunktet har nettverket lyktes med å skape interesse for nyskapingen og aktører står i kø for å bli innrullert.

Innovasjonsprosjektet var opptatt av å fokusere på medvirkning. Det finner vi blant annet i intervju med representanter for produsenten. De forteller om viktigheten av å gjøre testingen brukerstyrt, ved å løfte frem brukeropplevelsene og la det styre innovasjonen og utviklingen (6). At nettverket har stort fokus på brukere gjør at baderomsløsningen videreutvikles basert på tilbakemelding fra brukerne gjennom hele forskningsprosjektet: *“gjennom prosjektet hadde vi tre forskjellige varianter av toalettet, det var en kontinuerlig prosess hvor produktet ble bedre og bedre. En ting var det vendbare toalettet, men det skulle fungere sammen med andre elementer på baderommet, vasken og håndtak og dusjen og alt det skulle spille sammen”* (6). I intervju med representanten for forskningen sier hen at det var pleierne og brukerne som var fokuset i begge forskningsprosjektene. Deres meninger dannet grunnlaget for undersøkelsene av produktet og det faktiske samspillet mellom teknologi og bruker og ikke var basert antagelser (3). Dette viser hvordan brukerne av baderommet er med, ikke bare under behovskartlegging, men også som en del av utvikling og tilpassing av produktet (Keserü, 2023). Dette viser at samskaping som metode, hjelper å løfte brukerne til en mer likeverdig aktør i samkonstruksjonen av den nye baderomsløsningen.

Selv om prosessen med tilbakemeldinger fra brukerne er tidkrevende, kan det ha gjort mobiliseringen enklere. Brukerne var allerede godt kjent med løsningen og den var også formet etter deres ønsker og behov. I intervju med representant for produsenten sier hen at selv om de er en privat virksomhet, har det vært en positiv erfaring å sette seg ned med offentlig etater og sykehusene for å finne ut hva de trenger og hva som skal til for å frigjøre kapasitet hos sykepleierne (6). Det er viktig at aktørene fremmer nyskapingen ikke bare som en mulighet til å spare areal, men også oversetter fordeler ved løsningen som færre fallskader,

at eldre klarer seg selv og bedre hygiene ved toalettbesøk. En konsekvens av for snever oversettelse, kan være at løsningen blir mottatt på en negativ måte. Brukerne og ansatte på sykehjem kan bli redd for at løsningen for eksempel kan føre til dårligere arbeidsforhold i stedet for å se mulighetene som ligger i teknologien (Callon 1984).

I mars 2020 stenger Norge ned på grunn av Covid-19. For produsenten som er lokalisert i Bergen, kan dette ha medført at det ble vanskeligere å holde relasjonene i nettverket vedlike. Covid-19, som en ikke-menneskelig aktør i prosjektet fikk konsekvenser for tilgang til testlokasjonene og brukerkontakt. Sykehjem og omsorgsboliger var noe av det som ble satt under strengest kontroll gjennom pandemien. Testingen og utprøvingen ble gjennomført hver eneste dag, men den løpende dialogen i prosjektgruppene ble utfordrende. Det ble besluttet å sette deler av prosjektet på pause inntil situasjonen var avklart, noe som forsinket fremdrift og økte prosjektkostnadene og satte gjennomføring av prosjektet i fare. Da myndighetene og Innovasjon Norge tok kontakt med tilbud om finansiering for å utvide prosjektperioden besluttet styringsgruppen å utvide prosjektperioden med 6 måneder slik at prosjektslutt ble 31 desember 2020 (Lyssand og Sævareid, 2021).

Da pandemien inntraff var også nettverket i gang med interesseskaping i Sverige (3). I intervju med representant fra det kommunale foretaket forteller hen at private aktører i markedet er avhengig av økonomisk fortjeneste og at det i et lukket marked som institusjonsmarkedet i Norge er lurt å satse også på det europeiske markedet, for å øke kundegruppen. Hen nevner også at det er lurt å samarbeide med det Europeiske standardiseringsrådet, slik at løsningene og regelverk harmoniserer (1). Det var allerede knyttet kontakt med to ulike aktører i Sverige. NTNU var kontaktet av "*Hjemmesjukvorn* (I Sverige) som hadde fattet interesse i den nye baderomsløsningen. De ønsket å forske mer på konsekvenser med den nye teknologien, men fordi de ikke hadde laboratorium ønsket de å kjøre tester hos NTNU (3). I tillegg ønsket Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) å benytte laboratoriet da de var interessert i å se på belastningssituasjonen til de ansatte (3). Så kom Covid-19 og stoppet begge forskningsprosjektene. Å sette i gang et forskningsprosjekt krever mye forarbeid og i ettertid av Covid-19 hadde det gått så lang tid og toalettet var allerede på markedet at dette ikke ble gjenopptatt. Det eneste forskningsprosjektet som ble gjennomført var studiet med de seks kommune og spesielt vellykket i Bergen (3). Etter pandemien har produsenten klart å utvide markedet utenfor landegrensene og produktet selges nå også andre steder i Europa (5).

Oppsummering av interesseskaping og innrulleringsfasen:

For å innrullere de riktige aktørene til nettverket er det viktig med interesseskaping rundt den nye baderomsløsning for eldre. For å lykkes med dette forsøker aktørene å oversette betydningen og viktigheten av nyskapingen. Det er i disse fasene at kompleksiteten rundt en innovasjonsprosess kommer frem. Det er mange menneskelige og ikke-menneskelige aktører som må være med for å få til utviklingen av baderomsløsningen og ikke alle er like lette å få med seg. Vi ser at noen av aktørene deltar gjennom store deler av prosessen, mens andre er inne i avgrensede perioder. Initiativtakerne har opparbeidet seg makt i prosessen og er i første del obligatoriske passeringpunkter. Ved hjelp av LUP får de ta del i deres nettverk og kan være med på å samskape prosessen videre. I andre delen av innovasjonsprosessen, skjer det et maktskifte fra det offentlige ved det kommunale foretaket og forskningsmiljøet til produsenten og dermed til privat sektor. De opprinnelige entreprenørene er fortsatt støttespillere og aktivt deltakende i del to. Prosjektet blir etter hvert sterkere i vest enn i øst, noe som også kan forklares med lokasjon til produsenten, Covid-19 og det allerede etablerte nettverket de har der fra tidligere gjennomførte prosjekter. Riktige og nok mennesker, men også økonomisk støtte er viktig for å få til innovasjon og det er i denne innovasjonsprosessen mottatt tilskudd fra både Husbanken og Innovasjon Norge til gjennomføring av selve innovasjonsprosessen. Den nye baderomsløsningen utvikler seg etter forhandlinger mellom brukere og teknologien, mellom de ulike aktørene og er et resultat av lukkede kontroverser (Skjølsvold 2015). Vi ser at finansieringen ved nybygging av sykehjem også er avgjørende for om den nye baderomsløsningen vil bli implementert. Dersom den nye baderomsløsningen ikke faller innenfor det regelverket Husbanken har for å gi tilskudd ved bygging av nye sykehjem, vil den ikke kunne benyttes av kommunene. Prosjektet møtte på en del utfordringer rundt regelverket og vi vil komme nærmere inn på lukkingen av denne kontroversen under mobiliseringsfasen.

4.1.3 Mobilisering

Hvordan lykkes nettverket med mobilisering av den nye baderomsløsningen og tar den i bruk?

Når aktørene har akseptert sin plass og har oppnådd et relativt stabilt nettverk, går innovasjonsprosessen over i siste fase i oversettelsesmodellen som er mobilisering. I mobiliseringsfasen har alle aktørene med sine nøkkelpersoner felles mål og trekker i samme retning (Skjølvold, 2015). Det er viktig igjen å påpeke at innovasjon ikke er en lineær prosess og disse fasene glir over i hverandre og beveger seg frem og tilbake mellom fasene. Mobilisering handler om å nå et felles mål og få uttelling for det. Det kan være enten en økonomisk gevinst som det vil være for produsenten, det kan være å spare areal for det kommunale foretaket, verdig toalettbesøk for eldre, eller et bidrag til eldreomsorgen og den økende eldrebølgen. For å få til implementeringen av baderomsløsningen for eldre må nettverket dra i samme retning. En av informantene sa det fint: *“men altså husk på at det her ble et korps det, som egentlig dro samme vei”* (3). Nettverket opplevde noen utfordringer for å få mobilisert nyskapningen som regelverk til bygging av institusjonsbad og forskjell på spredningshastighet i Oslo og Bergen

Regelverk

Den største barrieren og det som nesten hindret mobiliseringen av baderomskonseptet, var regelverket knyttet til utformingen av baderom for eldre. Selv om regelverket også er en del av fasene problematisering, interesseskaping og innrullering, har vi valgt å behandle disse aktørene under mobilisering. Regelverket var en stor barriere for mobiliseringen og vi mener det for oversiktens skyld er lurt å behandle det under ett. Innovasjonskonkurransen som ble kjørt av det kommunale foretaket i samarbeid med NTNU, LUP og diverse brukerorganisasjoner i problematiseringsfasen, ønsket ikke å ha regelverket som begrensning. Konkurransen fokuserte på behovet for fleksible, arealeffektive bad som var tilgjengelige for alle brukere. Ønsket var fri kreativitet, slik at alle mulige løsninger skulle komme opp på bordet. Det kommer frem i intervju med representant for produsent, at Oslo kommune i

konkurransesgrunnlaget ønsket å utfordre gjeldende regelverk for universelt utformede bad, men det var ingen plan for hva man skulle gjøre dersom regelverket måtte endres (5).

Når det større forskningsprosjektet med seks kommuner starter opp i regi av produsenten kommer det frem at det er noen utfordringer rundt regelverket og den nye baderomsløsningen. Regelverket for bad på sykehjem og omsorgsboliger må endres for å kunne bruke den nye løsningen (Sørgjerd og Mauren, 2019). Det er tre typer regelverk som har hatt stor påvirkning på innovasjonsprosessen, Arbeidsmiljøloven, Byggt teknisk forskrift og veilederen fra Husbanken. I intervjuene kommer det frem hvor komplisert det er å skulle forholde seg til regelverket, samtidig som nettverket er helt avhengig av å få lukket kontroverser og få dem med på laget.

For det første er det byggt teknisk forskrift, som i dag kalles TEK 17 (5). Byggt teknisk forskrift (TEK 10 i denne innovasjonen) setter krav til hvordan et bygg som helhet, inkludert bad skal bygges. Dette regelverket kan tolkes og er ikke spesifikt med tanke på areal ved bad, men setter krav til snuradius for rullestol på baderommet. For det andre var det Husbankens veileder (5). Husbankens regelverk er i motsetning til Byggt teknisk forskrift mer spesifikke i hvordan et bad skal se ut. Følges ikke dette regelverket gis det heller ikke støtte til bygging av nye sykehjem og det er derfor avgjørende at baderommet tilfredsstillt kravene deres. Det bygges antagelig ikke et eneste sykehjem i Norge i dag uten støtte fra Husbanken. For det tredje er baderommet også arbeidsplass for helsepersonell og må oppfylle kravene til blant annet Arbeidsmiljøloven. I intervjuene med produsent kom det frem at Arbeidstilsynet ikke var så opptatt av hvordan badet ble bygget, så lenge det var en god arbeidsplass for helsepersonell. Produsenten fortalte også i intervju at det var en stor utfordring å drive med innovasjon og samtidig skulle ha tre strenge regelverk å forholde seg til (5). Det at de ulike regelsettene har ulike anvendelsesområder og forskjellige områder de regulerer, gjør det vanskelig for aktørene å forholde seg til. Menneskene som representerer de ulike regelverkene, skylder litt på hverandre for hvorfor de ikke kan godkjenne den nye baderomsløsningen. Det kommer frem i intervju at Husbanken hevder de forholder seg til Arbeidstilsynet, og Arbeidstilsynet hevder de må høre med Direktoratet for byggkvalitet og det var vanskelig å få en avgjørelse fra det enkelte regelsettet. Vi ser her at regelverket er altså tre ikke-menneskelige aktører som er gjensidig avhengige av hverandre, som har funnet en balanse i forhold til eksisterende bad. Disse aktørene er ikke bare med å formen

baderomsløsningen, men de er også med å forme hverandre. I tillegg forteller produsenten at det heller ikke var så enkelt å få samlet disse aktørene under ett (5). Forskeren fra NTNU hevder at det kan virke som de ulike aktørene som representerer regelverket, brukte konkurransehensynet og faren for monopol som grunnlag for å ikke ville endre gjeldende regelverk (3). De ønsket ikke at det skulle være en enkelt produsent som kunne tilby et baderom med det vendbare toalettet. Forskeren forklarte at de hadde argumentert videre med at det for alle nyskapinger kun er en produsent som tilbyr et produkt i begynnelsen. Når det for eksempel kom toaletter med spyl og føn, var det noen som hadde monopol på dette en liten periode, men så kommer de andre produsentene etter og til slutt er kanskje nyskapingen blitt til standardproduktet hos alle produsentene. De hadde argumentert videre for at det samme ville gjelde baderomsløsningen med det vendbare toalettet. I en kort periode vil det være monopol, men så vil de andre baderomsprodusentene komme med ulike løsninger, dersom mobiliseringen er vellykket (3). Og som forskeren sa: *“Og da går ferden videre”* og nye endringer kommer til (3).

Aktørene lot seg ikke stoppe av at regelverket var mot dem. Produsenten mente: *“ideen var for god”* og utfordringer med regelverk og nyskaping av bad var ikke noe nytt for dem. De hadde over 20 års erfaring med å utfordre gjeldende regelverk (3 og 5). Utfordringene rundt regelverket forsinket innovasjonsprosessen med den nye baderomsløsningen betraktelig, men produsentene, forskeren og det kommunale foretaket fikk innrullert en og en av regelverkene etter hvert. For å få til dette måtte nettverket mobilisere for å løse hindringene mellom regelverket og den nyutviklede baderomsløsningen.

Kontakten med Direktoratet for byggkvalitet ble opprettet og tilpasningene av de byggtekniske forskriftene begynte ganske tidlig i innovasjonsprosessen. Representanten fra Direktoratet for byggkvalitet, deltok i arbeidsgruppen som kartla behovet under den innovative anskaffelsen, men da som ansatt i Bufdir (1). I intervjuene fortelles det at representanten fra det kommunale foretaket, tok en uformell prat med en representant fra Direktoratet for byggkvalitet, som lovet å se på om baderomsløsningen var innenfor gjeldende regelverk (1). Ved å oversette og forklare fordelene ved den nye baderomsløsningen mottar prosjektet innen kort tid, en skriftlig godkjenning fra Direktoratet for byggkvalitet, på at baderommet oppfyller intensjonene i Byggteknisk forskrift (1). Det vil si at selv om arealkravet til svingradius ikke er oppfylt gir baderomsløsningens utforming en like bra, om ikke bedre fremkommelighet for rullestolbrukere. At det allerede eksisterer en

relasjon og tilknytning mellom representanten fra Direktoratet for byggkvalitet og prosjektet gjør arbeidet med oversettelse og interesseskaping enklere. Under arbeidet med å kartlegge behovet for en ny badromsløsning, hadde hen allerede relasjoner til både badrommet og de andre aktørene i nettverket. Dette kan ha vært en medvirkende årsak til at det gikk såpass lett å få en skriftlig godkjenning.

Arbeidstilsynets oppgave er å ta vare på de ansatte og er opptatt av hvordan innføringen av en ny badromsløsning ville påvirke helsepersonellens arbeidshverdag. Forskningsrapportene viste gode resultater for helsepersonell og at løsningen førte til en effektivisering og forenkling av deres arbeidsoppgaver. Og som forskeren fra NTNU sier: *“Hvorfor skulle arbeidstilsynet si nei til noe som letter arbeidsbelastning for sine, for de ansatte”* (3). Det var derfor ikke nødvendig med endringer i regelverket, men en bevisstgjøring på at dette var en god løsning for de ansatte.

Den aktøren som var vanskeligst å overbevise var Husbanken. Veilederen til Husbanken var ikke basert på et vendbart toalett og godkjente derfor ikke det minskede arealet til snuradius. Produsenten visste at de ikke ville få solgt den nye badromsløsningen med det vendbare toalettet, dersom ikke Husbankens veileder godkjente den som et alternativt element på badrom i sykehjem og omsorgsboliger (6). Her ser vi tydelig kompleksiteten i en innovasjonsprosess hvor teknologien ikke kan separeres fra de andre menneskelige og ikke-menneskelige aktørene.

Utvikling av produkter som det ikke er mulig å selge vil ikke være levedyktig i et privat næringsliv, derfor må aktørene oversette badromskonseptet for Husbanken og gjøre eventuelle endringer som Husbanken godkjenner og som dermed blir et salgbart produkt. Husbanken innehar derfor mye makt og frykten for å ikke bli godkjent av regelverket var til stede under store deler av innovasjonsprosessen. Representant fra produsenten uttaler i intervju at de opplevde at prosjektet besto av flere deler. Ikke bare var det selve utviklingen av produktet, i tillegg kom kampen mot regelverket for å gjøre produktet salgbart. Hen sier også at alle produsenter av badrom til institusjoner og sykehus vet hvilken makt Husbanken har og ønsker at produktene skal tilfredsstillere deres krav. Samtidig er det nødvendig å utfordre gjeldene regelverk for å få til endringer (5). Dersom Husbanken ikke var villig til å endre veilederen sin kunne ikke nyskapingen produseres. Det viser seg i løpet av prosjektet at Husbanken ikke er så villig til å endre sin veileder. Representanten fra foretaket viser også

til makten Husbanken har og forteller at alle kommuner er avhengig av tilskudd fra Husbanken for å bygge (1). Ved bygging av nye sykehjem, dekker tilskuddet fra Husbanken 55% av godkjente anleggskostnader for sykehjem og 45% av godkjente anleggskostnader for omsorgsboliger. Dette gjelder både for nybygging og rehabilitering (Husbanken 2023) og det er lite som kan gjøres av investeringer i sykehjem og omsorgsboliger, uten økonomisk tilskudd fra Husbanken.

Nettverket rundt baderomsløsningen prøver å skape interesse hos Husbanken gjennom dialog, men de opplever det som vanskelig (6). Det ble arrangert møter for å prøve å overbevise Husbanken, men det kommer frem i intervjuer at aktørene følte at de kunne stille med dokumenterte fakta, rapporter og tilbakemeldinger fra brukere uten at Husbanken behøvde å dokumentere sine motargumenter (6). Selv om nettverket gjennom sin forskning kunne dokumentere at den nye baderomsløsningen var bedre både for brukere og økonomi, var Husbanken nervøse for at det var prematurt å godkjenne denne ordningen. Mye av skepsisen til Husbanken lå i at dersom de godkjente den nye baderomsløsningen og bygget flere sykehjem med mindre bad enn det som var før, var det en fare for at løsningen kunne vise seg å ikke være optimal. Hva skal man gjøre da? Et slikt resultatet kunne føre til investeringer av mange milliarder i sykehjem som hadde for små bad og ikke kunne bygges om til å tilfredsstille regelverkets krav om snusirkel. (3). Husbanken som forvalter store summer i tilskuddsordninger, fremstår her som redde for å bruke mange hundre millioner på et sykehjem som kunne vise seg at ikke var egnet for eldreomsorgen. Det hadde vært spennende å vite om de hadde vært mer villige til å ta denne risiko dersom den ikke menneskelige aktøren, media ikke var så fokuserte på feil. Hadde de hatt en mer positiv holdning til å bruke offentlige midler på innovasjon, som jo kan feile, så kan det hende at Husbanken hadde vært med litt tidligere. Til slutt måtte de *“løse tingene med å eskalere til ministernivå, og det er jo ikke optimalt”* (6). Representanten fra det kommunale foretaket forteller at produsenten hadde kontakt med noen politikere, som igjen hadde kontakt med noen stortingspolitikere og at hen og produsenten stilte opp i et møte og fortalte om baderomsløsningen (1). Produsenten bruker nettverket sitt for å få kontakt med de riktige aktørene og sender de som er faglig sterkest på universell utforming i nettverket til å overbevise politikerne Dette viser at nettverket kjenner hverandre godt og bruker ulik kompetanse der det trengs for å nå felles mål. Etter møtet med representanter fra Stortinget var det tydelig at politikerne var overbevist og det gikk ikke lang tid før de ble kalt inn til et

nytt møte med departementet. Sluttresultatet var at departementet anbefalte Husbanken å tilpasse regelverket. Veilederen fikk så en unntaksbestemmelse som godkjente den nye baderomsløsningen (1).

“Husbanken kan godkjenne unntak fra bredden på den ene sideplassen for å oppnå rekkeavstand til servant fra toalettet i baderom. Dette gjelder baderom hvor konseptet er at beboere er mest mulig selvhjulpne. Jf. veiledningen under «Kompakte bad og innovative løsninger» og retningslinjen pkt. 6.5” (Husbanken 2023:81).

Teknologien endret seg ikke som et resultat av forhandlingene med regelverket, men regelverket innarbeidet den nye baderomsløsningen som en mulig utforming av baderom på sykehjem. Den har allikevel et krav til at en viss prosentandel av baderom skal være etter gammel løsning (Husbanken 2023). I intervjuet med produsenten kommer det frem at de gjerne skulle ønsket at aktørene for regelverket deltok tidligere i nettverket da de opplevde regelverket som utfordrende. Gjerne helt fra starten av for å slippe å bevise at baderomsløsningen hadde livsrett i etterkant. I samme intervju kommer det også frem at de opplevde at Husbanken er med i innovasjonsprosessen som finansiering i flere etapper og på den måten godkjenner og er positive til utviklingen av produktet, men at når løsningen faktisk skal tas i bruk, skjer det en endring (5). Det hadde kanskje vært lettere å lukke kontroversene mellom baderommet og regelverket, dersom regelverket hadde vært innrullert på et tidligere tidspunkt i innovasjonsprosessen, men det kunne også ha satt en stopper for kreativiteten. Baderomsløsningen er et resultat av en lang utviklingsprosess og var i starten ikke god nok til at Husbanken ville ha endret sitt regelverk. Det er mulig at regelverket da ville virket negativt på utformingen og påvirket baderomskonseptet i en annen retning. For at baderomskonseptet for eksempel skal bidra til færre fallulykker er en av forutsetningene at badet er lite. Det blir med andre ord en balansegang mellom å ha med regelverket som aktive aktører og det å ta vare på handlingsrommet til kreativitet og mulighet til å utvikle nye løsninger uten begrensningene som regelverket setter. For fremtidige innovative anskaffelser, kan det være lurt å legge en plan for hvordan man skal håndtere regelverk i innovasjonsprosessen.

Det vendbare toalettet var en verdensnyhet og produsenten trengte en egen fabrikk for å produsere det. De andre elementene i baderomskonseptet var brukt i de tidligere baderommene også, men hadde i løpet av innovasjonsprosessen, gjennom forhandlinger mellom aktørene, fått nye plasseringer.

Forskjell på spredning av den nye baderomsløsningen i Oslo og Bergen

Vi ser i intervjuer og i sluttrapporter at den nye baderomsløsningen implementeres på Vestlandet, men at det stagnerer i Oslo. I Bergen bygges det sykehjem med det vendbare toalettet, men representanten for det kommunale foretaket undres over hvorfor baderomsløsningen med det vendbare toalettet ikke bestilles i nye sykehjem i Oslo. Det var Oslo kommune som var initiativtaker og som dro i gang den innovative anskaffelsen, men de lykkes ikke med å mobilisere og ta i bruk baderomskonseptet. I den komplekse innovasjonsprosessen med blant annet et offentlig - privat samarbeid, er det vanskelig å si hva som har ført til denne forskjellen, men vi ønsker å peke på fire mulige årsaker.

For det første endrer relasjonene og maktforholdet i nettverket seg. I starten drives innovasjonsprosessen frem av representanten for det kommunale foretaket og forskeren som ser et behov for en ny løsning på baderom i eldreomsorgen og setter i gang en innovasjonskonkurranse. De er begge entreprenører og nettverksbyggere og representanten for det kommunale foretaket leder prosjektet med den innovative anskaffelsen, mens forskeren har ansvar for gjennomføring av testingen og tilbakemeldinger fra brukere. Når første testperiode i forbindelse med den innovative anskaffelsen er over flytter makten seg. På Vestlandet overtar produsenten som pådriver av videreutviklingen og det store forskningsprosjektet. Dette forandrer relasjonene og maktforholdet i aktørsamarbeidet. Regien ligger nå hos produsenten som blir nettverksbygger, entreprenør og obligatoriske passeringspunkt. Denne endringen i makt kan ha ført til at også noe av fokuset på baderomsløsningen forsvant hos aktørene i Oslo. Relasjoner spiller en viktig rolle for stabiliseringen av nettverk (Latour 1987), og i innovasjonsprosessen skjer det en endring i relasjoner og aktive aktører underveis. I intervjuene finner vi at aktører som har stått sammen opp mot regulerende myndigheter, plutselig ikke anerkjenner hverandre. Under en presentasjon i 2022, som produsenten holdt på LUPs lansering av en ny portal, ble ikke det kommunale foretaket trukket frem som en viktig bidragsyter til innovasjonen av ny baderomsløsningen (7). Dette kan vitne om at relasjonene mellom produsenten og det kommunale foretaket ikke var så sterke på dette tidspunktet. Når det kommunale foretaket og forskeren var obligatoriske passeringspunkter, var produsenten kun en deltaker i en samskappingsprosess i regi av LUP. På den samme presentasjonen ønsket heller ikke representanten fra det kommunale foretaket å bidra i presentasjon av prosessen og

innovasjonen. Hovedårsaken til denne avstanden forteller representanten for foretaket er at det offentlige ikke kan ta en aktiv rolle overfor sine leverandørers produkter og utviklingen eller markedsførings av disse (1). Det er ulovlig for en offentlig ansatt å fremme noen produkter fremfor andre og de kan derfor ikke ha nære relasjoner med produsenter og leverandører. Representanten fra det kommunale foretaket må derfor ta avstand fra innovasjonsprosessen og det skjer en oppsmuldring av nettverket.

Det kan for det andre virke som om nettverket ikke lykkes med oversettelse av produktet til Sykehjemsetaten i Oslo. I intervju fremkommer det at badet selges inn som en ny løsning som fører til at det kan bygges mindre bad (7). Det kan virke som om aktørene i Oslo har fokusert mye på at badene blir mindre, uten å underbygge dette med de sosiale fordelene med den nye baderomsløsningen. Selv om det for bygging av nye sykehjem og rehabilitering av eksisterende bygningsmasse er en fordel med redusert areal, er ikke dette riktig måte å kommunisere den nye løsningen til Sykehjemsetaten (7). Der bør det også oversettes slik at det kommer frem at dette er en baderomsløsning som fører til at eldre blir mer selvhjulpne, fører til færre fall på badet og mindre belastende arbeidsstillinger for helsepersonell. Sykehjemsetaten i Oslo som bestiller baderomsløsninger, enten i nybygg eller rehabilitering har vært en aktive aktører i innovasjonsprosessen for den nye baderomsløsningen. De har deltatt under kartlegging av behov, vært jurymedlem for kåringen i innovasjonskonkurransen og medlem av styringsgruppen for det store forskningsprosjektet. Hvorfor bestiller de ikke den nye baderomsløsningen?

For det tredje kan det at landet i mars 2020 rammes av Covid-19 ha spilt en vesentlig rolle. Produsent og prosjektleder er lokalisert i Bergen og det er under pandemien vanskelig å reise rundt i landet for å intervju testpersoner og opprettholde fysisk kontakt med nettverk. Sykehjem stenges ned og kun nødvendig helsepersonell får komme inn. Likevel forteller en representant fra produsent at mens mange andre prosjektet ble stanset, klarte de likevel å gjennomføre forskningsprosjektet midt i en pandemi. Produsenten forklarer det med at de hadde mange engasjerte og dedikerte brukere ute i kommunen som ønsket å se det ferdige produktet (5). I tillegg var prosjektet kommet ganske langt, alle testlokasjonene ute på sykehjemmene var satt opp og opplæring av brukere var gjennomført. Representant fra produsent beskriver i intervju at de var ferdig installert med seks til syv testlokasjoner hvor intervjuer ble gjennomført på telefon og Teams (6). Brukere ute i kommunene, ansvarlige testpersoner på sykehjemmene og styringsgrupper både i det sentrale prosjektet og

underprosjektene ute i kommunene, har sterke nok relasjoner og tro på produktet til å opprettholde tilstrekkelig kontakt gjennom pandemien. Selv om prosjektet løser gjennomføring av intervjuer og kontakt via Teams og telefon, opplever de det som mer krevende å arbeide i prosjektet under Covid-19 (6). Hadde Covid-19 kommet på et tidligere tidspunkt i innovasjonsprosessen når relasjonene mellom aktørene var svakere og testlokasjonene ikke var ferdig installert, er det ikke sikkert nettverket hadde klart å opprettholde engasjementet og stabiliteten. Selv om Covid-19 ikke stoppet prosjektet, kan det ha hatt en innvirkning på kontakten og relasjonene mellom Østlandet og Vestlandet. Relasjonene mellom produsent, og Helse Bergen gikk langt tilbake i tid og var bygget på tillit fra tidligere gjennomførte utviklingsprosesser. Relasjonene til Oslo kommune derimot begrenset seg til deltakelsen i den innovative anskaffelsen og som leverandør av baderom gjennom offentlige anskaffelser.

Til slutt kan en medvirkende årsak til forskjellen mellom Bergen og Oslo ha vært en endring i organisasjonen hos det kommunale foretaket i Oslo. Foretaket har vært gjennom en fusjon og har gått fra å være en liten organisasjon på rundt 250 ansatte, til en stor organisasjon på rundt 650 ansatte. Dette kan ha fått konsekvenser for den nye baderomsløsningens forankring i organisasjonen, samt motivasjon og ressurser til å jobbe videre med mobilisering. I intervju med representant fra LUP mener hen at den nye baderomsløsningen ikke har vært kommunisert godt nok eller er allment godt nok kjent internt i det kommunale foretaket (7). Foretaket har endret organisering og kommunikasjonslinjer og ansvarsforhold kan ha endret seg. Det kan virke som om omorganiseringen kan være en årsak til at de ikke klarer å mobilisere den nye baderomsløsningen. Representanten fra LUP, mener at omorganiseringen kan ha ført til at Oslo kommune ikke har fått god nok uttelling for nyskapingen og at dersom organisasjonen hadde vært uendret ville man hatt en annen type forankring og forståelse internt i det kommunale foretaket. Gjennom intervjuer har vi fått forståelse av at det jobbes mer internt i det kommunale foretaket med interesseskaping og innrullering for å få til mobilisering av baderomsløsningen. Den nye baderomsløsningen blir da presentert som et mulig bidrag for å nå foretakets bærekraftsmål (1). Foretakets avdeling for innovasjon og bærekraft bør være involvert når samarbeid rundt samskappingsprosesser iverksettes og innrulleres. Det bør også forsøkes å nyttiggjøre de innovasjonene organisasjonen har vært med å samskapt. Nylig har

Oslo kommune endret sin Standard kravspesifikasjon Oslo kommune (SKOK) for sykehjem og omsorgsboliger, dermed ligger alt til rette for at det kan mobiliseres også i Oslo.

Oppsummering av mobiliseringsfasen:

Nettverket for innovasjonen av baderomsløsningen møter noen store barrierer i mobiliseringsfasen. En av de store barrierene var regelverket, men interesseskaping og innrulling av politikere på stortingsnivå gjorde at regelverket ble slik at baderomsløsningen nå kan bygges i sykehjem og omsorgsboliger. Dette var en tidkrevende og arbeidskrevende prosess som kunne stoppet prosjektet dersom regelverket ikke ble innrullert i nettverket. For at nettverket raskere får oversatt den nye baderomsløsningen og lukket kontroversene med regelverket, mener vi det kunne vært hensiktsmessig å innrulle og få til en bedre dialog med regelverket på et tidligere tidspunkt.

Vi fant også at det var en forskjell på mobiliseringen i Oslo og Bergen og vi pekte på fire mulige årsaker til denne forskjellen. Endring av relasjoner og maktforholdet i nettverket gjorde at nøkkelpersonene i Oslo ikke lenger hadde de samme relasjonene til de andre aktørene og derfor kan nettverket i Oslo ha smuldret noe opp. En annen mulig årsak vi fant var at nettverket kanskje ikke hadde klart å oversette baderomsløsningen for Sykehjemsetaten i Oslo og at de derfor ikke bestiller løsningen til sine sykehjem og omsorgsboliger. I tillegg traff Covid-19 midt under innovasjonsprosessen og kan ha ført til at den geografiske plasseringen av obligatoriske passeringpunkter fikk betydning. Til slutt pekte vi på organisatoriske endringer i det kommunale foretaket som kan ha hatt betydning. Forskjellen mellom Oslo og Bergen er et resultat av mange ulike faktorer og antagelig mange som vi ikke har funnet.

For å lykkes med mobiliseringen er det viktig at de største kontroversene er lukket, det vil si at alle har et ønske om å lykkes med nyskapingen, selv om målene til de ulike aktørene kan være forskjellige. Noen aktører er opptatt av å finne gode løsninger for eldreomsorgen, noen for brukerne på sykehjemmet, andre for personalet som jobber der, mens noen aktører ønsker å selge et produkt. Når aktørene er overbevist om at baderommet er en god løsning, vil de trekke i samme retning. Her har også offentlig og privat sektor ulike perspektiv. Når nettverket mobiliserer, ser vi at de velger ut de aktørene som er best til å løse de ulike oppgavene og at det er bredden i kompetanse som gjør at de får mobilisert.

I mobiliseringsfasen i denne innovasjonsprosessen har nettverket dratt samme vei og den ikke-menneskelige aktøren, baderomskonseptet, har ved hjelp av et stabilt nettverk blitt en god løsning.

4.1.4 Bærekraft

Innovasjonshistorien fortalt med oversettelsesteori som analyseverktøy viser at det ikke bare er det endelige produktet av innovasjonsprosessen som er viktig, men også selve prosessen som leder frem til nyskapingen. Dette gjelder også for å undersøke om nyskapingen er bærekraftig. Vi sitter da igjen med to spørsmål som diskuteres i dette kapitlet. På hvilken måte bidrar innovasjonsprosessen som ledet opp til den nye baderomsløsningen med å fremme bærekraftig omstilling og på hvilken måte kan en innovasjon som det vendbare toalettet bidra til en bærekraftig omstilling av eldreomsorgen?

På hvilken måte bidrar innovasjonsprosessen som ledet opp til den nye baderomsløsningen med å fremme bærekraftig omstilling?

For at innovasjonsprosessen skal være en bærekraftig prosess må det være en balanse mellom det økonomiske, den økologiske og den sosiale dimensjonen av bærekraft. Et viktig utgangspunkt for sosial bærekraft er medbestemmelse og vi ser at involvering av brukere har vært viktig ved nyskapingen av baderomsløsningen for eldre. Dersom innovasjonsprosessen skal være bærekraftig er den avhengig av at alle berørte brukerne og deres behov blir ivarettatt. Det handler om rettferdighet og mulighet til å påvirke sin egen hverdag og egen alderdom (Holden og Linnerud,2021). I innovasjonsprosessen for den nye baderomsløsningen for eldre var brukerne mest involvert gjennom organisasjoner som representerte dem. Mange av aktørene hadde ingen økonomisk vinning ved den nye løsningen og hadde god kunnskap til ulike brukergruppers behov. Brukergruppen med de eldre var som vi har vært inne på tidligere en sårbar gruppe som det kan ha vært et ønske om å skjerme mest mulig under innovasjonsprosessen. Både helsepersonell og eldre medvirket i forskningsprosjektene. På laboratoriet i første fase og på sykehjemmene i andre fase var de som testpersoner med og utvidet problematiseringen og utviklet produktet etter sine behov. Den nye baderomsløsningen dekker et sosialt behov og medfører ny eller bedre kapasitet og relasjoner. Det handler både om relasjonene mellom beboer på sykehjemmene og helsepersonell og forholdet til den tekniske innretningen (Willumsen et al 2020).

Det vi ser for den økologiske bærekraften er at på slutten av innovasjonsprosessen setter Covid-19 en stopper for reising i landet og intervjuer og møtevirksomhet blir flyttet til digitale plattformer. Det ble under problematiseringen satt som et behov at løsningen bør bidra til gjenbruk av eksisterende bygningsmasse. Vi kjenner ikke til om økologisk bærekraft ble diskutert i innovasjonsprosessen hos produsenten eller i forskningen når det gjelder materialvalg og i selve produksjonen av teknologien. Men ser at produksjonen foregår i Norge noe som kan være et bærekraftig valg gjort av produsenten for å skape arbeidsplasser, ha kontroll på produksjonen og lignende, men dette har vi ikke studert i oppgaven vår. Det er uansett et spennende valg å produsere i Norge.

Den økonomiske dimensjonen av bærekraft er i utgangspunktet ikke rettet mot økonomisk vekst, selv om økonomisk vekst kan være et godt virkemiddel for å få med seg produsenter. Produsenten i denne historien er en privat aktør og trenger økonomisk vekst som virkemiddel for å ønske å bidra til utvikling av bærekraftige baderomsløsninger (Holden og Linnerud 2021). Det fører kanskje ikke til en bekjempelse av fattigdom i verden, men det kan føre til en mer rettferdig fordeling lokalt i Norge. Kanskje kan midlene benyttes på samme brukergruppe, men de får mer for hver krone. Det offentlige gjennom støtteordninger hos Husbanken og Innovasjon Norge har hjulpet det private næringslivet å ta risikoen ved utvikling av nye produkter og vært bidragsytere i søknadsprosessen. Støtteordninger til innovasjon i eldreomsorgen er en balansegang. Dette er midler som kunne vært brukt direkte i eldreomsorgen, men vi er også avhengig av å bruke penger på innovasjon for å finne løsninger på fremtidige utfordringer. Selv om innovasjonen av baderomsløsningen kan kalles vellykket, må det i disse støtteordningene også være rom for feil. Det kunne også vært sagt at det private selv må utvikle og drive sine innovasjonsprosesser, men som vi ser av historien om baderomsløsningen var det kanskje den økonomiske støtten som fikk patentet med det vendbare toalettet ut av dvalen. I intervju med en representant fra det kommunale foretaket finner vi, at det sittende Byrådet i Oslo har en tydelig politisk plattform mot det grønne skiftet og har satt tøffe mål både på kort og lang sikt. Representant fra det kommunale foretaket, sier at kravene de får gjennom tildelingsbrevet kan brukes til å få den nødvendige finansieringen for å gjennomføre både nyskappingsarbeid og bærekraftige endringer (4).

Det at det offentlige er med på støtteordninger, kan kanskje gjøre det enklere med et offentlig –privat samarbeid der brukere, og berørte offentlige etater og foretak blir lettere involvert i innovasjonsprosessen. En innovasjonsprosess, der det er stort fokus på

medvirkning og at alle interessenter skal bli hørt, bruker kanskje lenger tid i begynnelsen av prosessen, men spredningen av innovasjonen kan være enklere og derfor ikke bli noe større økonomisk belastning totalt sett, kanskje tvert imot. For å få til et innovasjonssamarbeid mellom det offentlige sektor og det private næringslivet kan det gjennom Leverandørutviklingsportalen (LUP), skapes dialog mellom aktørene i forkant av anskaffelseskonkurransen.

Representant fra det kommunale foretaket ser på innovative anskaffelser som en av flere virkemidler for å få til innovasjon som bidrar til bærekraftig omstilling:

“Når du skal utvikle et produkt som ikke finnes på markedet, så er det viktig å ha leverandørene med deg, men på et tidspunkt må du også knytte det opp mot forskning fordi du skal utvikle noe nytt og du må få testet produktet” (2).

I starten på oppgaven har vi vist til Kommunal og moderniseringsdepartementet hvor de i stortingsmelding 30 ønsker en offentlig sektor som fokuserer på innovasjon. Regjeringen ønsker å ha en innovativ tilnærming for å få til mer bærekraft. I den sammenhengen peker regjeringen også på bruk av innovative anskaffelser sammen med blant annet innovasjon som forebygger utenforskap og helseutfordringer som viktige (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2020).

Samskapingsarenaen i regi av LUP, kan bidra til oversettelsen mellom aktørene. En representant fra det kommunale foretaket sier blant annet i et intervju at hen kan ha problemer med å forstå forskere. Når man jobber med konkrete mål, kan det være vanskelig å skjønne hva forskeren mener (2). Utfordringer med å snakke “samme språk og LUP som program kan bistå i kommunikasjonen og legger til rette for oversettelse mellom aktørene.

Kanskje kan en samskapt innovasjon mellom det offentlige, det private og brukerne, være lettere fordi man bryter ned “det offentlige” til flere likeverdige aktører. I denne innovasjonsprosessen er ikke det offentlige, samlet som en stor aktør. De er delt opp i alle sine ansvarsområder og blir representanter for ulike grupper og deler av velferdssamfunnet. Noen blir for eksempel representanter for brukere, noen for byggherrer og andre for ansatte. Dette gjør at man ikke bare får synliggjort uenigheten og kompleksiteten internt i kommunen,

også delt opp i flere likeverdige aktører mot de andre aktørene. Dette kan gjøre det lettere med både interesseskaping og oversettelse og av den grunn enklere med mobilisering.

På hvilken måte kan en innovasjon som det vendbare toalettet bidra til en bærekraftig omstilling av eldreomsorgen?

Utgangspunktet for nyskapingen, handlet om hvordan sykehjem og omsorgsboliger kunne spare areal. Ved å spare areal kan det offentlige bygge billigere og flere sykehjemsplasser, i tillegg til å gjenbruke eldre og utdaterte bygninger. Mindre areal kan føre til lavere kostnader, som kan bidra til en mer rettferdig fordeling av velferdsgoder (Holden og Linnerud, 2021). For det første kan man bruke mindre av fellesskapets midler til bygging av sykehjem, og kanskje bruke mer penger på for eksempel bygging av kommunale boliger, skoler, barnehager og biblioteker eller på drift av velferdsoppgaver. Det å kunne benytte mindre areal til bygging av bad i sykehjem og omsorgsboliger vil i tillegg kunne være en av flere bærekraftige løsninger for å kunne ta vare på og gjenbruke gammel bygningsmasse, men samtidig tilpasse bygningen til det moderne menneskets behov for kvalitet og komfort. Selv om denne løsningen alene ikke kan oppnå at gammel bygningsmasse kan gjenbrukes, da andre byggtekniske forhold som rør og ventilasjon også spiller inn, er den et bidrag til det som kan karakteriseres som både miljømessig og økonomisk bærekraft. Representant fra kommunalt foretak sier i intervju at de fleste av fremtidens bygg allerede er bygget. Det skal også mer til nå for å rive gamle bygg. Mye av kommunenes bygningsmasse er fra en tid før det kom krav til universelt utformede baderom og har derfor for lite areal til å tilfredsstillere dagens krav til universell utforming. Med en ny og mindre arealkrevende baderomsløsning, vil man allikevel kunne rehabilitere mange av disse badene tilfredsstillende. De nye kravene er umulig å oppfylle ved rehabilitering av eksisterende bygningsmasse. Det vil si at ved bruk av den nye baderomsløsningen kan rehabilitering av baderomsløsninger i eldre bygg gjennomføres på en måte som tilfredsstillere dagens krav til universell utforming. Løsningen treffer godt på mye, både økonomisiden og bærekraftsmålene. (4).

Å kunne gjenvinne og gjenbruke bygningsmasser i stedet for å kjøpe nytt, kan gi både en miljømessig og økonomisk gevinst for det kommunale foretaket og dermed også for Oslo kommune. I intervju med representant fra kommunalt foretak kommer det frem at vi

ikke lenger kan være et samfunn som bare er bruk av kast, men må benytte oss av det vi har ved å omforme og gjenbruke (4). Det kommunale foretaket i vår oppgave har i 2023 fått instruksjoner om å *“bidra til målsetningen om innovative anskaffelser og innovasjonspartnerskap med næringslivet, og bidra til å gjennomføre byrådets målsetning om Oslo som en testarena for nye tjenester og produkter i kommunale virksomheter”* (Byrådsavdelingen for næring og eierskap, 2023:8). Dette gir det kommunale foretaket i Oslo ikke bare anledning, men også krav til å tenke nytt og være innovative. I tillegg er den nye baderomsløsningen en enkel teknisk løsning, uten elektronikk. Det er brukeren selv som med egne kraft vender toalettsetet. Det at det er lite elektronikk og enkel mekanikk gjør toalettet vedlikeholdsvennlig og gir lang levetid.

Den nye baderomsløsningen for eldre kan også være økonomisk bærekraftig ved at den kan bidra til ressursbesparelser av ansatte i eldreomsorgen. Det er allerede en knapphet på helsepersonell og med det økende antallet eldre vil det være vanskelig å kunne ha en tilstrekkelig bemanning uten sosiale innovasjoner som kan bidra til å forenkle og forbedre arbeidshverdagen. Med denne innovasjonen kan brukeren i større grad klare seg selv på toalettet dermed friggi tid til helsepersonell til andre arbeidsoppgaver. For at løsningen skal være bærekraftig, må det ikke gå på bekostning av den sosiale dimensjonen, som for eksempel nok varme hender og ressurser i eldreomsorgen.

I løpet av innovasjonsprosessen hvor både beboere og ansatte på sykehjem og omsorgsboliger har medvirket aktivt i testprosessen, viser også løsningen med det vendbare toalettet at det kan være sosialt bærekraftig. Brukere kan få verdigere dobesøk på sykehjem ved at de klarer seg bedre selv, får bedre hygieneforhold da avstanden mellom toalett blir mindre og ikke minst kan baderomsløsningen bidra til færre fallskader (Nersveen og Stadheim, 2018; Lyssand og Sævareid, 2021). Det er alltid vanskelig å forutse virkninger og mulige konsekvenser av ny teknologi. Det at eldre kan bo hjemme lenger, selv med funksjonsnedsettelse, kan føre til mer utbredt ensomhet. Mange eldre ser på hjelp i baderommet av helsepersonell som en hyggelig og sosial kontakt. Når dette forsvinner er det viktig at de frigjorte ressursene kan benyttes på tiltak som hindrer ensomhet. Dette vil likevel kunne ta noe av presset som er på dekning av helsepersonell. Baderomsløsningen kan være en av mange sosiale innovasjoner som bidrar til sosial bærekraft. Helse og velferd inneholder sosiale aspekter og det er derfor behov for å anvende teoretiske perspektiver som vektlegger

dette når vi ser på innovasjon. Latour knytter disse sosiale aspektene til et relasjonelt perspektiv. Det er i relasjonene mellom mennesker og mellom menneskene og deres fysiske omgivelser at den sosiale dimensjonen oppstår (Latour 1987).

Forskeren forteller i intervju at i denne innovasjonen har de truffet bedre enn de normalt gjør med nyskapinger: *“vi greide å løse både hygienekravet og redusere belastningen både for brukere og for assistenter, og sparer areal. Så vi har vunnet egentlig på alle områdene”* (3). Den faktiske bruken av produktet og hvordan det fungerer gjelder både selve brukerne som kan få mer selvstendighet, bedre renhold, klare seg mer selv. Men også de ansatte på sykehjem og omsorgsboliger som kan få en enklere arbeidshverdag, frigjort tid ved at brukerne blir mer selvstendige og mindre belastningsskader.

Regelverket for badersløsningen har blitt tilpasset teknologien, produsenten har bygget en egen fabrikk for å produsere det vendbare toalettet og det selges over 5000 versjoner av badersrom med vendbart toalett i året. Hvordan blir så veien videre for den nye badersromløsningen for eldre? Direktoratet for byggkvalitet har i ettertid av sin skriftlige godkjenning på at badersromkonseptet tilfredsstilte intensjonen bak snuradiusen, ønsket en rapport utført av en tredjepart. De ga derfor Universell utforming AS i oppdrag å se på badersromløsningen og hvordan det fungerer på sykehjem, i omsorgsboliger og i boliger og om det vendbare toaletter ivaretar alle nødvendige brukersyn (Universell utforming AS, 2023). Universell utforming AS har ikke sett på fordelene med badersromkonseptet som helhet, der størrelsen på badersrommet er redusert og elementene plassert i riktig posisjon i forhold til hverandre. De har sett på hvordan det vendbare toalettet har vært i bruk der det er satt inn. De har med andre ord kun sett på ett element av en hel løsning som skal fungere sammen. Undersøkelsen er også bare utført på sykehjem i Oslo.

Konklusjonen fra rapporten er at det vendbare toalettet ikke er like egnet i alle typer bygg eller for alle brukere. Rapporten konkluderer også med at det er behov for å gjøres ytterligere undersøkelser og innhente flere erfaringer. Det er spesielt tre temaer som trenger å belyses. For det første arealvurderinger ved bruk av vendbare toalett i små badersrom. For det andre er det mange variabler knyttet til kost/nyttevurderinger, som må utredes nærmere. For det tredje må det innhentes flere erfaringer fra bruk av vendbare toalett i omsorgsboliger og private boliger (Universell utforming AS, 2023).

Det vi ser i rapporten fra Universell utforming er at baderomsløsningen ikke er optimalt utviklet med tanke på personer med kognitiv svikt (Universell Utforming AS, 2023) og at det kunne vært lurt med flere tester rettet mot den brukergruppen. For pasienter med demens er det vanskelig med opplæring av ny funksjonalitet og de har problemer med å lære seg å rotere toalettet (Universell Utforming AS, 2023). Dette kan kanskje kompenseres med at man har helsepersonell til stede, men noe av ressursparingen vil da bli borte. Med tanke på at 80% av beboerne på sykehjem i dag har demens, så utgjør disse en stor gruppe (Heine Strand et al 2021). Rapporten fra Universell utforming AS fører til en ny problematiseringsfase for den nye baderomsløsningen, for å se om badet kan videreutvikles, men det blir ikke endel av denne studien. Dette viser at fasene i innovasjonsprosessen ikke er lineære, men at det er en evig utvikling. Selv om Direktoratet for byggkvalitet ønsket en videre utredning og testing av den nye baderomsløsningen har den nye teknologien vært gjennom mye testing og god brukermedvirkning i løpet innovasjonsprosessen, kanskje også mer enn annen nyskapt teknologi.

5 Konklusjon

I denne masteroppgaven har vi undersøkt en innovasjonsprosess knyttet til en ny løsning for badrom designet for eldre, med potensial til å fremme en bærekraftig omstilling av eldreomsorgen. Politiske krav og retningslinjer peker mot samkonstruert utvikling som den foretrukne tilnærmingen for å oppnå bærekraftige innovasjoner. Det offentlige har gjennom sitt samfunnsoppdrag, krav og føringer et spesielt ansvar for å bidra i dette arbeidet. Nyskapinger i eldreomsorgen må testes ut, passe inn i et lovverk og tilpasses den lokale arbeidskulturen på sykehjem, omsorgsboliger og hjemmetjenesten for å få det til å passe inn i en bærekraftig og sosial omstillingsprosess. Ny teknologi må tilpasses en sårbar gruppe brukere som ofte lider av kognitiv svikt, fysiske begrensninger eller begge deler. Det er derfor mange brukergrupper som må inkluderes og tas hensyn til. Løsningene i eldreomsorgen må være kompatibel med eksisterende teknologier og bygningsmasse. Dette må det tas hensyn til når nye tjenester, produkter og prosesser skal implementeres i eldreomsorgen. I denne sammenhengen mener vi at STS-perspektivet har vært et godt analyseverktøy for å undersøke innovasjonsprosessen. Ved å anvende «ANT-briller» analyserte vi deltakerne i prosessen. Ved å være oppmerksomme på deres tilstedeværelse og hvordan de strategisk håndterte uenigheter, så vi se nærmere på spredningen av innovasjonen gjennom å analysere relasjonene mellom aktørene.

5.1 Hvordan startet innovasjonsprosessen for en ny badromsløsning for eldreomsorgen?

Ved å følge innovasjonsprosessen for badromsløsningen for eldre undersøkte vi hvordan både menneskelige og ikke - menneskelige aktører har analysert og avgrenset hvilke behov en ny badromsløsning for eldre bør adressere. Vi har sett hvor viktig det er at aktører med felles interesser samles, og bruker tid på å finne mulige løsninger på utfordringene de har. Innovasjonsprosessen startet med et møte mellom to personer som ble entreprenører og premissleverandører i innovasjonsprosessen, med et felles ønske om en arealeffektiv badromsløsning for eldre, men utvidet seg til å også se på badromsløsningen som en mulighet for at eldre kan bli hjemmeboende lengre. Disse entreprenørene har i problematiseringsfasen utviklet sin rolle til å bli et obligatoriske passeringpunkt. De har mye

makt over hvordan innovasjonsprosessen skal foregå og hvem som kan delta. Denne posisjonen opparbeider de seg blant annet ved å få oversikt over tidligere forskning på området både i Norge og internasjonalt, knytte til seg finansieringskilder og fagkompetanse, mennesker med erfaring og nettverk. Det er viktig i problematiseringsfasen å ha noen fremtredende, samlende aktører som tar ansvaret for kartlegging av behovet og som gjennom sine relasjoner kan bygge et nettverk med andre relevante aktører. Spørsmålet om og problematisering rundt finansiering gjentar seg gjennom hele prosjektet. Ved å bruke tid på forskning, behovskartlegging og medvirkning av brukere og representanter for brukere, legger de et godt grunnlag for videre oversettelse av innovasjonen.

5.2 På hvilken måte skapes det interesse for innovasjonen og hvordan innrulleres aktører i et nettverk i samkonstruksjon av baderomsløsningen?

Kompleksiteten i innovasjonsprosessen av baderomsløsningen for eldre blir særlig synliggjort under fasene for interesseskaping og innrulling. Her ser vi at innovasjonsprosessen møtte utfordringer med å få med seg blant annet produsenter til samarbeid av en ny baderomsløsning for eldre. Det offentlige anskaffelsesreglementet er en viktig aktør som på den ene siden fremmer konkurranse i markedet, men på den andre siden setter begrensninger for dialog mellom offentlig sektor og det private næringsliv. “Innovative anskaffelser” fasilitert av LUP kan være et godt verktøy for å utnytte det potensialet som ligger i samarbeid mellom offentlig sektor og det private næringslivet. I denne innovasjonsprosessen fungerte dialogaktiviteten som et nytt verktøy og en ny arena for samarbeid mellom privat og offentlig sektor før markedskonkurransen og leverandørutviklingsprogrammet ble gjennomført. Vi mener det er nyttig for mange organisasjoner både i privat og offentlig sektor å ta i bruk LUPs erfaringer med å veilede og styre samarbeidsprosessen i en spesifikk retning. Samarbeidet med LUP kan hjelpe organisasjoner til å velge ut riktige samarbeidsaktører, bygge nettverk og effektivt løse uenigheter i en tidlig fase av innovasjonsprosesser, samtidig som Anskaffelsesreglementet følges.

I løpet av innovasjonsprosessen finner vi at det skjer et maktskifte som fører til endring i hvem som blir viktige nettverksbyggere og fungerer som obligatoriske

passeringspunkter. I dette maktskiftet, blir det også startet en ny problematiseringsfase når produsenten overtar som prosjektleder. Det er aktørene med den beste kompetansen til å utvikle baderomsløsningen videre som innehar entreprenørrollen. Vi ser at nettverket var dyktige til å dra nytte av individuelle aktørers ulike kvalifikasjoner på riktig tidspunkt, slik kan vi si at baderomskonseptet blir til gjennom en samkonstruksjon mellom de til enhver tid innrullerte menneskelige og ikke-menneskelig aktørene. Resultatet av forhandlingene medfører utvikling av baderomsløsningen og endringer i prosedyrer for hvordan baderomsbesøk på sykehjem skal gjennomføres. Når produktet er oversatt til brukerne, kan de både endre bruk i forhold til det opprinnelige scriptet og de kan påvirke hvordan baderomsløsningen skal utvikle seg videre. I henhold til ANT ser vi her hvordan handling, handlekraft, påvirkning og effekt sirkulerer og er en kontinuerlig endringsprosess (Skjølvold 2015). Resultatet av disse forhandlingene kan kanskje endre dagens forståelse for hva en god baderomsløsning er i eldreomsorgen (Callon 1984).

5.3 Hvordan lykkes nettverket med mobilisering av den nye baderomsløsningen og tar den i bruk?

For den nye baderomsløsningen har vi sett at mobiliseringen er forskjellig i ulike deler av landet og i analysen pekte vi på fire medvirkende årsaker til dette. For det første kan anskaffelsesregelverket og de begrensningene det setter ha ført til endringen i maktforholdet og relasjonene mellom aktørene. En annen mulig årsak er at oversettelsen av baderomsløsningen til Sykehjemsetaten i Oslo ikke har vært god nok og at de derfor ikke bestiller løsningen til sine sykehjem og omsorgsboliger. En tredje grunn kan være Covid-19 som kan ha medført at den geografiske plasseringen av obligatoriske passeringpunkter og entreprenører fikk betydning. Til slutt pekte vi på organisatoriske endringer i det kommunale foretaket som kan ha hatt betydning. Hadde produsenten vært bevisste på sine etablerte relasjoner i Bergen og lagt inn litt ekstra oppmerksomhet på sine relasjoner i Oslo kunne det kanskje økt hastigheten på spredningen av innovasjonen som nettopp skjer i relasjonene mellom aktørene.

Noen av aktørene i innovasjonsprosessen av den nye baderomsløsningen var opptatt av å finne gode løsninger for eldreomsorgen, noen interesserte seg for brukerne på

sykehjemmet, andre la vekt på personalet som jobber der, mens andre aktører igjen ønsket å selge et produkt. For å få til god samskaping er det viktig med stabilitet i nettverket og det kan være formålstjenlig at innovasjonsprosessen er godt forankret hos aktørene og organisasjonene de representerer slik at nettverket ikke blir så sårbart dersom for eksempel noen bytter jobb. Vi fant at en av de store barrierene i mobiliseringsfasen var regelverket. For fremtidige innovasjonsprosesser, kan det være lurt med en tettere dialog og dermed lukke eventuelle kontroverser og vanskeligheter med regelverket på et tidligere tidspunkt. For å ikke hemme kreativiteten i innovasjonsprosessen er det mulig at representanter for regelverket ikke burde ha en aktiv rolle hele veien, men det burde vært lagt en plan for hvordan man skulle håndtere kontroverser mellom regelverk og den nye baderomsløsningen for å forenkle mobiliseringsfasen. Når nettverket rundt den nye baderomsløsningen mobiliserer, ser vi at de velger ut de aktørene som er best til å løse de ulike oppgavene og at det er bredden i kompetansen som gjør at de får mobilisert. Når nettverket bruker sine egenskaper der de er mest egnet, får de utført mer. Et eksempel på dette er når de fikk løftet utfordringene rundt regelverket opp på stortingsnivå og som en konsekvens av dette fikk endret regelverket for baderom i eldreomsorgen. De klarer å overbevise beslutningsmyndighetene, noe som i etterkant av at den siste rapporten fra Universell Utforming AS viste at skeptikerne hos regelverket kanskje hadde et poeng. Dersom nye sykehjem og omsorgsboliger bygges med den nye baderomsløsningen og det senere viser seg at løsningen ikke er tilfredsstillende, kan det føre til store økonomiske, miljømessige og sosiale konsekvenser. Viser det seg derimot at løsningen er tilfredsstillende, kan det da utvide problematiseringen til å gjelde hvordan vi bygger boliger? Mye areal går med på å bygge leiligheter som er universelt utformet. Små leiligheter bruker mye areal på bad. Hvis det roterende toalettet kan ettermonteres med tilhørende vask, hjelpehåndtak, i eksisterende bad, kunne teknisk forskrift åpne for å bygge mindre bad. Dette er avhengig av mer forskning på baderomsløsningen og at kontroversene i rapporten fra Universell utforming AS blir lukket (Callon 1984). Skjer disse tilpasningene ville resultatet gitt en stor samfunnsøkonomisk gevinst.

5.4 Bidrar baderomsløsningen til en bærekraftig omstilling?

Vi står overfor massive omstillingstiltak hvor vi blir tvunget til å gjøre effektiviseringsvalg som ikke kan gå på bekostning av det sosiale bærekraftsarbeidet. I den forbindelse må myndighetene i større grad ta hensyn til de sosiotekniske aspektene og benytte oversettelsesfasene ved bærekraftig omstilling. Denne oppgaven viser at alle dimensjonene av bærekraft er gjensidig avhengig av hverandre og er nødvendig for å få til bærekraftig omstilling. Den nye baderomsløsningen for eldre har utviklet seg til å bli et produkt med balanse mellom den økonomiske, økologiske og sosiale bærekraften. For den økonomiske siden er den nye baderomsløsningen bærekraftig ved å spare både areal og menneskelige ressurser i eldreomsorgen. En annen kostnadsbesparende effekt er at fordi den nye løsningen bidrar til færre fall, åpner den også for at eldre kan bo hjemme lenger. Baderomsløsningen for eldre er en innovasjon som kan bidra økologisk bærekraft ved at eldre bygningsmasse kan rehabiliteres i henhold til dagens krav og sirkulærøkonomi er viktig for bærekraftig omstilling. Eldreomsorgen er avhengige av å gjenbruke materialer og eksisterende bygningsmasse i fremtidige sykehjem og omsorgsboliger. Baderomsløsningen kan være en av flere løsninger for å møte dette fremtidige kravet til gjenbruk. Den sosiale dimensjonen av bærekraft kommer frem ved å lage et produkt som kan føre til en mer verdig eldreomsorg dersom de eldre kan klare seg mer selv, får bedre hygieneforhold og færre fallulykker. For baderomsløsningen var medvirkning av brukerne sentralt i utviklingen. Det har blitt gjennomført to forskningsprosjekter der brukere har fått reell medvirkning. Dette er et tidkrevende arbeid, hvor mange menneskelige og ikke-menneskelige aktører deltar i samkonstruksjonen, men viktig for den sosiale bærekraften.

5.5 “Følg aktørene” – hvordan en offentlig-privat innovasjonsprosess bidrar til bærekraftig omstilling av eldreomsorgen gjennom en ny baderomsløsning.

Det offentlige har mange krav som skal oppfylles, bærekraftig omstilling, velfungerende velferdsstat, regelverk som skal fungere og fornøye innbyggere og arbeidstakere som noen eksempler. Innovasjon er viktig for å finne nye måter som bidrar til bærekraftig omstilling og som kan løse utfordringer rundt det økende antallet eldre i

samfunnet. For å utvikle nyskapinger som både er samfunnsnyttige, lønnsomme og bærekraftige kan offentlig sektor samarbeide med det private næringslivet for å få frem innovative løsninger som kan komme brukerne til gode og samtidig bidra til å nå bærekraftsmålene. Vi vil derfor tørre å påstå at det meste av innovasjonsarbeidet i eldreomsorgen i dag er styrt av at det skal være bærekraftig.

I økonomiske nedgangstider kan innstramminger i det private næringslivet føre til at det offentliges rolle blir viktigere for å opprettholde innovasjon og utvikling. Et kommunalt foretak har ikke samme kravet til lønnsomhet som det private næringslivet og det kan derfor bli enda viktigere at det offentlige bidrar til å finne bærekraftige og bedre løsninger. De er som resten av offentlig sektor underlagt en rekke politiske føringer i form av styringsdokumenter som stortingsmeldinger, kommuneplan og tildelingsbrev, som skal være med å forme alt arbeidet kommunen gjør, også når det gjelder innovasjon. For å møte de utfordringene vi står overfor, vil det være nødvendig med både store og omfattende endringer. Dette kan innebære grunnleggende endringer i organisering og tilrettelegging av tjenester, samt politiske beslutninger og strategiske initiativer på samfunnsnivå. Det er viktig at disse endringene samtidig fører til et mer aldersvennlig samfunn, med et likeverdig tilbud til alle. Mange små og store innovasjoner spiller en viktig rolle i denne prosessen. Disse innovasjonene kan komme fra ulike kilder, som offentlig-privat samarbeid, teknologiske fremskritt, kreative ideer og tilpasning av beste praksis fra andre sektorer og land. Sammen kan disse innovasjonene bidra til å skape nye og bærekraftige løsninger som adresserer de mange utfordringene knyttet til eldrebølgen og omsorgstjenester.

Selv om det blir et økende antall eldre i årene som kommer, er det viktig at ikke kvaliteten på sykehjem og helsetjenester blir dårligere. De effektiviseringstiltak som iverksettes må ta hensyn til behovet for “varme hender” i eldreomsorgen. Den kommende generasjonen av eldre har høye forventninger og standarder etter et langt liv i et velstandssamfunn. Gode bærekraftige løsninger vil komme til gode både for de nåværende og kommende eldre.

5.5.1 Fremtidens bærekraftige innovasjonsarbeid

For fremtidig innovasjonsarbeid vil det være en fordel at aktørene ser at de er gjensidig avhengig av hverandre. For å få til gode teknologiske innovasjoner for

eldreomsorgen må det også legges til rette for privat-offentlig samarbeid. Produsentene i vår oppgave er fra det private næringslivet, mens tjenesteleverandørene er offentlige virksomheter. Dermed blir relasjoner mellom aktørene fra ulike deler av næringslivet et fortrinn for å få til gode samskapingsprosesser. Vi har sett i analysen at LUP er et godt verktøy for å få til dette samarbeidet, ved å bygge gode nettverk samtidig som de legger til rette for brukermedvirkning og tar hensyn til kompleksiteten i en innovasjonsprosess. LUP må derfor fortsette sitt arbeid med å gjøre muligheten kjent i markedet og det kommunale foretaket må jobbe internt for at denne muligheten skal bli mer kjent.

Under innovasjonsprosessen for baderomsløsningen har det vært entreprenører som har hatt en viktig rolle for gjennomføringen. For å legge til rette for gode innovasjoner i fremtiden er det viktig at de ulike organisasjonene legger til rette for at medarbeider kan ta denne rollen. De må ha mulighet til å bygge nettverk og tid til å “tenke utenfor boksen” Vi ser i innovasjonsprosessen hvor viktig det var for at innovasjonsprosessen i det hele tatt kom i gang at entreprenørene var i gang med et videreutdanningsforløp og bygget relasjoner som ble viktige for å diskutere nye løsninger for hvordan et baderom for eldre skal være.

En forutsetning for å få til gode samkonstruksjoner er brukermedvirkning. For å få til bærekraft så må det samskapes slik at alle får være med å bidra og få sin stemme med. Involvering av brukere gjennom samskaping blir en nøkkelfaktor for å få til samkonstruksjon. Som vi har sett i den videre historien for den nye baderomsløsningen må nye innovasjoner for eldreomsorgen ta hensyn til og teste løsningene også for brukere med kognitiv svikt. Under det store forskningsprosjektet var toalettet installert på sykehjem der 80% av langtidsbeboerne har kognitiv svikt, så det burde vært mulig å utføre disse testene uten at det ville vært veldig belastende for denne sårbare gruppen. Det må sørges for at også de sårbare beboerne ved sykehjem og omsorgsbolig får reell medvirkning. Dette kan skje enten som testpersoner eller med gode representanter. Medbestemmelse over eget liv er et viktig element av sosial bærekraftig.

Med ANT som verktøy har vi fulgt aktørene og sett hvordan de samkonstruerer for å nå målet om en ny baderomsløsning. Analysen viser at en innovasjonsprosess ikke er en lineær prosess, men der fasene i en prosess som problematisering, interesseskaping, innrulling og mobilisering glir over i hverandre og beveger seg frem og tilbake. Utviklingen av baderomsløsningen vil være i en evig utvikling og prosess og den siste rapporten fra

Universell utforming AS er ikke udelt positiv til den nye baderomsløsningen og ser utfordringer for personer med kognitiv svikt. Dette starter en ny fase av problematisering, der nye kontroverser må løses. Selv om den nye løsningen med vendbart toalett er tatt inn i SKOK i det kommunale foretaket og dermed kan bestilles, gjør rapporten det vanskeligere å argumentere for at den nye løsningen skal være den foretrukne løsningen og ikke bare en valgmulighet av flere. Ved å bruke ANT mener vi at vi fikk belyst kompleksiteten i innovasjonsprosessen for baderomsløsningen på en bedre måte enn ved å benytte tradisjonelle lineære innovasjonsmodeller. Gjennom de fire fasene i translasjonsmodellen har vi fått et helhetlig bilde av innovasjonsprosessen.

Vårt håp med denne masteroppgaven er å vise at ved å benytte et sosioteknisk perspektiv, kan organisasjoner begynne å se annerledes på innovasjonsprosesser. Ved å følge aktørene kommer vi bort fra det lineære synet på en innovasjonsprosess og fokuserer på alle de ulike faktorene som er med for å forme og utvikle et produkt, en prosess eller et samfunn. Dersom en organisasjon har fokuset på den samkonstruksjonen som skjer mellom de menneskelige og ikke- menneskelige aktørene kan det være med på å minke de ulike risikodimensjonene som kan medvirke til at en innovasjon blir en fiasko. Samkonstruksjon er en nøkkelfaktor for å få til innovasjon og de gode endringene skapes ved mangfold i relasjonene. Dette er ikke særegent for baderomsløsningen og vi mener derfor at mye av det vi kommer frem til i konklusjonen kan være generaliserbart for andre organisasjoner som arbeider mot bærekraftige løsninger på sine utfordringer og for å løse sine behov for innovasjon.

Referanser

Ask og Sjøraa (2021), *Digitalisering - samfunnsendring, brukerperspektiv og kritisk tenkning*. Fagbokforlaget

Bystyret, (2018) *Vår by, vår framtid, kommuneplan for Oslo 2018*

Byrådsavdelingen for Næring og eierskap (2023), *tildelingsbrev for Oslobygg KF 2023*

Callon, M (1986). Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay | Law, J (Red) *Power, action and belief: a new sociology of knowledge?* London: Routledge 196-223.

Christoffersen L, Johannessen A, & Tuft P.A, (2021) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*, (6.utg). Abstrakt forlag.

Fyen, Stian (2023, 13 mars) Pårørende anmeldt for rasisme i ny høring om helsehus. *NRK* <https://www.nrk.no/osloogviken/paerorende-anmeldt-for-rasisme-i-ny-horing-om-helsehus-1.16330439>

Geels, Frank W. 2004. "From sectoral systems of innovation to socio-technical systems: Insights about dynamics and change from sociology and institutional theory." *Research Policy*, Vol. 33: 897-920.

Halvorsen, Trond (9. Juni, 2020) *Nå skyter eldrebølgen fart på alvor – SINTEF* <https://www.sintef.no/siste-nytt/2020/na-skyter-eldrebolgen-fart-pa-alvor/>

Haarstad & Rusten (2018) *Grønn omstilling og norske veivalg: introduksjon*. | Haarstad, H og Rusten, G (s. 11-26) *Grønn omstilling, norske veivalg*. Universitetsforlaget.

Helse- og omsorgsdepartementet (16.juni 2023). *Fellesskap og meistring - Bu trygt heime* (Meld. St. 24 (2022-2023))

<https://www.regjeringen.no/contentassets/a8280e2548c04d3ea6898078480bfa0c/nno/pdfs/stm202220230024000dddpdfs.pdf>

Heine Strand, Bjørn et al (2021), *Folkehelse rapporten Demens*, FHI.

<https://www.fhi.no/he/folkehelse rapporten/ikke-smittsomme/demens/?term=>

Holden, E & Linnerud, K (2021). *Bærekraftig utvikling- en idé om rettferdighet*. Universitetsforlaget.

Husbanken (14. Mars 2023) *Veileder for søknadsprosess og bruk av investeringstilskudd til sykehjemsplasser og omsorgsboliger*. Hentet fra: <https://www.husbanken.no/kommune/lan-og-tilskudd/investeringstilskudd/veileder/>

Husbanken (2023) *Veileder for lokalisering og utforming av omsorgsbygg*. Hentet fra: <https://nedlasting.husbanken.no/Filer/8f7.pdf>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (23 juni 2020) *En innovativ offentlig sektor Kultur, ledelse og kompetanse*. (Meld St.30 (2019-2020))

<https://www.regjeringen.no/contentassets/14fce122212d46668253087e6301cec9/no/pdfs/stm201920200030000dddpdfs.pdf>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (23.juni 2023). *Mål med mening Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. (Meld. St 40 (220-2021))

<https://www.regjeringen.no/contentassets/bcbcac3469db4bb9913661ee39e58d6d/no/pdfs/stm202020210040000dddpdfs.pdf>

Krogh, A. H., Sørensen, E., & Torfing, J. (2020). Samskabelse af innovative offentlige løsninger. In E. Willumsen, & A. Ødegård (Eds.), *Samskaping: Sosial innovasjon for helse og velferd* (pp. 45-65). Universitetsforlaget.

Keserü, I.,(2023). Co-creation. Engagement methods for climate, energy and mobility transitions. No. 3. Cambridge: SSH CENTRE

Latour, B (1987). *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers Through Society*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press

Latour, B (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Clarendon, Oxford University Press

LUP (29.august 2023). *Om LUP*. Hentet fra: <https://innovativeanskaffelser.no/om-oss/>

Lyssand og Sævareid (2021), *Fremtidens baderom, et fleksibelt baderomskonsept med vendbart toalett*

Næss, R. (2007). Når ting tar tid: utviklingen av saltkraft-teknologi i Norge. In Aune, M og Sørensen, K (red) *Mellom klima og komfort - utfordringer for en bærekraftig energiutvikling* (pp. 143-158). Tapir Akademisk Forlag.

Nersveen, J og Stadheim, A (2018) Forskningsprosjekt: *Baderom i omsorgsboliger og sykehjem – En kvalitativ brukertest for sammenligning av tre innovasjonskonsepter opp mot et referansebad basert på Husbankens veileder fra 2009*. Norsk forskningslaboratorium for universell utforming

NHI.NO (19. Desember 2022). *Fall og falltendens hos eldre*. Hentet fra: <https://nhi.no/sykdommer/eldre/diverse-problemstillinger/fall-og-fallskader-hos-eldre/>

Regjeringen (29.august 2023). *Offentlige anskaffelser*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/naringsliv/konkurransopolitikk/offentlige-anskaffelser-/id2511781/>

Regjeringen (19. Februar 2018) *Bærekraftsmålene- 3.God helse*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/fns-barekraftsmal/3.-god-helse/id2590146/?expand=factbox2596926>

Ringholm, T. Teigen, H. og Aarsæther, N. (2013): *Innovative kommuner*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Røhnebak, M. & Lauritzen, T. (2019) Kommunal innovasjon som oversettelse. I Ringholm & Holmen. *Innovasjon møter kommune*. Cappelen Damm Akademisk.

Røiseland, A. Lo, C (2019) *Samskaping – nyttig begrep for norske forskere og praktikere?* Norsk Statsvitenskapelige tidsskrift, Årgang 35, nr. 1-2019, s. 51–58. Universitetsforlaget. <https://www.idunn.no/doi/epdf/10.18261/issn.1504-2936-2019-01-03>

Skjølsvold, Thomas Moe (2015) *Vitenskap, teknologi og samfunn- en introduksjon til STS (1 utg)* Cappelen Damm

Sørgjerd, C og Mauren, A (19. Mars 2019). *Et nytt toalett kan spare kommuner for millioner*. Aftenposten. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/norge/i/qn2vOg/et-nytt-toalett-kan-spare-kommuner-for-millioner>

Omsorgsbygg (2017) *innovasjonskonkurranse om beste løsning på fremtidens baderom på sykehjem og omsorgsboliger*

Stadheim, A og Nersveen, J (2015) *Et litteraturstudium om arealeffektive bad og løsninger basert på prinsippene om universell utforming*, NTNU Gjøvik, ISSN: 1890-520X, ISBN 978-82-93269-91-5

Tjora, A (2021) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis (4. Utg)*. Gyldendal.

Universell Utforming AS (2023) *Brukererfaringer med vendbart toalett – sammenstilling av resultater*, ref: 22/3170

Wettergren, J. Ekorndrud, T. Aberahamsen, D (17. September 2019), *Eldrebølgen legger press på flere omsorgstjenester i kommunen*- SSB Hentet fra: <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/eldrebolgen-legger-press-pa-flere-omsorgstjenester-i-kommunen>

Willumsen, E. Ødegård, A. Sirnes, T (2020) Sosial innovasjon og samskaping. In E. Willumsen, & A. Ødegård (Eds.), *Samskaping: Sosial innovasjon for helse og velferd* (pp. 19-42). Universitetsforlaget.

Willumsen, E. Kjeldstadli, E (2020) Hvordan kan innovasjon og samskaping bidra til framtidig bærekraft i kommunene?. In E. Willumsen, & A. Ødegård (Eds.), *Samskaping: Sosial innovasjon for helse og velferd* (pp. 114-130). Universitetsforlaget.

Ødegård, A. Bjørkly, S (2020). Kommunikasjon i samskaping av forskjellige virkeligheter. In E. Willumsen, & A. Ødegård (Eds.), *Samskaping: Sosial innovasjon for helse og velferd* (pp. 261-277). Universitetsforlaget.

Aasen, T.M og Amundsen, O (2011) *Innovasjon som kollektiv prestasjon* (4opplag). Gyldendal

Intervjuguide

Kravet til bærekraftig omstilling og den kommende eldrebølgen, har gjort at behovet for innovasjon i eldreomsorgen øker. Tilgjengelig areal til bygging av sykehjem og omsorgsboliger er begrenset og eksisterende bygningsmasse er ikke egnet for rehabilitering i henhold til de baderomsløsningene vi har i dag. Samtidig er det knapphet på ressurser i eldreomsorgen både økonomisk og menneskelig. Innovasjonen med en ny baderomsløsning basert rundt et roterende toalett er et eksempel på en bærekraftig løsning, som kan effektivisere ressursbruk og minke behov for areal per bad. Det kan også se ut som om eldre ved enkle tilpasninger av baderom i hjemmet kan bo hjemme lenger.

Formålet med oppgaven er å kartlegge hva som fungerte bra og hva som kunne vært forbedret i forbindelse med samarbeidet rundt den innovasjonen om nye baderomsløsninger på sykehjem og omsorgsboliger og skape læring for bærekraftig omstilling. Håpet er at vi gjennom denne oppgaven kan finne generaliserbar informasjon som kan benyttes i det kommunale foretaket videre innovasjonsarbeid for å nå bærekraftsmålene.

Undersøkelsene gjør vi i forbindelse med vår avsluttende masteroppgave i det erfaringsbaserte programmet organisasjon og ledelse. Vi synes det er viktig at det offentlige er med å dra innovasjonsprosesser og FoU- prosjekter som fremmer bærekraftig omstilling. Vi er opptatt av å finne de gode prosjektene og ta vare på læringen fra disse. På den måten kan man bruke det videre i arbeidet mot å nå bærekraftsmålene.

Problemstillingen vår for oppgaven er:

”Fra idé til virkelighet – en kvalitativ undersøkelse av samskapte læringsprosesser som bidrar til innovasjon og bærekraftig omstilling”.

Intervjuguide aktører:

1. Hvordan opplevde du prosessen rundt innovasjonsarbeidet rundt innovasjonen av det roterende toalettet

eventuelle oppfølgingsspørsmål:

- Hvordan kom du inn i prosjektet?
- Kan dere fortelle litt om hvordan samarbeidet har vært?
- Var det noen som burde vært med i prosessen, men som kunne ha vært med)?
- Burde noen deltatt tidligere i prosessen enn de gjorde?

2. Hvilke erfaringer har du gjort deg med denne baderomsløsningen etter at den er tatt i bruk?
3. Kan du si noe om hvorfor denne baderomsløsningen/ innovasjonen viktig?
 - Hvilke fordeler og kanskje noen ulemper ser du ved denne innovasjonen?
4. Er det noen erfaringer du har gjort deg og som andre avdelinger kan lære av når det gjelder dette innovasjonsprosjektet?

Til representanter i det kommunale foretaket:

1. Kjenner du til om denne spesifikke baderomsløsningen benyttes i prosjekter i dag?
 - Synes dere dette er en god løsning? I såfall Hvorfor / hvorfor ikke?
2. På hvilken måte vil dere si at dette er en nyskaping? Hvilke fordeler har den og hva kan den bidra til?
3. Hvorfor kan en slik baderomsløsning være viktig?
 - Hvorfor?/Hvorfor ikke?
 - For hvem? Og på hvilken måte?
4. På hvilken måte kan samarbeid om innovasjon bidra til å skape gode bærekraftige løsninger og til å nå Oslo kommunes bærekraftsmål?
5. Hvilke typer samarbeid tror dere et mest effektivt for å få til en bærekraftig omstilling for foretaket og Oslo kommune?
 - Hva må til for å kunne skape et enda bedre samarbeid i kommunen? Hva ønsker dere mer av og mindre av? Er det noen grupper dere ser for dere kunne deltatt mer i dette arbeidet?
 - Hvorfor ikke?
6. Hva tenker du vi kan lære av en slik innovasjon som baderomsløsningen er?
 - Kan denne historie overføres til andre områder av kommunens arbeid?
 - Kan du gi noen eksempler?
7. Hvilke utfordringer møter dere i det daglige med tanke på å nå bærekraftsmålene som er satt i strategien til foretaket?

